

„Rugul aprins“

**DUHOVNICII ORTODOXIEI SUB LESPEZI,
ÎN GHERLELE COMUNISTE**

Editura Ramida

București • 1993

Colecția „Demnitate Românească“

Nr. 4

Seria „Fiul Omului“ – 1

Colecția „Demnitate Românească“ a fost fondată
de MIHAI RĂDULESCU în anul 1990.

CUVÂNT ÎNAINTE

Volumul de față constituie o primă încercare făcută în țară de a aduna la un loc mărturii despre detenția a numeroși clerici ortodocși români sub autoritatea atee comunistă, de a le comenta și organiza. Cercetarea martiriului clerical din România a fost deschisă de dl. Cicerone Ionițoiu. Viețuind în străinătate – deci având la dispoziție mijloace anevoioase de informare și, pe de altă parte, respectiva analiză fiindu-i sponsorizată de către Biserica Catolică –, lucrarea domniei sale enumeră nenorocirile abătute asupra Bisericii Unite și lasă impresia că Biserica majoritară a neamului nostru a dat prea puțini mucenici – ceea ce, de altfel, marele trudit al istoriei nu afirmă niciodată, nici nu are în intenție. Am specificat că este vorba despre o impresie și am desemnat cauzele posibile. Aducându-i laude cuvenite, autorul paginilor intitulate „*Rugul aprins*” – *Duhovnicii ortodoxiei sub lespezi, în gherlele comuniste* s-a hotărât să contribuie la eliminarea acestei impresii false și la înlocuirea ei cu o cunoaștere cutremurătoare și, în același timp, întăritoare pentru cititori, cunoașterea unui martiraj extrem de numeros, de dureros, de înălțător, suferit de părinții noștri duhovnicești, preoți, monahi, monahii, teologi și, uneori, de laici în numele credinței sau care, după eliberare, au pus început nou existenței pământești, reorientându-și viețile spre dedicarea lor lui Dumnezeu.

Vom întâlni, în continuare, istorii sordide ale torturii individuale; dezvăluiri asupra modului cum întreaga familie a preoților ajungea în detenție sau era scoasă în afara societății; consemnarea amănunțită a felului cum preoțimea ortodoxă română și-a desfășurat, fără întrerupere, activitatea misionară și slujitoare în închisori și lagăre; date privitoare la nașterea spontană a *ecumenismului local*, încă din primul lagăr politic înființat de tiranie, ecumenism al confesiunilor creștine, dar și între religii osebite, născut prin marea frățietate și dragostea întru Hristos profesate de clericii ortodocși, pomenirea unor stupefiante convertiri, ba și minuni; și, în final, evocarea rolului roditor al clerului nostru în a trezi conștiințele laice până la auzirea chemării blândului Iisus către altar.

Apar aici figuri extraordinare ale credinței noastre strămoșești, cărturari eminenți, ca pr. prof. Dumitru Stăniloae, poetul Vasile Voiculescu, arhim. Benedict Ghiuș, prof. I.V. Georgescu; artiști cu realizări nemuritoare, ca pictorii bisericești arhim. Sofian Boghiu și dirijorul arhim. Felix Dubneac; poetul ieroschimonah Daniil (Sandu Tudor); și victime pentru iubirea de Divinitate, de adevăr, dreptate, mai puțin cunoscute, dar nu mai puțin tragice și vrednice de închinăciune adâncă.

Această varietate de subiecte, ca și modul diferențiat de tratare a lor, mi-a impus împărțirea volumului în trei secțiuni, deosebirile dintre stilurile și obiectivele literare ale cărora sunt atenuate de unitatea lui tematică.

Socotesc abia deschis dosarul a 50 de ani de martiriu al Bisericii Ortodoxe Române sub comunism, atât ca scriere literară (secțiunile II și III), cât și documentară (secțiunea I).

Dar până și acest preludiu este cumplit de zguduitor și extrem de necesar pentru studierea istoriei moderne a Bisericii noastre naționale.

Mihai Rădulescu

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Câteva dintre textele din „*Rugul aprins*” – *Duhovnicii ortodoxiei sub lespezi, în gherlele comuniste* au apărut în *Adevărul literar și artistic*, datorită osârdiei, ba chiar abnegației publicistei Lelia Munteanu, studenta autorului și – îndrăznește el s-o numească – prietena sa. Ea a creat pentru unele dintre aceste scrieri, în respectiva revistă, o rubrică amplă intitulată: „Persistența memoriei. «Tatăl nostru» cu călușul în gură”.

Iată în ce ordine, în ce numere și la ce date au văzut lumina tiparului (uneori titlul fiind ușor deosebit de acela selecționat pentru acest volum):

- „Ecumenismul pușcăriei” – Anul III, nr. 125 / 19 iulie 1992, p. 6-7;
- „Slujbe divine cu călușul în gură și un botez răsunător” – *ibidem* ;
- „Inaniția de gradul trei” – Anul III, nr. 126 / 26 iulie 1992, p. 9;
- „Învierea morților vii” – Anul III, nr. 127 / 2 august 1992, p. 8;
- „O listă a morții” – Anul III, nr. 128 / 9 august 1992, p. 3;
- „Îngropați de vii la Baia Sprie” – Anul III, nr. 129 / 16 august 1992, p. 3;
- „Înțelepciunea șarpelui și blândețea porumbelului” – Anul III, nr. 130 / 23 august 1992, p. 3;
- „Băta care schimbă fața adevărului” – Anul III, nr. 131 / 30 august 1992, p. 8.

Pentru aceasta, autorul îi mulțumește.

De asemenea, aduce mulțumirile sale A.F.D.P.R. și în special poetului Constantin-Aurel Dragodan pentru documentarea pusă la dispoziția lui.

Dar mai ales mulțumește instituției ecumenice AIDROM, care a înțeles necesitatea apariției acestei cărți și a acceptat s-o sprijine; Prea Sfinției Sale Episcop Vicar Patriarhal Nifon Ploieșteanul, care a recomandat cu dragoste de ierarh acest sprijin; fostului student și actual coleg al autorului, asistent la Facultatea de Teologie a Universității din București, pr. Mihai Spătărelu, care a mijlocit aceste demersuri.

Și, în primul rând, autorul mulțumește lui Dumnezeu că i-a deschis inima și mintea, că i-a dat puterea să poată pune început bun acestei scrieri, că a apărut-o și că a condus-o până la cititori.

Cuprins

:: M-am hotărât

:: Cuvânt de folos
:: Bâta ce schimbă fața
:: Înțelepciunea șarpelui
:: Inaniția de gradul trei
:: Una dintre listele morții
:: Preoții îngropați de vii
:: Învierea morților vii
:: Ecumenism local
:: Dumnezeu este iubirea
:: Râzând
:: Bărbați în cămașă
:: Al treilea lucrător
:: Rugul aprins
:: Lotul tuberculoșilor

„M-am hotărât să nu-mi mai fie frică.“

În memoriile Adrianei Georgescu, secretara generalului Rădescu, *La început a fost sfârșitul. Dictatura roșie la București* (Humanitas, 1992), există un pasaj care conține esența eliberatoare a experiențelor trăite de toate victimele detenției și nu mai puțin de popoarele ce au gustat tirania comunistă sau fascistă:

„Ți-am spus că m-am săturat să-mi tot fie frică. Altă mare descoperire a lor; frica! Frică să vorbești prea mult, frică să nu vorbești destul, frică să vorbești în somn, frică de străini, frică de copiii tăi, frică de tine însăși. Asta-i cel mai grav: frica de tine însăși. Am hotărât, după plecarea mea din Odessa, să nu-mi mai fie frică. Spun tot ce-mi trece prin gând. Tot, la toată lumea [...]. Am descoperit ceva: dacă nu mi-e frică, sunt liberă. Chiar și aici, nu-mi pot face nimic, nimic. Dacă ieși cândva de aici, poți să spui la toată lumea că ai cunoscut-o pe Varvara, cea căreia nu-i mai e frică. O să devină ceva tot mai rar – un om căruia să nu-i mai fie frică. Poți să le spui secretul meu. Spune-le: Varvara a descoperit secretul libertății“ (p. 93).

Poate că nici un exemplu de viață sub puterea dictaturii nu este atât de elocvent ca depoziția preotului Emilian Băldescu („Chinurile unei familii“, în *Din documentele rezistenței*, nr. 3, p. 100-104), despre distrugerea familiei sale, pentru înțelegerea fricii generalizate pomenite mai sus. Mă refer la descendența preotului Ilie Băldescu și a presviterii Maria, din comuna Mihăileștii de Sus, județul Olt, anume preotul Ioan, născut în 1886, protoiereu între anii 1919-1933 și senator PNL de Teleorman din 1933 până în

1937, slujitor al Catedralei Sfântul Haralambie din Turnu-Măgurele; fratele său Radu, născut în 1888, ajuns general de divizie, decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul”, profesor de Istorie Militară și autor al unor lucrări din acest domeniu, în două rânduri premiat de Academia Română, cuceritorul Sevastopolului în 1942 și ales cetățean de onoare al municipiului Sibiu în același an, pentru această faptă de arme; fratele lor mai mic, Marin, născut în 1894, rămas în comuna natală, în învățământ, și numit inspector școlar pentru învățământul primar; precum și preotul Emilian, fiul celui mai mare dintre frați și co-slujitor cu el.

Puținul expus aici este suficient pentru a cuprinde statura spirituală a preotului Ilie, una dintre cele mai impunătoare, ne vine a spune, în epoca viețuirii sale: bărbatul care dăruiește țării un senator, un general și un inspector școlar nu poate fi dotat decât cu un suflet de uriaș, celor trei personalități care și-au lăsat, fiecare în felul și după măsura proprie, numele înscris în cărțile de istorie ale neamului, adăugându-li-se și figura autorului dezvoltărilor de la paginile cărui plec.

Ce a făcut din aceste nobile vlăstare ale unui sânge fără pereche tăvălugul ce a zdrobit Europa răsăriteană prin vânzarea de oameni de la laltă?

În 1944, cuceritorul Sevastopolului, care comanda Corpul IV Armată, a preluat, în luna octombrie, comanda Corpului V Teritorial. Pe urmă, a dobândit comanda Corpului VI Teritorial Timișoara. În 1946, în vârstă de 58 de ani, a fost trecut în cadrul disponibil. Era momentul când Uniunea Sovietică ne-a desființat armata, măsură de precauție împotriva unei redeșteptări naționale de așteptat.

Cinci ani mai târziu, în 1951, pretextându-se un denunț în conformitate cu care generalul ar fi ascuns arme, casa i-a fost percheziționată. Atunci i s-au confiscat toate brevetele decorațiilor, în lipsa obiectelor descinderii, de negăsit. Înalțul ofițer a fost invitat la sediul Securității din Sibiu, condusă de colonelul Crăciun, acesta din urmă viitor comandant al penitenciarului Aiud. („Știi că mă sună Crăciun câteodată?” – mi-a spus scriitorul Marcel Petrișor. „E bolnav. Nu se poate mișca. Vai de capul lui... I-am zis într-o bună zi: „Ai dumneavoastră văd că v-au părăsit de tot. Când vă e dor de oameni, recurgeți la a schimba o vorbă cu câte un fost deținut...” – „Așa e – a oftat –, așa e.” “)

Soția generalului Radu Băldescu l-a însoțit până la clădirea Securității. Acolo, bărbatul a rugat-o să se înapoieze acasă. Mi-l închipui strângându-i încurajator arătătorul, mijlociul și inelarul și rostind, ca și când nu se întâmpla nimic, ca și cum el ar fi rămas la coadă, să cumpere o pâine: „Du-te, dragă, acasă; pregătește masa. Nici prin gând să întârziu. Cum îmi vine rândul, sosesc și eu. Nu mai trec pe la cizmar, cum vorbeam noi. Pe la 1, vreau să mănânc”. Iar dumneai strângea buzele și-l sorbea din ochi cu dragoste. Făcea toate eforturile să-l creadă. Se mințea că el știa mai bine decât dânsa că nu se petrecea nimic grav. Se încorda pe dinăuntru să nu izbucnească în plâns, deși lacrimile îi mijeau, și-i frământa degetele groase și puternice, agățată de ele de parcă ar fi stat să cadă într-o groapă. Nu se știa desprinde de mâna care o mângâiasse cât nu fusese generalul pe front, de palma lui rămasă tânără și hotărâtă: „Da, da... Da, da... Uite, mă duc îndată... Dar vii și tu?...“ – băguia; și nu se hotăra să plece. I se strângea inima de teamă.

Și n-a greșit: n-avea să-l mai vadă niciodată. Nici cu presimțirea n-a ajuns până la un adevăr atât de groaznic.

Și s-a îndreptat spre casă.

Iarna cât a fost de lungă trebuie să fi bătut drumul către clădirea de care s-a îndepărtat atunci. Zi de zi s-a rugat să fie primită de comandant sau de unul dintre șefii mai mici. De obicei, vorbea doar cu santinela. Nu se alegea decât să fie alungată. De la un timp, adoptaseră altă tactică pentru a scăpa de ea: „Nu știm unde este Radu Băldescu. Du-te, femeie, nu ne face să ne ieșim din sărite, c-o pățești și dumneata!” el nu mai era „general” pentru ei; ea nu mai era „doamnă”; nu merita să fie nici „tovarășă”. Își târa înapoi labele picioarelor umflate de atâta stat pe la ușă. Sufletul nici măcar nu-i mai era disperat; era secătuit, gol, pustiu. Se odihnea sprijinită cu umărul de un gard. Aștepta cât aștepta. Când i se limpezea mintea,

pornea pe la cunoscuți, pe la necunoscuți, să se roage pentru o intervenție. Era prea istovită să mai implore. O umilea până și această sfârșeală datorită căreia abia de i se mai crăpau buzele să iasă un fir de voce tot mai anevoie de auzit. Oferea, într-o tăcere vrednică de milă, broșe, brățări, inele, darurile dragostei de ieri, pentru ca cineva, oricine, să-și facă pomană cu ea, să vorbească unde trebuia, cu Crăciun, ori cu altul care avea cuvânt pe lângă acesta, să i se îngăduie să-i ducă soțului un palton, un pulovăr, niște bocanci, puțină mâncare. „Am încercat tot. E inabordabil! Și când acceptă să te asculte altcineva, e la fel de inutil. Dacă nu știu nici ei unde este! Nici ei, săracii, că oameni sunt!... Cum să nu accepte să-i duc un pachet?... Dar dacă habar n-au pe unde a ajuns?!...” – i se dădea seama de eforturile depuse și asupra rezultatului lor nul. „Fii înțeleghătoare! Ai răbdare! O să vină singur acasă, că doar n-a băgat mâna în buzunarul nimănui, nici n-a sărit noaptea să junghie omul cu cuțitul... O să te îmbolnăvești dacă o ții tot așa... Bine... Vino mâine. Mai încerc. Acum lasă-mă, că-mi trece rândul la marmeladă!”

În cele din urmă, generalul a fost transferat la Jilava. În așa hal se purtaseră cu el „neștiutorii”, încât la 2 decembrie – ce puține luni au trecut de la arestare! – a decedat. Bineînțeles că n-a apucat să fi fost judecat.

„Prin mijlocirea preotului Totolici, am putut identifica mormântul său, fără cruce ori alt semn, aflat în cimitirul parohiei Jilava”, scrie nepotul celui mort (p. 100). (Mă întreb fără răutate: isbutea preotul Totolici să știe și să memoreze cine se afla aici, dincolo, pretutindeni?) „În teribila noapte de 15-16 august 1952, au fost ridicați ceilalți trei Băldescu: pr. Ioan Băldescu și pr. Emil Băldescu, de la Turnu-Măgurele, iar Marin Băldescu, din comune Mihăilești-Olt”, consemnează, în continuare, părintele Emil. (Cu o singură frază șterge de pe harta celor liberi o întreagă familie.) „Din Turnu-Măgurele, ne-au ridicat în două camioane pline. Era tot ce avea mai de preț acest județ. De la Catedrala Sf. Haralambie, am fost ridicați toți cei trei deservenți, tatăl meu, eu și pr. Metodie Popescu, care se afla la stațiunea Olănești” (*ibidem*).

Cărați în lagărul de la Ghencea, în barăci. Odihna? Lungiți de-a dreptul pe ciment. Fără nici un fel de instalație sanitară. Preotul Ioan căzu bolnav. Ancheta se încheia după o canava unică: „Vinovat, nevinovat, / Canalul trebuie terminat”.

La 19 septembrie, tată și fiu încap în același convoi de patru sute capete de vite de povară urnite cu trenul către Coasta Galeș, colonie ce abia atunci se forma. Debarcarea: în gara Dorobanțu. Pe jos, spre locul de muncă. Apelul. Când acesta luă sfârșit, un singur cuvânt explicativ: „Toți care v-ați auzit numele aveți de executat o muncă de șaizeci de luni” (p. 101). În loc de judecată și sentință. A doua zi, duminică – corvoadă: toți, până la ultimul. Luni – pe șantier, la sapă, lopată și roabă. Marți – carte poștală de expediat acasă; obligatoriu doar opt rânduri. Deținutul, dacă intenționa să trăiască, cerea familiei haine de iarnă și de muncă. Dormitul – pe scândură, fără saltea. Spălatul – interzis: nu se aducea decât un hârdău de apă pe zi, pentru băut; din experiență proprie, pot afirma că asta înseamnă cam o lingură de om la douăzeci și patru de ore. În aceeași marți, părintele Emilian descoperi în ce brigadă fusese repartizat tatăl său, părintele Ioan. Se repeta nenorocirea doamnei general: fiul își vedea tatăl pentru ultima oară; părintele Ioan se stinse în noaptea de 23 spre 24, adică peste patru zile. În zori, un planton din Bucovina, Tocoliuc, îi îngăduie feciorului să-l mai mângâie o dată pe obraz pe acela care-i dăruise viața. Rămasul-bun avu loc într-un veceu, unde fusese zvârlit adormitul întru Domnul. Se împlinise visul tatălui: să nu-l părăsească rodul trupului său până-n ultima clipă...

Părintele Emilian nu se putea despărți de el. Voi să-i aducă un ultim omagiu. Ieși la raportul comandantului Petre Burghișanu. Solicită dreptul de a fi fost ales printre aceia care urmau să sape groapa preotului, socotit de el un fericit că scăpase din infern. „Doar n-o să piardă timpul de odihnă patru ostași, pentru un bandit ca tine!” Medic era un deținut evreu. Când i se ceru să constate decesul, scăpă remarca: „În halul în care se afla, nu era cazul să fi fost scos la muncă!” Comandantul replică prompt: „Dacă până la primăvară nu am o mie în cimitir, n-am făcut nimic!” (p. 102). Autorul constată cu amărăciune că în colonie se aflau circa 3.000 de deținuți.

Două luni mai târziu, după ce au fost ținuți încolonați două nopți și o zi și jumătate, fură în sfârșit mânați, la 17 noiembrie 1952, către colonia Valea Neagră – Peninsula, unde au găsit condiții de supraviețuire cât de cât mai omenești.

Spre norocul povestitorului, nimeri în aceeași brigadă cu alți doi fii de preot: Petru Zaharescu și Ovidiu Papoiu. Alcătuiră un grup de trei, în vederea ajutorării acelor care nu-și puteau îndeplini norma și riscau să li se taie dreptul la pâine din pricina aceasta. Li se alăturase și preotul Leonida Gavrilescu, din Fălticeni.

Între paranteze, îl voi pomeni pe unul dintre cei mai năpăstuiți colegi din brigada lor: Dan Brătianu, redus de slăbiciune la a nu mai fi putut face față muncii. Comenduirea i-a ordonat să rămână în lagăr, cu sarcina de a sta pregătit, la poartă, ca, la înapoierea deținuților, să șteargă de noroi cizmele caraliilor. Răspunsul său este vrednic să fie prezent în cărțile școlare: „Împușcați-mă, dar un Brătianu nu poate șterge de noroi cizmele securiștilor!” (*ibidem*).

CUVÂNT DE FOLOS DESPRE STUDENȚII TEOLOGI ÎN TEMNIȚE

Teologii – adică studenții, nu licențiații în teologie – au avut parte de toate caznele imaginabile în penitenciare; și de câteva în plus, cu prilejul „reeducărilor” de la Pitești și Gherla. Motivarea regimului aspru ce li se aplica, anume că se pregătiseră, liberi fiind, să slujească iubirii dintre oameni, nu ieșea totdeauna la suprafață. De altfel, gardienii și ofițerii care îl puneau în practică nu ar fi putut face față unor eventuale riposte verbale, stârnite dacă se apucau să acuze religia de-a dreptul, singurele lor „argumente” în „convorbirile” cu deținuții fiind bâta și cizma, „neagra” și ranga.

Exploziile de bestialitate erau, deci, provocate de ceea ce caraliul considera neregulă; încălcarea unui regulament rămas necunoscut pentru acei cărora li se impunea să-l respecte, inventat ad-hoc, pentru a unge cu un pospai de legalitate revărsarea furiei oarbe și instinctuale asupra deținuților. N. Stroescu-Șovarna citează, în acest sens, două cazuri petrecute la închisoarea Pitești (dar nu în cadrul reeducărilor), tutelate de gardianul-despot Georgescu (erou al povestirii mele *Slănină cu șoricioaică* , apărută în volumul *Caidul. Nuvelele adolescenței în temnițele comuniste* , București, Editura Divers-Press și Editura Ramida, 1992).

Un alt gradat, Nistor Dumitru, poreclit „cel Mare”, spre a fi deosebit de un Nistor zis „cel Mic”, îl însoțea pe teologul bucovinean Mircea Vlad (Ciotică) la „program” – cum era denumit momentul în limbaj oficial –, adică la WC-ul și chiuveta celularului de la parter. Folosirea acestora se făcea sub supraveghere vizuală neîncetată. Tânărul fu „descoperit” că folosea o periută de dinți pentru igiena gurii. În concepția zbirilor, oamenii nu erau aduși dincoace de gratii pentru a-și menține sănătatea, ci pentru a și-o pierde. Întregul sistem penitenciar era astfel conceput ca, pe parcursul detenției, ori după încheierea ei, șubrezirea echilibrului biologic să atingă pragul morții. Datorită acestei „pregătiri fizice”, se executa, fără pericol de a fi vreodată acuzați călăii de crimă împotriva umanității, condamnarea la moarte lentă a tuturor acelor încăpuți pe mâna lor, condamnare nepronunțată de tribunal, ci de regim, și fără drept de recurs.

În clipa când a fost dat în vileag „corpul delict” – periută –, vinovatul de a-și fi curățat dantura fu trântit pe ciment și călcat în picioare, până ce izbuti, într-un târziu, să se târească de-a bușilea, cu ultimele forțe, înapoi în celulă, cu fața înecată în sângele scurs dintr-o sprânceană spartă. Aici, prezența numeroșilor inși închiși constituia un zid de apărare în fața dezlănțuirilor administrației temătoare de revoltă.

Urmă o percheziție a încăperii și a trupurilor locatarilor ei, scoși în pielea goală pe coridor. S-au mai găsit alte două periute de dinți! De unde se vede că năravurile civilizației erau înrădăcinate în „dușmanul de

clasă“ și nu puteau fi stârpite decât prin dispariția acestuia...

A doua zi, veni și rândul teologului poet Ion Apostol să sufere „aplicarea Constituției“ – aflăm din aceeași sursă („*Nuda veritas* . Mișcarea de rezistență anticomunistă “Pitești” – fragment –, în *Din documentele rezistenței* , nr. 6). Deșirat și lung aproape cât același gardian citat, care se delectase în ziua precedentă cu disciplinarea învățcelului lui Dumnezeu, fu acuzat tot de el, cu ocazia reiterată a scoaterii la „program“, că-și mișca prea lent picioarele. O lovitură după ceafă îi proiectă ochelarii pe ciment. Abia ieșitul din adolescență, aplecat să pipăie pardoseala cu degetele în căutarea lentilelor ce-i erau strict necesare, oferi ispita declanșării mecanice a cizmelor ce-l zvârliră de-a lungul spațiului îngust unde se desfășura scena ce va fi părut a avea haz pentru spiritul „educat“ de comenduirea penitenciarelor.

Tot din partea nord-estică a țării, studentul, când scăpă din bezmetica dezlănțuire matinală, la întrebările colegilor din cameră privitoare la incidentul a cărui victimă fusese, răspunse cu molcumă înțelepciune răzășească: „Di ște să-mi pun mintea cu șel dobitoc?“ (p. 192)

Conform glumei românului, ce caracterizează un anumit tip de agresivitate, acestea constituiau „mezelicuri“. Ceea ce nu înseamnă că repercusiunile lor nu puteau întârzia pe durata întregii vieți, cu un lanț de nefericiri târât după ele. Cum este cazul unui felcer, pe nume Surdu, întâlnit de mine la Jilava, la acea vreme având înfățișarea unui băiețuș, atât din pricina staturii sale de vreun metru-cincizeci, cât și a slăbiciunii ce-i descoperea oasele. Moștenise chipul îndeobște botezat de români „de cocoșel“, cu nasul ca un cioc gălbui încă nedeplin format, cu căutături vii și curioase, cu gene necrescute, cu zâmbetul nevinovat însoțindu-i orice cuvânt, cu obraji nu prea înghimpați de perii maturității, cu vocea subțirică și ascuțită a nevârstnicului în privința desăvârșirii glandelor sexuale. Nu primise în anchetă decât o palmă peste ceafă. Rezultatul acesteia fu că-și viețui condamnarea de trei ani cu unul dintre picioare rămas agățat de șold, pe jumătate paralizat datorită lovirii bulbului rahidian.

Domnul Aurel Obreja, erou al „reeducărilor“ de la Gherla, mi-a povestit despre o astfel de îndârjire împotriva teologilor, de data aceasta aplicată întru smulgerea din dânsii a doctrinei creștine și obligarea lor de a deveni călăi ai propriilor semeni, împotriva învățaturii dragostei de om, pe care se pregătiseră să o propage și să o susțină prin faptă:

– Cred că pentru prima dată l-am văzut pe Eugen Țurcanu că a bătut în stilul ăsta, cum de altfel a făcut-o de multe ori la Pitești. L-a adus pe unul Leșeanu Aurel. Era student la Teologie, la Sibiu, mi se pare. Un băiat micuț, plinuț. L-a băgat în camera noastră. „Vino-ncoace, banditul! Dumnezeu mă-ti, în noaptea asta te omorâm!“ Domnule, eram îngroziți toți. Stăteam „în poziție“ și așteptam să vedem ce avea să se întâmple.

A sta „în poziție“ însemna să șezi pe prici cu picioarele alipite și întinse în fața ta, agățat cu degetele de la mâini de degetele de la picioare, și să privești neclintit în becul electric, orice s-ar fi întâmplat în cameră – și se cam întâmplau unele lucruri! –, oricâte zbierăte ai fi auzit, fie chiar ale morții. Dacă îndrăzneai să-ți arunci căutăturile aiurea, să șoptești, să te clintești, riscai chinuri pe care nici dușmanului cel mai aprig nu i le-ai fi dorit.

– N-aveai voie să te uiți, și-a reluat povestirea domnul Obreja. Dar ne uitam așa, pe sub gene, că ei erau ocupați acolo cu teologul. Cred că și pe bătauși – pe unii dintre ei – îi îngrozea. L-au luat pe acest student – deși era sosit de la Pitești, că și de acolo au venit o serie de băieți buni, care n-au cedat în fața schingiurii, care au fost torturați ca vai de lume, dar n-au acceptat să bată la rândul lor, au spus tot ce vrei, tot ce nu vrei, dar n-au voit să bată oameni, n-au putut! Și l-au luat pe acest tânăr; și l-au crucificat pe jos. L-au întins pe dușumea. Și unul s-a așezat pe un picior al lui; altul pe alt picior; unul pe o mână; și altul pe altă mână. Și unul îl ținea de cap, să stea cu capul jos pe ciment. S-a apropiat Țurcanu: „Ei, las', că-n noaptea asta te aranjăm, te facem om“. Și s-a urcat cu un picior pe burta lui și cu unul pe piept. Și așa se balansa, când pe stomac, când pe coșul pieptului. Iar Leșeanu nici nu putea să răcnească. Nu știu ce se petrecea, că nu putea să scoată nici un răcnet. În orice caz, să-și dea duhul acolo... „Declară,

mă!“ Și din când în când, îi mai puneă călcâiul pe gât, aici, pe beregată. Și nu mai putea, bietul. Aproape să-și dea duhul. L-a lăsat: „Ridică-te..., tu-ți Dumnezeuul mă-ti; lasă că te-nvățăm noi minte. Dacă ai scăpat la Pitești, aicea mori!“ Și atunci am văzut ce cruzime avea acest Țurcanu! Totuși, a scăpat băiatul, pentru că, tot așa ca și cu noi, s-a terminat cu „demascările“. Altfel, cred că nu scăpam nici unul.

Pentru a mă face să înțeleg cât era de greu ceea ce suportau acești studenți aleși de generalul Nicolschi să devină uneltele-robot ale Securității, dar aleși și în alt sens, anume că nu acceptau să-și murdărească sufletele, lovindu-și colegii de detenție, sculptorul în lemn al Patriarhiei Bisericii Ortodoxe Române, care l-a angajat după eliberare, cum a făcut cu atâția alți foști deținuți politici, Aurel Obreja, îmi atrage atenția:

– Trebuie să vă spun ceva foarte important. Cu cât rezistai mai mult, cu atâta atâtea mai mult ura celor care căzuseră. Iar dacă noi am fost bătuți în halul acela de sălbăticie, am fost atâtea de chinuți și pentru că am rezistat la aceste ordine. Am avut încredere unul în altul și în Dumnezeu. Veneau cu o ură!... Nu știau cum să te mai tortureze ca să treci și tu să bați la rândul tău. Dacă o făceai, râdeau. Ce-și spuneau? „Și ăsta-i compromis!“ Or, cei de care v-am vorbit sau noi cinci n-am dat nici o palmă. Nici măcar să-njurăm pe cineva n-am făcut-o. Dacă am destule păcate, ca orice om, sunt mândru de acest lucru – și de prietenii mei. Vă spun, totuși – o repet mereu –, am scăpat fără să batem și noi, datorită faptului că s-au terminat „reeducările“!... Că, până la urmă, nu se știe ce se mai întâmplă și cu noi... Găseau ei o metodă. Dar eu am căutat să rezist chiar și atunci când îmi dădeam seama că nu mai puteam. Rezistența însemna: să nu mă simtă cu vreo slăbiciune în tortură. Că, dacă te torturau întruna, într-o zi nu mai puteai. Puneai și tu mâna pe ciomag sau pe altceva, ori te duceai să palmuiești! Îți ieșeau din minți, nu mai erai normal. V-am mai spus-o: nu mai era nici unul normal acolo. De aia nici nu mai aveau forță. Săreau din „poziție“ și începeau să bată și ei.

A-L fi iubit pe Dumnezeu până la a deveni student teolog cerea cu adevărat, în temnițele comuniste, a-ți jertfi viața, după cum s-a văzut din cumplita existență a lui Aurel Leșeanu.

Oare aceste pagini vor folosi cu ceva la îndreptarea morală și a iubirii de semenii ale acelor care calcă în aceleași amfiteatre pe unde au învățat cândva cei trei martiri citați aici, care șed în aceleași bănci unde au luat ei odinioară notițe, necunoscători ai viitorului ce li se pregătea, în nici un caz tihnit, cuibărit în umbra altarului și legănat de psalți de la strană și de corul obștii blânde a credincioșilor dinaintele-le, oare vor folosi cuiva, ziceam, evocările acestea ale unei apocalipse prea binecunoscute românilor?...

BĂTA CE SCHIMBĂ FAȚA ADEVĂRULUI

Înscenările politice nu constituiau doar privilegiile oamenilor liberi. Ele erau îndreptate și împotriva celor închiși. Bucur Stănescu istorisește, în „O zi de pomină“ (*Din documentele rezistenței* , nr. 3), cum, pe când muncea la Canal, a fugit de sub escortă, amenințat cu bătaia de un caraliu de la colonia Culme, și cum s-a opus acestuia într-o luptă corp la corp, până ce gradatul și-a tăiat palma în ascuțișul sapei cu care se apăra naratorul.

Pe parcursul acestei aventuri, de pe urma căreia i s-ar fi putut trage moartea, deținutul a crezut că ea se născuse dintr-un hazard, dintr-o toană a subofițerului renumit ca bătauș, din propria sa temere de a fi lovit fără să răspundă, de a-i fi încălcată demnitatea. Evoluția ulterioară a incidentului neașteptat dovedi că acest prolog fusese impus, fără ca vreunul dintre muncitorii în zeghe martori ai lui, ori acela direct implicat, să o fi bănuț. Provocarea naratorului fusese necesară pentru incriminarea unui terț. Ea era preludiul forjării artificiale a unei acuzații de instigare la rebeliune, îndreptată împotriva conferențiarului universitar de la catedra profesorului de limba ebraică Gala Galaction, savantul teolog și arheolog I.V.

Georgescu, jenant pentru regim, în calitatea sa de promotor al spiritualității ortodoxe.

Cârdul fără capăt, colbuit, zdrențaros, lihnit și vlăguit, al hainelor vărgate și bocancilor fără șireturi fu așteptat la întoarcerea de pe câmp, în seara zilei respective, în poarta coloniei, de către comandantul ei adjunct, locotenentul-major Scarlat. Acesta îl scoase din rând pe domnul Bucur Stănescu, după cum era de așteptat. Numai că, alături de el, fură opriți încă alți doi din aceeași brigadă: preotul Dumitru Mitoi (astăzi slujitor undeva prin județul Vaslui) și cărturarul argeșean I.V. Georgescu (despre care se crede că ar fi murit prin 1972). Acesta fusese arestat odinioară, în 1945, în Piața Universității, de către agenții poliției, și predat rușilor. A fost reținut în URSS timp de doisprezece ani, fără nici o condamnare. Zăcea prin lagărele românești, în continuare, în lipsa oricărei sentințe judecătorești. Relația dintre cei trei nu putea fi dedusă cu nici un chip. La muncă, nu se găsiseră alături, pentru a se fi bănuiră vreo legătură între dâșii cu prilejul înfruntării caraliului. Rândul pe care lucrase clericul era al treilea de lângă cel al povestitorului; acela pe care trudea universitarul – al șaselea.

După cum se va vedea, acuzația formulată de adjunct era că I.V. Georgescu îi ordonase lui Bucur Stănescu să se jertfească, fugind de sub escortă, deruta stârnită de fapta sa îngăduind o evadare în masă! Acuzația adusă preotului Mitoi nu era deloc limpede, însă părea suficient de plauzibil ca un preot să fi fost vinovat oricum, oricând și de orice, drept care n-avea importanță că nu i se putea imputa o culpă precisă. Pesemne că tocmai de aceea a și primit cel dintâi 25 de lovituri pe banca de execuție, pentru a fi curățată încăperea de prezența sa inutilă și care îngreua ancheta urmând a fi săvârșită – adică încercarea de a se smulge de la ceilalți doi o mărturisire autoacuzatoare mincinoasă. Călii erau sergenții-majori Scarlat, Costea și Bașpalian; „operația” era condusă de locotenentul-major numit.

„Deținut Georgescu [...], recunoști că i-ai dat ordin deținutului Stănescu să fugă de sub escortă, pentru ca în felul acesta să puteți evada voi ceilalți?” – “Nu [...]” – “Atinge-!” Și urmară 25 de lovituri. “Recunoști?” – “Nu!” Și iar urmară 25 de lovituri, și tot așa, până la o sută.”

Veni și rândul „provocatorului de dezordine”. Este interesant de remarcat că lui nu i s-a pus nici o întrebare legată de lupta sa cu caraliul, nici nu a primit vreo pedeapsă pentru ea. Din acest amănunt ni se întărește convingerea că scenariul ce o impusese urmărea doar găsirea unei vini juridice pentru ebraistul care, ca și ceilalți, nu se trezise aruncat în lagăr – am mai menționat – în urma unei condamnări judecătorești, ci era „reținut”, fără termen și, bineînțeles, ilegal, situație ce se nădăjduia a fi remediată cu acel prilej.

„Deținut Stănescu, recunoști că ai primit de la deținutul Georgescu ordin să fugi de sub escortă?” – “Nu [...]” – “Recunoști?” – “Nu.” Și loviturile au căzut până la o sută.”

Urmă o izolare de șapte zile în condiții crunte.

„Blânde reproșuri din partea lui I.V. Georgescu: “Ce ți-a venit să faci asta?” Mă simțeam vinovat față de el, dar căutam să-l conving că ceva trebuia făcut. Deși era un om superior, venise din Rusia cu convingerea că regimul comunist e “veșnic”. Îmi demonstra că “ei” au două principii care le furnizează tăria necesară pentru depășirea oricărei crize: a) nici un om nu este de neînlocuit; b) nici o dificultate nu este de nedepășit. Cu toată această convingere foarte fermă, niciodată nu s-a gândit să găsească un *modus vivendi* cu puterea comunistă. Avea cutremurătoarea forță morală a omului care nu e preocupat de sfârșit, ci de comportamentul pe care-l va avea în drumul către acest sfârșit.” (p. 134-136)

Apoi o altă izolare, în tovărășia unui provocator și turnător. Finalmente, surveni o anchetă adevărată, condusă de maiorul Marinescu și de alt ofițer, bucureștean. Timp de trei luni, cât trecuseră de la bătaie, rănilor nu se vindecașeră, dar nici acuzația nu-și întregise argumentele. Drept care, cei doi fură readuși în mijlocul colegilor lor, renunțându-se la intenția de a li se intenta un proces care să legalizeze reținerea lor în lagăr.

Acest caz este departe de a fi singular. Dacă s-a întâmplat ca un general rus să o fi condus pe Țarină pe ulițele unui cătun prosper înălțat peste noapte în plină stepă, așa cum ancorezi un decor pe scena unui teatru, și populat cu mujici grași, bine întreținuți și veseli nevoie mare, figuranți de operetă, „a schimba fața lumii” a rămas un deziderat al aspirațiilor slave, în două sensuri. Unul este de „a întoarce lumea pe dos” ca pe o mănășă, după canoanele în armonie cu capriciile sufletului rusesc, atât de fidel suprins în bizareriile sale antonimice de pana lui Dostoievski. Al doilea, de a prezenta omenirii „o altă față a lumii” decât poartă ea în realitate, de obicei figurii disperate corespunzându-i masca bunăstării și a entuziasmului contagios. Transmițând comunismul țărilor învecinate, ca pe o boală molipsitoare, rușii au transmis și acest simptom. Și ne-am pomenit și noi, un popor înțelept, cu un simț al realității bine înrădăcinat în inimă, supuși unui proces de falsificare a ei, de la cele mai mărunte detalii ale vieții sociale și spirituale, până la panorama întregii existențe a nației.

Pervertirea imaginii adevărului a avut nenumărate chipuri. Mă aflu în cabinetul de lucru al Prea Fericitului întru Adormire Patriarhul Iustinian. Însoțeam ca translator un teolog laic sau vreun cleric străin. Acesta îl întrebă pe șeful Bisericii dacă era adevărat ce se colporta prin Occident, anume că bisericile ortodoxe românești zăceau pustii, închise de către comuniști. Capul Bisericii noastre zâmbi cu înțelegere pentru naivitatea pioasă și înfricoșată a celui alt. Se ridică de la biroul fastuos, străbătu distanța mică ce-l despărțea de nedumerit, îl îndemnă, cu palma întinsă și sprijinită de spatele lui, să-l însoțească un număr mic de pași, către fereastră. Întinse celălalt braț către Catedrala Patriarhală vizibilă în toată splendoarea ei, care strălucire bizantină parcă se răsfrângea asupra chipului său cu linii armonice, bărbătești, totdeauna bine dispus. Lăcașul sfânt era înconjurat de mii de credincioși, țărani, monahi, târgoveți, bucureșteni și de pretutindeni, pelerini în Capitală cu prilejul sărbătorii zilei – Sfântul Dimitrie Basarabov. Moaștele acestuia atrăgeau întreaga suflare a neamului. „Iată răspunsul meu...” Starea de fapt grăiește de la sine – presupunea gestul său. Vizitatorul avu o mimică penibilă de retractare a bănuiei scoase la iveală cu o clipă înainte.

Pentru inducerea lui în eroare, nu fusese necesară rostirea nici unui neadevăr. Lipsa de subtilitate a Apusului în descifrarea mecanismelor de poleire a realității purta vina că insul pleca amăgit și, pe șleau, „îndoctrinat”. Bisericile nu erau închise, ca în URSS. Slavă Domnului! Slujitorii lor de drept, preoții dedicați fără putință de tăgadă învățături lui Hristos – ei erau cei închiși. Din păcate, pentru judecata copilărească a emisarilor din țările civilizate, forma oculta conținutul.

Cu alt prilej, schimbam câteva cuvinte cu un universitar englez în restaurantul Hotelului „Lido”, în aceeași calitate de tălmăci. Omul își lua micul dejun. Nu fusesem delegat pe lângă el. Prezența mea la masa lui fusese imediat receptată de securistul răspunzător de acțiunea în care era implicat și cetățeanul britanic. M-am pomenit că un altul dintre însoțitori, binecunoscut pentru atitudinea lui politică puțin lăudabilă, răsare de nicăieri și-și prăvălește pe al treilea scaun trupul scund, dolofan și bine hrănit. Cu duh onctuos, cu surâs ademenitor, cu frecatul mâinilor durdulii ce-i vădea dorința de a fi agreat, de parcă în cinstea distinsului oaspete și le-ar fi curățat de urmele infime ale unei murdării nemărturisibile, să i se înfățișeze curat ca pana de înger, cu alte cuvinte acele degete grăsuțe dădeau semne nerăbdătoare că-l mâncau pe Prea Cucernicia Sa să fie utile în orice fel invitatului care onora Patriarhia – cu toate acestea înarmat, spuneam, se năpusti în conversația temperată, revărsă, printre surâsuri aurite și îngustări dulci de pleoape, câtă doctrină comunistă putea fără să-și păteze prea tare doliul reverendei călcate impecabil.

Nu avea de-a face cu un neștiutor în treburile Orientului. De aceea, concetățeanul răposatului domn Winston Churchill – tarabagiul politic care ne vânduse Patria Seminaristului Roșu din Kremlin – îl întrebă de la obraz de ce n-avea dreptul decât la o chiflă, când știa ce belșug de grâu stăpânește România.

Turuitul mios și pravoslavnic, ca de motor cu explozie întârziată, al preoțelului îl purta de la Ana la Caiafa pe individul curios, pe căi tot mai întortocheate și mai întunecoase, ca Asia însăși, cu misterele ei – reprezentată în luxul sălii de propria-i persoană –, neuitând nici o clipă să-și facă obraji bucălați să-i radieze și privirile să-i fie cât mai senine și nevinovate. Cu viteză verbală de Simplon și înaintare de melc, ajunse și la explicația căutată: „Domnul Președinte Nicolae Ceaușescu abia a adresat un discurs plin de

învățămintele agricultorilor noștri și i-a îndemnat din nou, părintește, să nu ignore necesitățile vitale ale patriei socialiste și ale poporului muncitor. Dar țărani – mărturisii profund îndurerat părintelul, ca și când cei numiți i-ar fi adus o jignire personală, peste care numai o ființă caritabilă ca Sfinția Sa putea trece cu vederea –, „dar țărani” – fu indignat popa cel simpatic și patriot – „refuză să muncească!” La această afirmație, ochii i se încrucișară de câtă nedumerire îl invadase. „Dacă nu vor, ce le poți face?!” Era atât de nefericit, încât mă întrebam de nu ar fost cazul să-i suflu, să-l salvez din dilema de nerezolvat în capcana căreia căzuse: „Să-i băgăm cât mai repede în pușcărie!...”

Cum provenea dintr-un vrednic sat românesc, desigur cunoștea mai bine ca mine, născut la oraș, încăpățănarea de catâr a plugarului român. Era evident că acesta, lipsit de pământ, lipsit de unelte agricole, lipsit de banii necesari investițiilor și mai găsindu-se, pe deasupra, fie pe șantiere, fie prin fabrici, își făcea de cap!

Nu știu cât de convingător a fost agentul voluntar al dezinformării, deoarece, peste vreo trei săptămâni, s-a zvonit că britanicul a publicat un articol într-un ziar londonez, în care denunța adevărata față a comunismului nostru. La circa două luni după această „imixtiune în treburile noastre interne”, el și cu doamna lui au suferit un accident mortal pe o șosea. În urma lor au rămas patru copii orfani.

De la atari „talentate” măsluiri ale realității și până la procesul lui Lucrețiu Pătrășcanu, în care ministrul comunist al Justiției a simțit pe propria-i piele ce organism monstruos conducea, procesul ce i-a obligat pe demnitar și pe prietenii săi să semneze un roman despre spionajul neefectuat de ei vreodată, semnându-și astfel și condamnarea la moarte, ori la o detenție cvasi-nelimitată, *România a fost acoperită de o rețea de întoarceri pe dos ale feței sale celei adevărate*.

Să ne mai mire suta de lovituri de băta primită de savantul ebraist I.V. Georgescu, pentru a recunoaște că a dat un ordin pe care nimeni și nimic nu-i permitea să-l dea, dar care, dacă l-ar fi recunoscut, i-ar fi motivat prezența în pușcăria unde zăcea fără judecată, înlesnind astfel un somn mai ușor temnicerilor săi?

ÎNȚELEPCIUNEA ȘARPELUI ȘI BLÂNDEȚEA PORUMBELULUI

Cercetarea pe care o întreprind s-a născut din imboldul de a restabili, cât mai stă în puteri astăzi, o parte din adevărul privitor la atitudinea păstorilor Bisericii Ortodoxe Române confrunțați cu ateismul comunist exclusivist și agresiv.

Această restabilire a adevărului este impusă de ținuta discretă a respectivilor clerici care, deși au fost victimele principale ale doctrinei înstăpânite în țară și ale metodelor ei de eliminare sângeroasă a adversarului de idei, nu și-au făcut publice nesfârșitele amărăciuni zilnice, ori suferințele și nedreptățile strigătoare la cer abătute asupra-le, ci le-au tănuțit cu pudoare, cu demnitate și cu spaimă de câte ar mai fi putut pătimi, încredințându-le doar Dumnezeuului slujit în cămara lăuntrică. Astfel stăteau lucrurile când, după Revoluția din Decembrie 1989, condeie gazetărești iubitoare de dreptate, dar neascultând întotdeauna de sfatul cel mai bun, s-au năpustit asupra Bisericii noastre mume și au stârnit patimi uneori justificate, alteori rău-intenționate, ce au tulburat multe cugete și au adus apa la moara vrăjmașilor Ei (dacă nu cumva aceștia au fost uneori spiritul tutelator al noilor disensiuni...).

Jurnaliștii respectivi nu greșeau în toate, însă nici nu erau suficient de informați, nici suficient de pregătiți să elucideze poziții atât de subtile, atât de dibace amestecate, ca acelea pe care a fost datoră Biserica noastră națională să le adopte pentru a-și menține cât de cât stăpânirea spirituală între hotarele Patriei, putere absolut necesară în vederea susținerii ființei noastre etnice. Ea a fost datoră să acționeze cu

înțelepciunea șarpelui și cu blândețea porumbelului, comportament ambiguu a cărui judecare are nevoie de o îndelungată scrutare și analiză premergătoare acuzării lui.

Fiind principala victimă religioasă a partidului comunist român, singura, împreună cu două-trei dintre cele în jur de douăzeci de secte din perioada dată, căreia îi era interzisă catehizarea și activitatea misionară, Biserica Ortodoxă Română își risca pieirea. A evitat-o în două chipuri. Pe de o parte, s-a străduit ca, oficial, să ducă, pe cât posibil, un trai de bună înțelegere cu stăpânirea – armistițiul ale cărui exagerări, datorate fie interesului personal, fie prostiei capitale a colaboraționiștilor, fie răutății psihopate a multor indivizi, au condus Biserica în situația menționată anterior, de a fi pusă la stâlpul infamiei; dar de ce numai Ea să fi suferit oprobiul public, când politica Sa a reprezentat politica tuturor cultelor și denominațiunilor recunoscute de Stat, ca și a tuturor religiilor profesate pe teritoriul nostru? Pe de altă parte, Biserica s-a întrecut pe sine însăși, prin acele persoane angajate, cu seriozitate și necruțare față de comoditățile lor, să slujească Adevărul, Iubirea, Dreptatea, sub acoperământul Ei; astfel, Biserica și-a continuat misiunea de priveghere a demnității și de pilduire vie a învățaturii Sale. În concluzie, fiecă jertfă individuală a unui teolog, a unui preot, a unei monahii, a unui călugăr, a răspândit mai multă lumină decât a izbutit să încețoșeze întreg corpul administrativ, școlar și politic al Bisericii, printr-o abdicare sau printr-o încuviințare vinovată, printr-o tăcere lașă sau printr-o laudă cinică.

Nesugrumarea Ortodoxiei românilor se datorează faptului că flacăra credinței poporului a fost întreținută zi de zi și ceas de ceas prin purtarea creștinească și apostolicească a unui mare număr de clerici, sub obrocul prudenței sau în raza crudă a opoziției nete. Mă străduiesc să limpezesc afirmația precedentă prin argumentul însuși al experienței concentraționare, suferită de unele atari chipuri nobile vrednice de cea mai pioasă evocare.

Am muncit cot la cot, într-unul dintre lagărele pentru deținuții politici ascunse de ochiul cetățenilor țării în stuful de pe lângă Dunăre, cu preotul doctor în teologie și filosofie Gheorghe Chiriac, care și-a încheiat slujirea altarului, după eliberare, la biserica Sfânta Vineri, din bulevardul Titulescu. La solicitarea unui credincios, a participat cu o sumă nici însemnată, nici neînsemnată, la ajutorarea unui proaspăt slobozit din hăul închisorii, să-și țină acesta zilele până își găsea un mijloc fix de hrănire. Preotul cu studii teologice strălucite în Germania, filosoful împătimit cu căldură pură pentru tot ceea ce însemna cunoaștere și dispută de idei, o mândrie a intelectualității române, a ispășit ani îndelungați facerea sa de bine. Pe parcursul detenției, nu a conținut să îndrepte, în duhul Sfintelor Evanghelii, cugetele clătinate de disperare, să combată ereziile și ateismul cu știința logică și cu bunul simț, să întărească verticalitatea gândirii arestate și condamnate.

Părintele Chiriac, conștient de treptata sa rată ca gânditor căzut în clocotul înspumat al bolborosirilor intelectuale prea binecunoscut de noi toți, ce a caracterizat epoca pe cale de a-și trăi astăzi ultimele zvîrcoliri, supus la a se servi, pentru supraviețuire, de înjositoarea șiretenie de rând, dar obștească; interzicându-i-se sistematic porțile afirmării în învățământul universitar de către pigmei care-și apărau neștiința și păzeau ideologia propulsatorilor lor; fiind obligat să se otrăvească zilnic cu blasfemiile existenței noastre comune, a sosit în temniță însoțit de nevralgii cefalee cronicizate, figura de stil îngăduindu-mi să afirm că a luat de acasă, în clipa arestării, un geamantan de antinevralgice. Conștiința exultantă a eliberării de comunism prin condamnarea politică l-a făcut să nu folosească nici un hap cât timp i-a durat săvârșirea pedepsei. Nu l-am văzut îndoindu-se vreodată de una, oricare, dintre valorile creștine, ori umane, ori culturale. Nu l-am remarcat abătut. Nu l-am surprins scăzându-i forța lăuntrică. Nu l-am observat nici trist, nici morocănos, nici abulic. Și trebuie știut că nu era vesel din fire, nici îndatoritor în vreun chip artificios, nici entuziast pentru treburile omenești. Era un cuget ce ardea perpetuu, o energie cerebrală pipăibilă, un focar al erudiției și al combativității în domeniul esențelor. Era copilul ideilor, iar trupu-i, tot mai slab, nu constituia decât un suport al dansului lor.

Convorbirile sale înșirau înaintea ta întreaga Sofie a veacurilor. Sau, dimpotrivă, îți deșirau plăpânda țesătură cu care-ți apărai naivitățile raționamentelor slăbănoage. Prin el, *Gymnasium* -ul antichității se mutase într-o colonie de muncă silnică, ceea ce era propice cât se poate închipui tineretului studios

zvîrlit, prin noroc, alături de el, în noroaie. Iar, dintre câți ne înghesuiau să ne lămurească o mie de întrebări, cel mai zelos și limbut, cel mai îndrăgit de învățătorul nostru, se numea Alexandru (Sașa) Ivăsiuc. Este ușor de înțeles cât de adânci i-au fost dezamăgirea și durerea, părintelui Chiriac, după eliberarea amândurora, la constatarea că atâta prisos de inteligență cu care fusese înzestrat viitorul romancier – pe atunci doar medicinist – s-a putut irosi într-o răsucire cu 180 de grade a caracterului și credințelor de ieri, în căutarea unei glorii mincinoase și, mai ales, a puterii, dorită într-un mod bolnăvicios.

În continuare, îmi voi pleda cauza pomenind una dintre figurile anonime ce a impus stima memorialistică a lui Ion Ioanid. Ea joacă un rol fundamental în salvarea a doi dintre cei treisprezece evadați de la mina Căvnic, în lucrarea *Închisoarea noastră cea de toate zilele* (București, Editura Albatros, 1991, vol. I).

Este vorba despre un preot din Iacobenii, localitate din Bucovina, unde autorul și soțul său de rătăcirii căutau un cunoscut care să-i ajute a-și duce peregrinarea mai departe. Acela fusese arestat cu două zile înainte de sosirea lor. Cei doi se treziseră într-o situație disperată.

Învinși de năruirea speranțelor nutrite îndelung, un dangăt de clopot îi trezi din prostrare, îi chemă către ultima lor șansă. Se traseră în umbra bisericii, să-și liniștească zbuciumul, să-și odihnească mintea, încercând să nu bată la ochi nimănui, ceea ce era foarte probabil a se fi întâmplat, ei fiind străini de târg.

Îmbrățișați de atmosfera fierbinte a Sfintei Liturghii – era sărbătoarea Nașterii Sf. Ioan Botezătorul –, inspirați de valul duhovnicesc al iubirii ce urca din inimile celor prezenți și revenea înzecit dinpre Nevăzut asupra lor, împrăștiindu-se în ființele tuturor celor de față, când glasul din Ușile Împărătești îndemnă credincioșii să se spovedească, Ion Ioanid ajunsese la convingerea că altă soluție nu mai aveau, el și cu camaradul său, decât să solicite ajutorul omului din altar, sub pecetea tainei impuse de patrafir. Își îndemnă tovarășul de pibegie să se așeze în rândul celor ce se pocăiau. Când acela reveni, povestește autorul, „...era evident peste măsură de tulburat. Când a ajuns lângă mine, am văzut că avea lacrimi în ochi. Cu vocea tremurând de emoție, abia a putut articula: “E un om extraordinar!”” (p. 217).

Aflându-le drama, preotul i-a invitat acasă, deși conlocuia cu un membru de partid care-i spiona toate gesturile. I-a îmbiat să se spele și i-a omenit. I-a informat, le-a dat ziarul zilei. De descusut, a făcut-o cu măsură. „Cu toată figura lui senină și deschisă, nu era un om vorbăreț și nici nu încuraja la vorbă.” (p. 218) În schimb, era un preot nebănuit de hotărât în a-și sprijini semenii la ananghie, pe tăcutele; cu discreție, dar cu fermitate; fără să ceară nici păreri, dar nici permisiunea s-o facă; făptuind sub acoperământ, însă cu eficiență desăvârșită. Revenind, le comunică oaspeților că s-a dus la gară; s-a interesat de mersul trenurilor spre București, de costul (destul de mare) al biletelor necesare lor. Le înmână banii, specificând că-i lua din daniile enoriașilor pentru reparația bisericii. Perechea înmărmurită îl încunoștință că nu erau siguri a-i putea înapoia împrumutul. Le răspunse: „Banii sunt dați pentru fapte creștinești și ajutorul la nevoie este tot faptă creștinească, așa că luați-i și mulțumiți lui Dumnezeu” [...]. La ușă, preotul ne-a îmbrățișat cu vorbele: “Dumnezeu să vă ajute!” ” (p. 219)

Cu aceasta, evadații socotiră că se despărțeau definitiv de binefăcătorul lor necunoscut. N-a fost să fie astfel, deoarece „când trenul a pornit, stația a rămas goală. Numai în poarta dinspre stradă, un om cu mâna ridicată făcea un semn de salut către vagoanele care se pusese în mișcare. În afară de noi, nimeni nu știa cui erau adresate semnele, căci omul care le făcea nu era altul decât preotul din Iacobenii” (*ibidem*).

Odată prinși, suflul nenorocirii îl îndemnă pe Titi Coșoreanu, al doilea din cuplul lor, să pomenească în anchetă a fi primit de la slujitorul lui Dumnezeu suma necesară călătoriei. Adăugă, spre salvarea prelatului, că el nu-i ajutase ca pe niște deținuți politici evadați, ci ca pe niște muncitori rămași în pană bănească, variantă stabilită cu protectorul lor. „Din fericire, așa cum am aflat-o 11 ani mai târziu, când am ieșit din închisoare, preotul fusese cercetat timp de câteva zile de Securitatea din regiune, fără să aibă altceva de suferit” (p. 305).

Se pot cita milioane de atari gesturi și atitudini. De câte ori a fost nevoie, preotul vrednic de numele său și-a dat obolul de participare la dragostea față de aceia în necesitate, cu atât mai mult cu cât aparent toate le stăteau împotrivă celor din urmă – spun „aparent”, fiindcă mulțimea laicilor a făcut față, în același anonim generalizat, la punerea în practică a samarineanismului recomandat de Hristos.

Constatăm că, în ambele cazuri propuse, clericii în cauză au fost datori să-și plătească poziționarea creștină activă. Iar cei mai mulți dintre clericii închiși au trecut prin fața instanței tocmai pentru a nu-i fi denunțat pe cei fugiți de urmăritori, pentru a-i fi adăpostit, pentru a-i fi hrănit. Acei purtători de rasă care nu au făcut aceasta – și nu neg existența lor, după cum nu neg multitudinea cozilor de topor cu haină lungă și înșelătoare – au timp acum să-și scruteze conștiința și, lepădându-se de mizeria ce le-o înăbușe, s-o pornească pe calea cea strâmtă – uitată sub steaua râncedă a comunismului, din pricina spaimei, a zăngănitului celor 33 de arginți binecunoscuți, ori a altor motivări – și să-și câștige statura morală așteptată de la ei. Învățătura față de care au rămas datori le dezvăluie că trecutul de care te desparți pe totdeauna nu mai are nici o greutate când îl înlocuiești cu un prezent închinat exclusiv binelui. Singurele ce au însemnatate sunt traiul drept de astăzi și pregătirea unui viitor la fel de curat.

INANIȚIA DE GRADUL TREI ȘI MAMONA CU CIORAPUL ÎN DINȚI

Una dintre cele mai grele sarcini ale unui cronicar decis să încerce a pune pe hârtie ororile trăite de preoțimea ortodoxă în temnițele comuniste este să evoce clericii decedați în cursul săvârșirii condamnării sau detenției fără condamnare. Pentru că, de omiți să evoci victime rămase în viață și astăzi, ele își pot face singure dreptate, acuzând informarea incompletă ce stă la baza scrierii tale și revelându-și singure suferințele. De omiți victimele trecute în lumea cealaltă după eliberare, mai rămân rude, prieteni, vecini, recipienți ai unor fragmente de nenorociri comunicate lor și șansa de a le face publice pe acestea subzistă. Însă, precum a dedus cititorul din câte cunoaște până în prezent despre represiune sau cum intuiește când se străduiește să se strecoare în pielea unui închis din acele vremuri, numărul imens al deținuților, slăbirea memoriei datorită hranei mizerabile și traumelor fizice și psihice, loviturile ulterioare ale sorții în condițiile luptei pentru existență când târai după tine obezile unui dosar de cadre în care sta scris negru pe alb că ai fost condamnat politic și celelalte necazuri ale vieții: boli, schimbarea caracterului celor dragi – modificare ce-ți impune o tensiune surdă, dar nu mai puțin amețitoare – și în care ai încredere, oscilarea dintre disperare și speranță, mizeria comună, toate acestea la un loc și câte altele i-au făcut pe foștii pușcăriași să-și piardă, nu rareori, ținerea de minte a dezastrelor dintre gratii și să lase să se scurgă în canalele uitării cele mai de seamă amintiri – acelea privitoare la morții neamului în condițiile ferecării alături de viață.

Acolo unde eu citez, în aceste pagini, un caz, cititorul trebuie să-l înmulțească cu o sută; unde citez două, el se cade să le multiplice de o mie de ori. În definitiv, acesta și este scopul rândurilor de față: să stârnească simțul realității în fiecare le parcurge, pentru ca singur să ajungă s-o cunoască, prin mijloace proprii, de dragul de a ști în ce lume a respirat și respiră, de dragul adevărului.

Idealul sistemului comunist a fost ca deținuții să nu moară atâta timp cât se aflau în custodia Ministerului de Interne. Aceasta putea fi socotită crimă împotriva umanității, la o eventuală liberalizare a sistemului. Or, experiența aliaților – inițial – naziști constituia un semnal de alarmă: nu te puteai juca atunci când democrația hotăra că ai întrecut măsura în încălcarea drepturilor omului. De aceea, strădania acestui minister era îndreptată către a se găsi calea suficient de îndemânică pentru a-l termina pe om înainte de eliberare, urmând, totuși, să-și dea suflarea de pe urmă abia când ajungea în sânul familiei. Se va ivi prilejul să amănunțesc această tehnică subtilă de distrugere a semenilor.

Până una-alta, s-o vedem în acțiune în linii mari. Preotul Ioan D. Arbore, născut în martie 1889, în

comuna Corlăteni, județul Dorohoi, a fost arestat în 1947 din comuna Dimăcheni, același județ. Așa și-a început odiseea ce a durat până în 1953: arestat, eliberat, arestat, eliberat, arestat, eliberat – Rahova, Jilava, Botoșani, Suceava, Gherla, Canal. În trei rânduri a fost slobod de tot: câte o lună-două. Când i s-a dat drumul a patra oară, n-a mai putut rezista și și-a încredințat sufletul Domnului, în martie 1954. De ar fi fost tânăr și viguros, de câte ori mai vizita beciurile țării până să fie lichidat?

Precum se prevede, șirul mucenicilor din rândurile clerului este lung. Din păcate, astăzi el este foarte puțin cunoscut – am mai spus-o. Cineva a fost martor al unei morți, altcineva al alteia. Greu pui la un loc toate aceste mărturii. Însă nimeni nu-i va face o vină începătorului de drum în investigarea unor astfel de decese, că sapă anevoie, pe apucate și nu arareori greșit: e singur în pustia lui, iar aceasta pare nesfârșită.

Ion Ioanid, în *Închisoarea noastră cea de toate zilele*, desfășoară înaintea ochilor minții ultimele zile ale unui preot pe nume Șerban, despre a cărui soartă neagră a auzit prin deținuții transferați de la Baia Sprie la Căvnic. Acesta, ajuns la capătul puterilor, grav bolnav de ficat, distrofic, abia mai ținându-se pe picioare, ieșea mereu la raport, fie în fața comendurii, fie a diferiților inspecitori sosiți de la centru, cu rugămintea de a fi transferat într-un penitenciar de execuție, deoarece nu mai făcea față condițiilor cumplite ale muncii în mină. Făgăduințe a tot auzit, dar lunile se scurgeau cenușii, una aidoma alteia, fără să se fi ivit vreun semn că se găsea cineva să-i ia în serios cererea.

Ceea ce nu însemna că nu s-a alcătuit un lot de inapți pentru muncă destinați revenirii în penitenciare. Cum nu se afla pe lista oficială, preotul Șerban, începând cu ziua următoare, nu s-a mai învoit să coboare în galerie. S-au întreprins câte încercări sunt de bănuie, de la promisiune la amenințare și la vârstarea în carceră, pentru a fi convins să renunțe la poziția adoptată. Clericul, în cele din urmă, a învins, luându-se hotărârea să fie lăsat la suprafață și folosit la munci ușoare, rezervate îndeobște pentru colaboraționiști.

Nu peste multe zile, paznicul i-a poruncit să verifice poziția țăruișilor de sprijin al firului de sârmă ghimpată ce despărtea incinta curții de zona interzisă. După un timp, caraliul l-a lăsat singur. Cum a dispărut, o rafală trasă dintr-un prepeleac l-a secerat pe slujitorul Domnului. A doua zi, un altul dintre ostașii de pază, chiar și unii caralii, au șoptit deținuților că uciderea lui „spontană”, pentru culpa că ar fi voit să evadeze – la vârsta și la neputințele sale! – fusese aranjată de ofițerul politic cu gardianul și cu soldatul respectiv. Rostul acestei crime era pedepsirea deținutului care se opusese cu atâta îndârjire la a mai coborî în mină. În urma unei anchete posterioare, ofițerul a fost mutat aiurea, după ce el însuși îl transferase pe ostaș, chiar de a doua zi după îndeplinirea ordinului primit.

Cu privire la crima săvârșită împotriva aceluiași preot, mai există o variantă. Ea îi aparține lui N. Guli (*Din documentele rezistenței*, nr. 3)

Deosebiriile dintre cele două povestiri nu este cazul să mire pe nimeni. Am arătat mai sus de ce e firesc să apară atari variațiuni pe aceeași temă. De altfel, fără ca aceasta să scadă cu ceva autenticul dramelor și tragediilor din temnițele politice, să nu uităm că, odată arestat, cel mai obișnuit dintre oameni pășește într-o lume a incredibilului, într-un tărâm al legendei.

Va să zică, din relatarea lui N. Guli aflăm că se acceptase de către administrația minei rămânerea în suprafață a trei mineri: preotul Radu Șerban, paroh în Nazarcea (județul Constanța), fostul plutonier de jandarmi Constantinescu și naratorul. De fapt, ceea ce am numit acceptare rămânea sub semnul ambiguității. Căci, dacă povestitorul urma să lucreze la atelierul de croitorie, preotul a primit porunca să alcătuiască niște trotuare din piatră în spatele barăcilor, locotenentul-major Alexandru neconținând să-i amenințe zilnic cu împușcarea dacă persistau să refuze a coborî cu șutul.

În ceea ce-l privea pe cleric, în fiecare dimineață doi brigadieri, deținuți și ei, Cantemir și Ursache, îl târau, să-l oblige a-și însoți ortacii. Într-una dintre acestea, izbutind încă o dată să li se împotrivescă,

după ce fu lăsat în plata Domnului, părintele veni la atelierul de croitorie, să se mângâie, alături de N. Guli: „Astă-noapte, am visat un vis frumos. Parcă stăteam în mijlocul unor trandafiri albi“ (p. 40). Curând ieși. Și, nu peste mult timp, se auziră două focuri de armă. „Santinela fusese schimbată, fără a fi ora de schimb, și soldatul nou-venit l-a împușcat pe părintele Radu Șerban. Același ofițer îi impută, după moarte, că ar fi vrut să evadeze. Argument fără teme. Ziua în toată puterea ei. Câmp liber, nici măcar un mușuroi să te poți ascunde“ (p. 41).

Urmărind niște liste de deținuți întocmite de A.F.D.P. – Filiala Dolj și încheiate la data de 30 noiembrie 1990, deci atunci când înscrierea în Asociație era departe de a fi fost închisă și cu atât mai puțin adunarea de informații privitoare la foștii deținuți decedați, aflăm că apăreau dosarele a 291 de foști condamnați, însumând 2.652 de ani și 3 luni închisoare și două condamnări la moarte, comutate în muncă silnică pe viață. Acestei liste i se adaugă una cu 53 de persoane reținute administrativ, adică fără judecată, care au executat, la un loc, 157 de ani. Al treilea tabel înșiră 203 persoane închise și decedate în timpul detenției sau după eliberare.

Mă voi opri asupra acestuia din urmă pentru a cântări ponderea clericilor victime. 43 de clerici și 1 licențiat în teologie laic, din 203 morți care au suferit detenția politică, adică foarte aproape de o cincime. Mi se pare extrem de semnificativ pentru definirea politicii anticlericale și antiortodoxe a statului comunist.

Din numărul de 44 de teologi pomeniți, 27 au decedat în lagărul de muncă forțată de la Periprava, majoritatea în anul 1961. Specializarea în exterminarea preoților pare să fi aparținut, în mod deosebit, acestui iad. Restul de 20 și-au dat obștescul sfârșit după eliberare.

Mă voi opri asupra cazului părintelui Ioan F. Calotă, din comuna Cetate, județul Dolj, stins după treizeci și patru de ani de slujire a altarului și după ce a dăruit țării nouă copii. Acest preot nu a făcut niciodată politică. Arestat în 1952, a fost reținut până în 1954 fără condamnare, deoarece denunțul împotriva sa era neîntemeiat. La 15 iunie 1959, a fost rearestat, pentru că cine trecea o dată prin anchetă, rămânea suspect până la sfârșitul zilelor sale. Peste mai puțin de șase luni, la 6 octombrie 1959, a murit datorită „miocarditei“ – după cum se specifică în certificatul de deces eliberat în comuna Ostrov, raionul Măcin.

Un alt prelat, supus muncii forțate în același lagăr al morții prin care a trecut și subsemnatul, provenea din județul Vâlcea: preotul Ion Răducanu, din Făurești. El a fost arestat în noaptea de 6-7 iulie 1959. A decedat patru luni mai târziu, la 27 noiembrie. Același punct sanitar eliberează un certificat acuzând „insuficiență cardio-renală“ și „distrofie de gradul III“.

Ambele certificate povestesc mult mai multe despre hrana deținuților, despre eforturile lor fizice și despre stresul de nesuportat îndurat, despre ritmul muncii lor, la care cordul nu putea face față, decât spun la prima vedere cele două-trei cuvinte înscrise pe ele. Sunt suficiente pentru a se înțelege cum au fost exterminați preoții pomeniți și toți cei nemenționați nominal de mine.

Așadar, doar 17 clerici au supraviețuit muncii silnice, înfometării sistematice, torturilor, absenței de îngrijire medicală și au răposat după eliberare, ca urmare a chinurilor trecute. Numai 6 preoți din totalul clericilor arestați – fie condamnați de tribunal, fie administrativ – au izbutit, până în 1990, să învingă moartea ce le-a fost sortită tuturor în detenție.

Holocaustul anticlerical este evident. O atare crimă în masă împotriva unei categorii sociale i-a scos din rândurile omenirii pe făptuitorii ei, declarați dușmani ai omului în cazul similar al nazismului, aliatul comunismului. Iar exemplul oferit aici spre atenționarea justiției române este departe de a fi unicul.

Fără a mai insista asupra unor grozăvii de acest gen, îmi îndrept gândul asupra rezultatelor exterminării în masă a preoților. Ateismul, ucigând apostolii iubirii dintre oameni, l-a ucis sau nu l-a

ucis și pe Dumnezeu, scopul său final?

În loc să-L ucidă pe Dumnezeu, comuniștii și-au omorât vrăjmașii plauzibili și, culmea ridicolului, s-au ucis și se ucid între ei! Iar Dumnezeu a rămas neatins, viu în sufletele tuturor, chiar și ale ateilor, împotriva lor înșile și nerecunoscut de orbirea lor, să susțină mai departe lumea în cadrul unui plan al Său tainic.

Dar cu românii ce s-a întâmplat? Fiindu-le decapitată credința tradițională, au fost împinși către secte și s-au dezbinat; pe de altă parte, și-au pierdut morala, încrederea în eficiența financiară a muncii, s-au agățat de minciună, de înșelătorie, de furt, iar frica i-a azvârlit în brațele urii.

Dependenți exclusiv de stomac, românii au ajuns sclavii responsabililor de magazine alimentare și birturi, care le-au supus voința cu mirajul mâncării vândute pe sub mână, la prețuri de speculă.

Pentru a duce până la capăt desenul acestui laț ce sugrumă cu încetinitorul neamul nostru păgânizat de crimă și în vederea crimei, voi atrage atenția că înșiși membrii CC-ului și miniștrii comuniști au fost prinși în hora nebuniei colective, declanșată tot de ei, și au jucat după cum le-au cântat stăpânii meschini, avizi, semianalfabeți, ai hranei naționale, năpustiți asupra foștilor creștini, din golul apocaliptic lăsat în urmă prin pieirea învățătorilor lui Hristos.

Urmele dezastrului provocat prin înlocuirea Crucii cu un Stomac gol și fără stăpân spiritual le citim în anarhia ce bântuie existența noastră astăzi, planificată de aceiași teijhetari care străbat Istoria României în marș triumfător, strângând în dinți ciorapul lui Mamona doldora de aur.

UNA DINTRE LISTELE MORȚII

În cadrul cercetării asupra victimelor clerici ale închisorilor comuniste, unul dintre obiective este întocmirea unor liste complete care să cuprindă datele de stare civilă ale celor *reținuți* nejudecați (pentru anchetă, după care au fost eliberați, sau cu pedepse administrative); ale celor *deținuți* (în urma unei condamnări); ale acelor *decedați* (în anchetă; la locul efectuării pedepsei administrative sau condamnării; după eliberare, ca urmare a vieții nefirești trăite în perioada precedentă); ale acelor *încă în viață*. Pentru ca oglindirea suferințelor abătute asupra lor să fie și mai fidelă, aceste liste se cade să cuprindă o dare de seamă privitoare la pierderea locuinței, chiar și a dreptului de a mai rămâne într-o localitate sau regiune, la bunurile confiscate prin hotărâre judecătorească sau cu prilejul arestării (când nu mai poți distinge ce a fost luat pentru a fi folosit de anchetă sau a fost însușit în interes personal de către participanții la arestare), cât și consemnarea tuturor repercusiunilor ridicării unui membru al familiei asupra rudelor și prietenilor (în cele mai multe rânduri, și asupra unor cunoștințe ocazionale. Citeam deunăzi despre întâmplarea unei doamne. Gătea în bucătăria a cărei fereastră stătea deschisă spre stradă. S-a oprit în dreptul acesteia un necunoscut. A rugat persoana în capot de dincolo de pervaz să aibă amabilitatea de a-i da câteva bețe de chibrit. Dorința i-a fost satisfăcută cu o politețe firească. Omul era urmărit. Femeia a fost arestată și condamnată pentru gestul său normal, interpretat ca un ajutor dat cuiva despre care – ATENȚIE! – *nu se*

dovedise încă a fi încălcat legea! Gestul omenesc a fost interpretat, în termenii juridici ai epocii, ca o *favorizare* ...). Printre repercusiuni, trebuie enumerate din nou: arestări, anchete, rețineri abuzive, condamnări; dar și pierderea serviciului, neangajarea în slujbe potrivite pregătirii, pierderea dreptului la studii, divorțuri și, bineînțeles, bolile și moartea subsecvente.

Întocmirea unor atari liste este aproape imposibilă, ceea ce nu înseamnă că n-a fost încercată parțial. Rezultatul acestei strădanii este incomplet și nu arareori conține date eronate. La ce mă refer? Unele au fost redactate în exil, de către un refugiat politic plin de bunăvoință sau altul, toți dedicați menținerii în stare de trezvie a memoriei martiriului românilor. Dintre acești truditori, acela care și-a sacrificat întreaga existență petrecută în străinătate evocării personalităților și persoanelor supuse la pierderea statutului civil în România este binecunoscutul autor, printre alte lucrări, al volumelor masive intitulate: *Morminte fără cruci*, domnul Cicerone Ionițoiu. Pentru abnegația sa, i se datorează un omagiu maxim.

Însă știrile, datele, până și numele precise (sau complete) câte le-au parvenit cronicarilor epocii la care mă refer, sunt departe de a fi culese la prima mână, cu prilejul propriei treceri prin închisori a râvnitorilor documentariști. Să nu uităm că ubicuitatea penitenciară și concentraționară nu le-a aparținut. Nici măcar nu au suportat rigorile tuturor sediilor Securității, ale tuturor lagărelor, ale tuturor pușcăriilor și caselor conspirative etc. În majoritate, informațiile lor au fost consemnate apelându-se la amintirile altora, nu totdeauna oameni cu pregătirea științifică necesară pentru punerea bazelor unei istorii exhaustive a unei perioade atât de întinse și de încercate ca aceea a ultimilor cincizeci de ani ce au zdrobit țara noastră. Așadar, condițiile întocmirii destul de rarelor liste publicate în Occident nu întrunesc șansele exactității și completitudinii necesare unor documente istorice definitive.

Alte liste, rămase pentru moment de uz intern, constituie rezultatul analizei cererilor de înscriere în diversele filiale ale Asociației Foștilor Deținuți Politici din România, cât și a altor documente însoțitoare. Acestea prezintă, la rândul lor, diverse neajunsuri. Primo, cuprind numai persoane în viață în momentul înființării Asociației. Secundo, puțini dintre solicitanți și-au specificat profesia, în cea mai mare parte fiind vorba despre pensionari care și-au declarat exclusiv această situație în anonimatul ieșirii din activitatea socialmente recunoscută. Tertio, nu li s-a cerut să atingă în răspunsurile lor decât foarte puține dintre obiectivele socotite de mine utile informării publice și pe care le-am menționat mai sus.

După știrea mea, numai domnul Cicerone Ionițoiu a publicat o listă cuprinzând clerici din toate confesiunile reprezentate în temnițele noastre – dar cu o preponderență jenantă a catolicilor. Nimeni nu a elaborat încă una referitoare la martirii Bisericii Ortodoxe Române, de pe întreg teritoriul Patriei [Lucrul era adevărat în epoca apariției acestei prime ediții a cărții. Astăzi, afirmația nu mai este valabilă].

Adaug că, în clipele când redactez paginile de față, numărul filialelor Asociației care

să fi pus ordine în arhive și să fi comunicat la centru rezultatele investigației lor este aproape egal cu zero, ceea ce dovedește o dezinteresare blamabilă, oricât este ea de explicabilă prin vârsta majorității foștilor deținuți politici și, eventual, prin lipsa de școlare a celor lăsați în viață. Va să zică, în scopul listării efectuate personal de către semnatarul cărții prezente, el ar avea datoria să săvârșească, de la un județ la altul, cantitatea enormă de muncă necesară aducerii la lumină a datelor ce-l interesează. Presupunând că ar conduce la bun sfârșit o atare sarcină imensă, tot nu ar acoperi întreaga realitate, din lista sa lipsind seminariștii și teologii cu studii incomplete tocmai datorită întreruperii lor prin intervenția Securității sau fără de ea, ori prin hiatul dispariției din societate.

Presupunând că Ministerul de Interne și al Justiției, ca și Departamentul Cultelor, ar dori, printr-o minune, să colaboreze la o astfel de plată a unei datorii sfinte față de Istoria Modernă a României, dosarele constituite cândva nu cuprind altceva decât falsificări ale realității; deci, rămân absolut inutilizabile altfel decât ca mostre ale modului cum poate fi distorsionat adevărul de către totalitarism și cum își poate acesta bate joc de legalitate. Nu mai punem la socoteală că ele nu grăiesc și despre repercusiunile arestărilor.

Singura instituție ce avea datoria administrativă și, mai ales, morală de a ține o evidență ca aceea propusă aici este însăși Biserica Ortodoxă Română – Patriarhia, Mitropoliile, Arhiepiscopiile, Episcopiile și Protopopiatele. Este evident că această instituție națională nu și-a descoperit chemarea; nici grija maternă, ori patriotică, impuse de specificul său, de a se preocupa de victimele din rândurile slujitorilor ei, ale comunismului ateu – acoperit de ea, într-un mod deconcertant, dar nu mai puțin diplomatic –, pentru ca ea să aibă încă o brumă de libertate necesară protejării și însuflețirii în continuare a credinței poporului român, în totalitatea lui.

În pofida piedicilor înălțate în fața cui dorește să înainteze cât de cât pe un teren virgin atât de anevoie de cunoscut, nu voiesc să trec cu vederea listele de deținuți ce mi-au parvenit, deoarece nimic nu se cuvine dat la o parte; oriunde găsești o fărâmbă de adevăr, o ridici, o ocrotești și o faci cunoscută.

Mă voi opri asupra listei elaborate de A.F.D.P.R. – Filiala Dolj, deja citată, repetând, unde este cazul, cele câteva date comunicate cititorului în capitolul anterior.

Iată conținutul documentului explicativ însoțitor adresat A.F.D.P.R. – Filiala București:

„1) Tabelele noastre cuprind 291 de foști condamnați asupra cărora s-au pronunțat 2.652 ani și 3 luni de închisoare; precum și 2 condamnări la moarte transferate în muncă silnică pe viață.

Din acest total s-au executat 1.309 ani și 10 luni de închisoare efectivă.

2) În continuare, înaintăm un tabel cuprinzând deținuți administrativ, în număr de 53

de deținuți, care au executat un număr de 157 de ani.

3) Lista decedaților cuprinde 203 persoane din județul Dolj [...].

4) Menționăm că au fost cuprinși în materialele noastre numai deținuții care au luat contact cu Asociația noastră până la ora actuală“.

Or, textul este datat 30 noiembrie 1990!

Urmează rezultatul propriei mele selectări, reclasificări, extrageri și procentualizări a acestui material.

Decedați din Județul Dolj și altele limitrofe:

1. ALBEANU PANTELIMON: preot; jud. Gorj; decedat la Periprava. 2. ANGHEL NICOLAE: preot; jud. Romanați; decedat după eliberare. 3. ANTONEANU GHERASIE: preot; com. Gingiova, jud. Dolj; deținut între 1958-1964; decedat după eliberare. 4. ARNĂUTU MARIN: preot; jud. Romanați; decedat după eliberare. 5. BARBU PANTELIMON: preot; jud. Dolj; decedat după eliberare. 6. BĂDESCU MIRCEA: preot; com. Slătioara, jud. Romanați; decedat după eliberare. 7. BAZILESCU DUMITRU: preot; —; decedat la Periprava, 1961. 8. BERBESCU VIRGIL: preot; jud. Romanați; decedat după eliberare. 9. BOIANGIU GHEORGHE: teolog; Craiova; decedat după eliberare. 10. CAZACU GHEORGHE: preot; jud. Romanați; decedat după eliberare. 11. CĂLĂREANU LUCIAN: preot; —; decedat după eliberare. 12. CALUGĂRU ILIE: preot; —; decedat la Periprava, 1961. 13. CHILEA SEBASTIAN: preot; —; decedat după eliberare. 14. CINCIU DUMITRU: preot; Craiova; decedat la Periprava, 1961. 15. CIOCAN CONSTANTIN: preot; jud. Gorj; decedat la Periprava, 1961. 16. COLIȚĂ ION: preot; jud. Dolj; decedat la Periprava, 1961. 17. CORLĂȚEANU GHEORGHE: preot; —; decedat la Periprava, 1961. 18. DILĂ CONSTANTIN: preot; com. Bărboi, jud. Mehedinți; decedat la Periprava, 1961. 19. DINESCU NICOLAE: preot; jud. Dolj; decedat la Periprava, 1961. 20. ENCULESCU MARIN: preot; com. Vârbor, jud. Dolj; deținut între 1959-1964; decedat după eliberare. 21. GHIȚĂ FLOREA: preot; com. Tapezița, jud. Dolj; deținut între 1944-1945 și 1959-1964, la Periprava; decedat după eliberare. 22. LUNGĂNOIU VICTOR: preot; —; decedat la Periprava, 1961. 23. MAZELESCU ION: preot; jud. Romanați; decedat după eliberare. 24. MĂRĂȘESCU VIRGIL: preot; jud. Mehedinți; decedat la Periprava, 1961. 25. MIRESGU TEODOR: preot; —; decedat la Periprava, 1961. 26. MITROI FLOREA: preot; —; decedat la Periprava, 1961. 27. NANCĂ EUGEN: preot; —; decedat la Periprava, 1961. 28. NICOLESCU AUREL: preot; jud. Dolj; decedat după eliberare. 29. OCHIȘOR SMARAND: preot; Balș, jud. Olt; decedat ? 30. PAN PETRE: preot; jud. Gorj; decedat la Periprava ? 31. PÂRÂIANU CONSTANTIN: preot; —; decedat la Periprava, 1961. 32. PETCULESCU

NICOLAE: preot; —; decedat la Periprava, 1961. 33. PLEȘOIANU IORDACHE: preot; —; decedat la Periprava, 1961. 34. POPESCU FOCA: preot; jud. Gorj; decedat la Periprava, 1961. 35. POPESCU ION: preot; com. Bulgești; decedat la Periprava, 1961. 36. POPESCU MARIN: preot; com. Vulpeni, jud. Dolj; decedat la Periprava, 1961. 37. POPESCU F. MARIN: preot; —; decedat la Periprava, 1961. 38. RADU GHEORGHE: preot; com. Dănciulești, jud. Dolj; deținut între 1958-1964; decedat după eliberare. 39. RĂDUȚOIU ION: preot; jud. Gorj; decedat la Periprava, 1961. 40. RUSU RADU: preot; com. Gogoșu, jud. Dolj; deținut între 1959-1964; decedat după eliberare. 41. SÂRBU CONSTANTIN: preot; —; decedat la Periprava, 1961. 42. SMĂRANDESCU ȘTEFAN: preot; —; decedat la Periprava, 1961. 43. STĂNILĂ ȘTEFAN: preot; —; decedat la Periprava, 1961. 44. STOIAN ION: preot; —; decedat la Periprava, 1961.

Nu pot să nu adaug acestor slujitori ai altarelor din Oltenia și numele țăranilor din satul Hunie, comuna Maglavit, județul Dolj. Acei eroi s-au opus colectivizării forțate, au fost condamnați cu sentința nr. 302, din 29 iulie 1959, la pedepse între 20 și 26 de ani muncă silnică și la confiscarea integrală a gospodăriilor. Focarul religios de la Maglavit – că îi acceptăm sau nu orientarea – le-a insuflat cu siguranță curajul necesar unei atari acțiuni patriotice. Ei sunt:

1. GHIORGHIȘOR CONSTANTIN. 2. GHIORGHIȘOR ION. 3. GHIȚĂ ION. 4. LAZĂR ION. 5. LĂPĂDAT ION. 6. MIREA GHEORGHE. 7. MOREANU ȘTEFAN. 8. ORĂȘEL VASILE. 9. ȘERBU FLOREA. 10. TOMESCU ION. 11. TOMIȚĂ VASILE. 12. VLĂDAIA ȘTEFAN. 13. ZĂVĂLAG PETRE. 14. ZGLIMBEA PETRE.

Examinând, în continuare, tabelul cu deținuții condamnați și cu anii executați în închisorile comuniste (Filiala A.F.D.P.R. – Dolj) – al celor încă în viață! – extragem următorii clerici:

1. MIHAI IOAN: preot; născut la 7.XII.1907; condamnat la 8 ani; executat 5 ani 1/2. 2. POPESCU C. DUMITRU: preot; născut la 24. IX. 1919; condamnat la 2 ani; executat 2 ani. 3. TUDOR ILIE: cantor, născut la 3 III 1923; condamnat la 22 ani; executat 6 ani.

Ne-a rămas să constatăm câți clerici în viață încă în 1990 au fost reținuți fără proces, din câți s-au înscris la respectiva Filială A.F.D.P.R.

1. NICA C. IOAN: preot; născut la 6.VII.1912; reținut 7 ani. 2. PETRESCU FLOREA: preot; născut la 25. IX. 1915; reținut 5 ani și 10 luni. 3. STOICA ȘTEFAN: preot; născut la 19. IV. 1907; reținut 4 ani o lună.

A sosit momentul să încerc a trage niște concluzii pe marginea acestor oțioase înșirui de nume proprii și date.

Repet: la un total de 203 persoane arestate și decedate, din județul Dolj (și câteva din alte județe, intrate în atenția Filialei A.F.D.P.R. locale), un număr de 55 reprezintă

preoți (doar un teolog laic). Adică aproape o cincime. Dintre aceștia, 27 au decedat în detenție, în același lagăr al morții: Periprava. Doar 17 au supraviețuit muncii silnice, înfometării sistematice, torturilor, absenței de îngrijire medicală și au răposat după eliberare, ca urmare a chinurilor trecute. Numai 5 preoți și un cantor, din numărul total al clericilor arestați – fie condamnați de tribunal, fie administrativ – au izbutit să învingă moartea ce le-a fost menită tuturor în detenție.

Holocaustul anticlerical ortodox este evident, după cum am mai scris.

Voi continua să o dovedesc.

PREOȚII ÎNGROPAȚI DE VII LA BAI A SPRIE

Opiniile privitoare la numărul deținuților politici care au lucrat la minele de plumb de la Baia Sprie oscilează între un total de 800 până la 1.000 de condamnați. După obiceiul de a căuta cât mai multe surse de informare, am confruntat două liste alcătuite din memorie de către foștii mineri silnici. Nici una nu izbutește să depășească decât cu puțin jumătatea celui dintâi număr citat. Deosebirea dintre ele e nesemnificativă:

Una a fost publicată în memoriile lui Ion Pantazi: *Am trecut prin iad* (Sibiu, Editura Constant, 1992, vol. I). A fost întocmită de George Sarry, arestat la vârsta de 15 ani. A doua mi-a parvenit prin dl. Vasile Boaru, fost aviator, care a participat la toate pregătirile evadării celor treisprezece conduși de Ion Pantazi, dar nu a putut fugi cu ei, aceia fiind mutați de la mina Baia Sprie, unde se născuse planul evadării, la mina Căvnic, tocmai când erau gata să-și forțeze ieșirea de sub pământ spre libertate. Dl. Vasile Boaru a rămas pe loc datorită înaltei sale specializări ca perforator, ce-l făcea indispensabil la Baia Sprie. Aceasta nu înseamnă că n-a fost și el supus unei pedepse de un an de zile de chinuri în lanțuri, pentru a nu fi denunțat intenția fraților săi de suferință. Lista sa constituie rezultatul rememorărilor unui grup dornic să nu fie uitată Istoria. În ea se adaugă câțiva preoți greco-catolici absenți din precedenta, precum și două-trei nume de sectanți, suferitori pentru credința lor. Citez, alături de preoții și dascălii ortodocși, care mă interesează în cercetarea de față, și reprezentanții deservenților altor culte și denominațiuni, pentru a scoate în evidență contrastul dintre numărul impresionant al slujitorilor ortodocși și acela al concetățenilor lor altfel închinători. Bineînțeles că lista prezentată aici judecății cititorilor, rezultat al contopirii celor două menționate, ordonează alfabetic doar clerici și predicatori, smulși din masa celorlalte profesii reprezentate la Baia Sprie și prezente în cele două liste de bază:

1. ANCA DUMITRU: preot. 2. ANTAL VALERIU: preot (în lista Sarry, e socotit greco-

catolic). 3. BARBĂLATĂ CONSTANTIN: preot. 4. BEJ TEODOR: preot. 5. CODILĂ TEODOR: preot (decedat în mină). 6. ELINESCU ION: diacon. 7. GLĂVAN PAVEL: preot. 8. GRAUR ION: preot (decedat). 9. GREBENEA NICOLAE: preot. 10. IONIȚĂ CONSTANTIN: preot. 11. IORGA ?: preot. 12. JUNCU DUMITRU: preot. 13. LAZAROV DUMITRU: preot (decedat). 14. MUREȘAN PĂTRU: preot. 15. NEACȘU ION: preot. 16. NECȘULESCU CONSTANTIN: preot. 17. PARFENIE ?: monah. 18. PÂRVU JUSTIN: ulterior preot (azi episcop; trecut la greco-catolicism). 19. PÂSLARU NICOLAE: preot. 20. ȘERBAN GHEORGHE: preot (împușcat în lagăr). 21. UNGUREANU VASILE: dascăl.

PREOȚI GRECO-CATOLICI

1. BLĂJUȚ EMIL. 2. DUMITRAȘCU ? (decedat). 3. LELUȚIU ION. 4. MIHOC ION (decedat). 5. MUNTEANU NATANAILĂ. 6. MUREȘAN GHEORGHE. 7. ROTARU ION (decedat). 8. TĂTARU ȘTEFAN.

CLERICI ROMANO-CATOLICI

1. DAVID ?: preot. 2. DREZDAVSCHI GHEZA: preot. 3. JAKOB ANTAL: Episcop de Alba Iulia. 4. IOSIF ?: locțiitor de episcop.

MARTORI AI LUI IEHOVA

1. ALBU TOADER PAMFIL: șeful credinței; 2. BIRO IOSIF.

BAPTIȘTI

1. AVRAM ILIE.

Prezența în această listă a adormitului întru Domnul preot Șerban Gheorghe, cunoscut cititorului din paginile precedente, mă îndeamnă să revin asupra tragediei sale. Anterior, am consemnat două variante descriindu-i moartea violentă, nemeritată, crimă prejudecată și punct culminant al unui scenariu menit a fi exemplar întru îngrozirea celor o mie de colegi ai săi. Ea este istorisită altfel de către același căpitan Ion Pantazi, fiul fostului ministru de război din guvernul Antonescu.

Ca și în cazul memorialistului Ion Ioanid – a cărui istorisire am folosit-o anterior – avem de-a face cu prezentarea unei mărturii indirecte. Ambii autori au aflat de la terți amănuntele crimei, când se aflau în lagărul minei de la Căvnic, deoarece ea s-a desfășurat la Baia Sprie. Cel care i-a relatat-o lui Ion Pantazi este același George Sarry, copilul crescut îndărătul grațiilor.

Preotul Gheorghe Șerban, din comuna Corbu de Jos, județul Constanța, a avut îndrăzneala rară, dacă nu unică, de a se ridica într-o adunare generală a deținuților pentru a cere aplicarea unor hotărâri internaționale ce-i priveau pe condamnații politici. Anume, înfruntând orice risc, preotul-erou a decis, într-o singurătate disperantă, să impună comunismului respectul față de legalitate, atunci când principiul acestuia de stăpânire era tocmai încălcarea ei sistematică îndărătul unei măști ce pretindea apărarea omului și a drepturilor sale. „Preotul Șerban a anunțat că refuză să mai intre în mină, pe baza hotărârii de la Geneva, prin care deținuții politici nu pot fi trimiși la munci forțate și în special în mine“ (p. 264).

Dacă astăzi suntem tot mai des martori ai modului în care O.N.U. și diverse alte organizații mondiale sau continentale își impun punctele de vedere politice, economice sau umanitare cu ajutorul forțelor armate multinaționale, al restricțiilor economice duse până la embargo, cu felurite mijloace suplimentare la care participă într-un fel sau altul numeroase puteri, în frunte cu cele mai mari ale lumii, cu atât mai cutremurător este gestul neșovăielnic al popii dintr-un sat dobrogean necunoscut, poate nici măcar teolog, ci simplu seminarist, care, neînsoțit de nimeni, neîncurajat de nimeni, lipsit de apărarea oricărei ființe de pe pământ, față-n față cu întregul sistem al represiunii din România, a avut tăria să se ridice în două picioare și, cu simplitate, să enunțe în câteva cuvinte dreptul deținuților politici, așa cum a fost cântărit și promulgat de cele mai luminate minți juridice ale omenirii, un drept formal acceptat și de URSS și de țările-satelit, să-l enunțe și să hotărească a-i impune aplicarea.

Stingher și măreț!

Temeritatea evadaților de la Căvnic – de care se ocupă lucrările ce însumează mii de pagini: *Închisoarea noastră cea de toate zilele*, de Ion Ioanid și *Am trecut prin iad*, de Ion Pantazi – rămâne un simbol al datoriei împlinite a deținutului politic de a nu accepta o condamnare inumană și mai ales pronunțată de o justiție ilegală și potrivnică Patriei. Subsemnatul, cel mai neînsemnat dintre foștii deținuți politici, îi

admiră din adâncul inimii și-i prețuiește după cuviință. Dar nu-i este îngăduit să nu remarce că evadarea, această formă de luptă împotriva autorității, rămâne una marginală, indirectă, care, pe deasupra, la capătul ei, dacă este izbutită, poate aduce și câștigul libertății personale.

Pe când înfruntarea față către față săvârșită de preotul Gheorghe Șerban este echivalentă cu deschiderea unui front cu un combatant unic împotriva tuturor armatelor vrăjmașe, la sfârșitul luptei neputându-se închipui altă concluzie decât moartea luptătorului, în numele unei cauze interesând întreaga omenire și nicidecum urmărind un scop personal. Căci clericul român nu cerea punerea în practică a unui drept care să-i privească doar pe cetățenii români. El amintea de un drept al tuturor deținuților politici din orice țară de pe glob (puteau fi chiar comuniști, închiși cine știe unde).

Preotul Gheorghe Șerban a învins. De a doua zi nu a mai fost scos la muncă. Prin el au triumfat principiile de la Geneva. Dar victoria solitară nu a durat mult timp. În ziua următoare, locotenentul politic al minei Baia Sprie l-a însărcinat să adune pietrele risipite prin curtea coloniei. Gardian de serviciu era sergentul Gheorghită Unguroiu, paznic caracterizat printr-o purtare omenoasă față de deținuți. Acesta a părăsit locul de lângă sârma ghimpată unde lucra slujitorul altarului. A fost chemat aiurea de către cineva rămas necunoscut. De îndată ce s-a depărtat, deținutul a fost secerat de un glonte. Caraliul a revenit în goană, strigând spre turela de unde provenise plumbul: „Nu trage, tovarășe!” Arma a perseverat să scuie foc în câteva rânduri.

Minerii schimbului de noapte, treziți, alergară spre micul spațiu însângerat. Descoperiră că soseau prea târziu. Omul murise. Sentinela răcnea la ei: „Nu vă apropiați de popă!” De data aceasta, își îndreptă țeava pistolului automat către pâlcul des format într-o clipită. „Ucigașul a fost imediat avansat la gradul de sergent și a beneficiat de un concediu special de o lună” – ne informează, în loc de concluzie, Ion Pantazi (p. 265).

APEL CĂTRE A.F.D.P.R.

Cazul preotului Gheorghe Șerban, din comuna Corbii de Jos, județul Constanța, deținut politic, ucis mișelește, ca urmare a unui scenariu întocmit anume în vederea acestui scop, deci pregătind o crimă premeditată, nu numai că depășește cadrul național românesc, ci interesează categoric istoria dreptului internațional și lupta generală pentru impunerea normelor O.N.U. în lume.

Preotul Gheorghe Șerban a fost singurul deținut care și-a înfruntat moartea pentru a face să se aplice un drept esențial al deținuților politici de pretutindeni. El a fost executat fără judecată pentru curajul său de a apăra democrația mondială, în

condițiile subumane de existență la care era supus la mina de plumb Baia Sprie, unde își executa condamnarea dată împotriva unei legislații internaționale încălcată de comunismul românesc.

Deoarece moartea sa și-a închinat-o exclusiv apărării omenirii, fără nici o șansă de a beneficia în vreun fel de pe urma atitudinii conștiente adoptate, Asociația Foștilor Deținuți Politici din România are datoria de a face cunoscută jertfa preotului Gheorghe Șerban forurilor ale căror hotărâri el le-a impus, plătind cu viața proprie, și de a cere înălțarea – la Geneva –, a unei statui care să amintească umanității sacrificiul suprem închinat ei de către acest cleric român, victimă a tiraniei.

Apel adresat Bisericii Ortodoxe Române

Preotul Gheorghe Șerban, ostaș desăvârșit al lui Hristos, apărător al iubirii dintre oameni, al dreptății și al adevărului, luând pilda Fiului lui Dumnezeu, al cărui slujitor era, a înfruntat tirania pentru a ușura viața semenilor săi deținuți politici, victime ale ateismului. Drept urmare, a fost martirizat.

Este o datorie elementară a conducerii Bisericii Ortodoxe Române să delege o comisie pentru cercetarea vieții Sfinției Sale, în vederea posibilității canonizării preotului Gheorghe Șerban, de pe urma jertfii căruia și a altora, astăzi Biserica Ortodoxă Română se bucură de libertatea de a cuvânta și făptui în numele lui Dumnezeu, fără teama că Statul ateu îi va pune opreliști și-i va amenința existența. În lipsa unor atari mucenicii, Biserica Ortodoxă Română ar fi rămas în dependența oponentului ei – ateismul. Astfel de martiraje îi îngăduie să-și mențină fruntea sus și să-și afirme răspicat dreptul de a împărtăși neamului nostru Vestea cea bună, ca o vrednică fiică a lui Iisus Hristos, Judecătorul cel fără de prihană.

ÎNVIEREA MORȚILOR VII

Care este oficiul acela care, din tot calendarul Bisericii Ortodoxe Române, ne umple sufletele de mai multă bucurie, de mai adâncă pace și de mai temeinică acceptare a restriștilor existenței noastre pământene atât de lipsită de rost – după cum ne apare – decât minunata slujbă a învierii Domnului?! Cu cât este ea mai zguduitoare pentru bieții deținuți politici – ei, singurii lipsiți de orice nădejde dintre toți condamnații pseudo-justiției comuniste. De ce aceasta? Deoarece le amintește de făgăduința lui Dumnezeu de a dăruia morților învierea într-o viață fără suferință. Or, cine poate fi mai mort decât înlănțuitul fără vină, fără cuvânt, fără apărător, acela mai prejos decât

câinii și decât gândacii pământului? De aceea ni se cuvine să adăstăm o clipă asupra evocării acestei slujbe fără seamăn, așa cum a fost servită în condițiile interdicției totale din beciurile regimului trecut.

Începând cu anul 1944, denunțurile abuzive au provocat autoritățile să smulgă oamenii din sânul familiilor și să-i arunce în lagăre, fără vreo cercetare și nici o judecată prealabilă. Acuzația cea mai gravă în acele vremuri – și ea n-a încetat să plutească asupra poporului român cât timp puterea străină și-a rezervat dreptul ultimului cuvânt asupra destinului nostru – este aceea de „naționalism“, echivalată, cu o pripire de neiertat, „fascismului“.

Una dintre acele victime de început a ținut un jurnal intim intitulat *Ziar de lagăr – Caracal – 1945* (București, Editura Albatros, 1991). Este vorba despre Onisifor Ghibu. Autorul își mărturisește emoția provocată de frecventarea, seară de seară, a slujbelor precedând Vinerea Mare. „Cele 12 evanghelii m-au tulburat mai mult decât în alți ani. E și pentru mine aceasta o veritabilă săptămână a patimilor, cu nedreptăți strigătoare la cer; care niciodată nu vor putea fi răzbunate. Pe Christos l-au judecat numai cu ură și pasiune și i-au aplicat cea mai odioasă pedeapsă. [...] Pe mine cine mă va judeca drept?“ (p. 20-21).

Într-o stare de tensiune a așteptării duhovnicești, efluviile slujbei Învierii îl fac să exulte: „Serviciul divin al Învierii la ora 5, în interiorul lagărului, cu o participare imensă de lume cucernică. Servesc șapte preoți, printre care și arădeanul Cornel Felea și bucovineanul Jacotă, de pe la Suceava. Și ceilalți vreo treizeci de preoți colaborează, cântând răspunsuri. Deși era greu de procurat lumânări, zeci și zeci de inși au făcut ce au făcut și au venit cu lumânări. Serviciul divin, sub un cer senin ca lacrima, văzduhul fiind spintecat mereu de zborul ușor și minunat al unui cârd de porumbei albi, cu nădejtile și cu credința în liberare, care nu mai poate întârzia mult“ (p. 24).

De acum înainte, această slujbă, o repet, devine principalul izvor viu al tuturor speranțelor omului, pentru deținuții politici. Doar că ea nu mai poate fi oficiată slobod, ca în lagărul de la Caracal.

Fostul aviator Vasile Boaru mi-a povestit despre Învierea de la minele Baia Sprie, slujită de părintele Antal din Toplița.

– A avut loc în 1952, mi se pare, mda... La un semnal stabilit dinainte, bățutul clopotelor, care au fost înlocuite cu sfredele de diferite dimensiuni, ne-am adunat absolut cu toții în galeria de la orizontul 12 – din care nu mai exista decât rampa. Era cel mai greu loc de muncă, plin de umezeală și de noroi. Aveam lămpile la noi. S-a făcut slujba și când părintele Antal a rostit: „Lumină din lumină, veniți să luați lumină“, ne-am aprins lămpile, am cântat împreună „Hristos a înviat“. Eram un schimb, mulți, mai mulți de o sută. După terminarea slujbei, ne-am îndreptat spre corfă – așa se spune, spre lift –, în grupuri de câte doisprezece, am ieșit la suprafață cântând „Hristos a înviat“. Acolo ne-au auzit milițienii care n-au putut să spună nimic. Au

rămas înmărmuriți. Noi am intrat la baie și pe urmă în colonie. Am continuat cântecul până a doua zi dimineața, când au intervenit autoritățile și nu prea ne-au mai lăsat.

– După mărturia pe care o dețin, mă refer la un manuscris al preotului Ilie I. Țintă, profesor la Seminarul Nifon, desființat între timp, s-a dat o masă mai bună a doua zi...

Conlocutorul meu mă privește puțin pieziș, dar îmi răspunde cu vocea dreaptă care-l caracterizează la fel de bine ca și accentul ardelenesc:

– Masă de pușcărie...

Cu acel prilej, împreună cu părintele Antal, au slujit mai mulți preoți; însă vorbitorul nu și-l mai amintește decât pe părintele Ilinca.

Sistemul de imitare a clopotelor s-a răspândit (între paranteze se cuvine subliniat că inventivitatea civilizatorie a deținuților reprezintă cea mai elocventă dovadă că nimic nu mai poate reține elanul omului de a se desprinde din stadiul animalității, oricât l-ar împinge tirania către primitivitate. Ion Ioanid, în *Închisoarea noastră cea de toate zilele*, narează și el niște Paști de neuitat, de la mina Cavnic. Dă detalii asupra improvizației tehnice menționate: „Atârnaseră cu sârmă de una dintre conductele de aer comprimat de pe galerie mai multe sfredele de oțel de diferite lungimi. La momentul potrivit, lovindu-le pe rând cu un alt sfredel, realizaseră întocmai sunetul clopotelor“ (p. 146).

Este cutremurătoare descrierea valurilor de pușcăriași ce coboară din abataje spre galeria principală, a fricii gardienilor provocată de comportamentul neobișnuit al sclavilor, a amenințărilor proferate de cei dintâi, „crezând probabil că era vorba de o revoltă“, a liniștirii lor când au constatat indiferența minerilor față de ei, a halei imense din fața corfei, abia iluminată de un bec unic și chior, în haloul încețoșat al căruia tresăreau straniu umbrele imense ale minerilor lăsate să se cațere pe pereți.

Slujeau preoții Costache (despre el voi mai avea ocazia să scriu), Sebastian Popescu, Lazarov și alții doi-trei. Spaima de mină reducea numărul paznicilor la acel minim necesar ca simbol al autorității. În acest caz, de pildă, doar doi se aflau de față. Unul a tot dat înapoi până s-a izolat de masa pioasă: intenția evidentă îi era să vădească prin poziție sa singularizată că n-avea nimic comun cu cele ce se petreceau și că, dacă nu le combătea, nici nu le conferea legalizare prin asocierea lui fizică. În schimb, pe al doilea îl uitase Dumnezeu în sânul obștei credincioase. Își alimenta indiferența factice, menținându-și capul acoperit – când toți ceilalți se descoperiseră –, continuând a trage ostentativ din țigară și rămânând cu o mână în buzunar. Era felul său de a-și exprima neaderarea la atitudinea „represibilă“ a condamnaților. Își regiza ținuta arborată pentru ca, în spatele ei, să profite de prilejul neașteptat de a se purifica.

Timpul înainta. Ion Ioanid observă degetele gardianului din urmă depărtându-se unul de celălalt și lăsând țigara nefumată să cadă pe jos. Apoi, cu uluire, sesiză privirile lui

Marinică Dumitrescu, student care trecuse prin „reeducările“ de la Pitești, cu alte cuvinte printr-un iad a cărui menire specială fusese „uciderea lui Dumnezeu“. Acesta, încordându-și ațintirea și conferindu-i câtă putere semnificativă era în stare, îl determină pe caraliu să înțeleagă cât de necuviincios îi era chipiul de pe frunte. Omul nu putu suporta reproșul mut; și-l scoase. Faptul că, în torturile din Centrul de reeducare studențească abia numit, după cum i se spunea pompos penitenciarului crimei, i se frânsese falca și abia putea vorbi nu influență trăirea de mare omenie din clipa următoare. Îmblânzirea concentrării pupilelor, arătată lui de fosta victimă a unui masacru la Pitești, fu răsplata bunei-cuviințe vădite de securist; bunătatea cu care fu recunoscută și primită aceasta de către cenzorul său fără grai îi înfrăți pe cei doi oameni aruncați de politică în două tabere adverse.

Conform mărturiei în manuscris a fostului deținut politic Vasile Cristea, o atare apropiere dintre purtătorii de cătușe și deținătorii cheilor acestora s-a repetat. „Imediat după Revoluția din Ungaria, din 1956, toată secția de deținuți politici de la Târgu Ocna a fost îmbarcată într-o noapte în trenul-dubă și dusă la penitenciarul Jilava-București. Toți au fost transportați cu lovituri de picioare până la Reduit, unde am fost încarcerați în trei camere care comunicau între ele. Nu pot uita Paștele din anul 1957. Fiind de serviciu un milițian mai cumsecade, am participat la slujba divină a Învierii, deservită de toți preoții mai sus menționați.“

Caracterul ecumenic al acestei co-slujiri ne atrage atenția: părintele Sinesie Iota, dintr-o comună din Ardeal; episcopul greco-catolic Iulius Hârțea, de la Beiuș; preotul greco-catolic Sălăjan; diaconul Popescu-Mozăceni. „Dintre dâșii, desigur, nu a lipsit părintele Pimen.“ Este starețul schitului de la Cetățeni, cunoscut cititorilor din lucrarea mea *Sânge pe Râul Doamnei* (Colecția „Demnitate românească“ – 3, Editura Ramida, 1992). Asupra sfinției sale voi mai reveni. „Făcuserăm un cor care ne-a ridicat moralul, simțind, fiecare dintre noi, că orice se întâmpla, Dumnezeu nu ne va părăsi și într-o zi vom fi din nou liberi. L-am văzut pe milițianul care era de serviciu cum își făcea cruce. Ne ruga să cântăm mai încet, că se auzea la poartă și ne implora să nu-l nenorocim. Frumusețea este că dimineața, milițianul, înainte de a ieși din tură, ne-a spus în șoaptă: „Hristos a înviat!““

Plătind datoria de recunoștință față de astfel de purtări omenoase, românești și creștinești, ale celor doi paznici citați, prin specificarea lor aici cu toată lauda cuvenită, nu aș vrea să se creadă că ele reprezentau cumva atitudinea administrației sau a Securității. Dimpotrivă, erau niște cazuri particulare, izolate, rătăcite și cu atât mai prețioase. Pentru întărirea acestei afirmații, voi aminti moartea părintelui Petru I. Focșeneanu, născut la Podu Turcului, unde a și fost deservent, care s-a stins la 17 iunie 1953 în închisoarea Gherla, ca urmare a schingiuirilor din carcera unde a fost pedepsit pentru a fi slujit Învierea.

Oprea Tărăban istorisește, în „Strigătul Golgotei în noaptea de Înviere din 1957, în închisoarea din Gherla“ (*Din documentele rezistenței* , nr. 5, 1992), despre represaliile ce au urmat îndârjirii celor 7-8.000 de deținuți de a cânta o noapte

întreagă „Hristos a înviat!“ A doua zi, au fost aruncați la „neagra“ 18 deținuți aleși dintre aceia cu condamnările cele mai mari și socotiți cei mai periculoși prin demnitatea purtării lor, inflexibilitatea caracterului, hotărârea de a nu ceda. Patruzeci și cinci de zile au răbdat, câte trei în celule abia luminate, cu ferestre oblonite, de 15/15 cm, acoperite pe jos de un strat de 6-7 cm de apă, cu pături găurite, pentru a-l fi slăvit pe Dumnezeu într-un cor cu până la opt mii de voci, răsunând de „...se cutremurau zidurile, simțeam cum parcă întreaga închisoare se mișcă, gata să se dărâme. Erau strigătele acestor desperate ființe care chemau în ajutor puterea Divină“ (p. 184-185).

„ECUMENISM LOCAL“ ÎN TEMNIȚE ȘI UN SFÂNT ATEU

Suferința are o acțiune binefăcătoare asupra sufletului omenesc. Îl dezleagă. Îi deschide înțelegerea sufletului suferitor al semenelui. Îi împrumută toleranță, generozitate. Îi amplifică dorința de a cunoaște. Îi stimulează curiozitatea. Și în multe alte feluri îl fecundează.

Lucrul nu este de mirare. Cel care suferă devine mai conștient de propriile sale limitări și neputințe. Orientarea către aproapele său îi poate confirma generalitatea hibelor personale, deci îi poate procura o împăcare cu sine. Ori îi poate sugera o cale de depășire a sa însuși, deci de eliberare din situația nepropice în care se află.

Astfel de motivări au condus la un fenomen pe puțin neașteptat în temnițele și lagărele pentru reținuți și deținuți politici din „era“ de jumătate de veac recent abolită. Mă refer la apropierea – tocmai pe cale religioasă – a credincioșilor unor religii, confesiuni sau denominațiuni aflate, în lumea liberă, într-o concurență nu totdeauna loială și nu rareori antagonică (dusă chiar până la ură). Astfel, deținuții politici au ajuns să descopere, fără a ști ce făceau, „ecumenismul local“, cu aceeași superbă dezinteresare ca și personajul lui Molière care vorbea în proză fără a fi fost conștient de aceasta.

Ideea ecumenismului local, practică în locurile de detenție politică în mod natural a fost observată „de cine se cuvenea“ și sugerată Departamentului Cultelor care, spre cinstea lui, a dezvoltat-o la nivelul întregii țării (fără a-i menționa însă sursa tabu, dacă i-o fi cunoscut-o cumva), ca un mijloc admirabil de apropiere între concetățenii de credințe deosebite.

Printre alte exemplificări ale tezei enunțate, voi încredința tiparului aici cele aflate de la preotul profesor Gheorghe Drăgulin, arestat pe când era student în anul II al Facultății de Teologie, anume că în colonia de muncă forțată Năvodari, de la Canal, profitând de relaxarea disciplinei aspre de până atunci, provocată de moartea lui Stalin, sugrumătorul popoarelor, încurajați de aerul proaspăt adus de bănuita apropiată eliberare în masă, deținuții au început a se aduna pe o pajiște duminicile dimineața. Ortodocși – clerici și laici –, protestanți – pastori și laici –, neoprotestanți –

predicatori și membri ai cultelor –, rabini – da! și credincioși ai mozaismului! – se strâneau la un loc să se roage lui Dumnezeu împreună, ca apoi să discute în duh frățesc chestiunile, fie ale suferinței lor comune, fie litigioase, ale confesiunilor sau religiilor reprezentate acolo și atunci. Nu participau romano-catolicii.

Printre aceia care se remarcă prin statornicia prezenței în dialog se numărau: preotul ieșean Gheorghe Dimitriu, profesorul Gheorghe Godinescu, de la Liceul Internat din același oraș, avocatul Victor Clonaru din București, pastorul luteran evanghelic Weingartner, pastorul Misiunii Protestante Suedeze Milan Haimovici, evreu bucureștean botezat, astăzi activând în Germania, adventiști.

La vreun kilometru și jumătate de acel spațiu, se afla un sat a cărui biserică putuse fi și văzută de către deținuții provenind din colonia Castellu (sic!). Sunetele înălțătoare ale clopotelor ei ajungeau până la osteniții lui Dumnezeu care căutau pacea dintre dâșii. Unul dintre cei prezenți, indiferent de numele purtat de credința sa, se ridica în picioare să-L slăvească pe Dumnezeu și se ruga cu glas tare, în numele tuturor și în auzul lor, rostind invariabil „Tatăl Nostru“.

După încheierea rugăciunii obștești, era dezbătută de către toți cei care se simțeau atrași s-o facă, azi o temă religioasă, peste o săptămână alta, și așa mai departe. Nu neapărat teme edificatoare, ci, în multe rânduri dogmatice sau cultice. De pildă: descifrarea rolului suferinței în existență în general, și în situația specială a deținutului politic victimă a ateismului, temă de frontieră între preocupările teologice și cele filosofice existențialiste. Nu rare au fost cazurile când, după expunerea poziției fiecărei denominațiuni sau religii în legătură cu o problemă, s-a ajuns la concilieri ale lor care, lucrul nu este deloc surprinzător, erau spre lauda obștei ortodoxiei. Neașteptat era că, dacă evreii recunoșteau frumusețea cultului ortodox – care este greu de negat –, în chip voalat, dar cu o sensibilitate metafizică indiscutabilă, ajungeau și să accepte, cu bună voire discretă, o „oarecare“ mesianitate a Mântuitorului. La fel, pastorul Weingartner, mai glumind, mai în serios, afirma că adevărata credință este aceea majoritară a românilor și a lumii bizantine și postbizantine, fiind aceea din vechime a tuturor creștinilor, ortodocșii rămânând fideli posturilor, ceasurilor, înfrânării, mătăniilor, ascezei, icoanelor, cu care s-au ajutat urmașii lui Hristos în vremurile de început.

Printre acei care găseau răspunsul potrivit la toate nedumeririle era preotul basarabean Pavenko, slujitor al altarului în ținutul Făgărașilor. El își culegea întotdeauna știința dintr-o temeinică lectură zilnică a *Filocaliei*, săvârșită înainte de arestare. Îl secunda, de pe poziții rațional-intelectualiste, preotul Constantin Crișan din Bacău, care se dedicase formării omului și ca învățător, iar mai apoi ca inspector școlar.

Repet: acestea se săvârșeau în 1953, atunci când mișcarea ecumenică mondială era departe de a fi avut ponderea ulterioară, necesară pătrunderii până în colțurile uitate ale Europei, cum era cazul acelor Năvodari pierduți pe litoralul, pe atunci însângerat,

al Mării Negre. Suferința deținuților politici, suferință ce nu îi deosebea după confesiuni, îi condusesse la dragostea frățească, la acceptarea ideii că toți oamenii sunt una în fața Părintelui Ceresc, că datoria le este să-și recunoască drepturile egale, să se cunoască, să se înțeleagă unii pe ceilalți și între dânșii, să se apropie unii de alții, să devină, în sfârșit, fiii aceluiași Creator, cum sunt de fapt.

Nu pot să nu dezvălui aici un concept, poate șocant pentru gândirea teologică, emis în mai multe rânduri de către părintele Gheorghe Drăgulin, în discuția purtată – conceptul *sfântului ateu* .

Conlocutorul meu era cel mai tânăr din cei cinci mii de deținuți din colonia Midia. Fusese reținut într-un mai înșorit. Sosise toamna, cu pâclele ei înecăcioase, cu ploile ei reci și pătrunzătoare, cu bolile ei respiratorii sau dăunătoare oaselor. El tot în cămașă cu mâneci scurte și sandale se afla. Numai că cea dintâi ajunsese ferfeniță, iar cele din urmă abia îi mai păzeau labelle picioarelor de colțurile ascuțite ale pietrelor de pe jos.

Într-o seară, reveniți de la munca silnică, dispuși în rânduri și grupe fără număr, în picioare, înfrigurați și chinuiți de oboseală și neputințe fizice, așteptau condamnații să se încheie corvoada numărării lor de către caralii mai mult decât analfabeți, care o reluau de trei și patru ori, socoteala aritmetică neintrând în pregătirea lor profesională.

I s-a făcut milă de proaspătul ieșit din adolescență unuia dintre chinuiții alăturați și i-a adresat cuvântul. Era profesorul universitar ieșean de logică Petru Botezatu.

Prin acesta, curând, tânărul cunoscuse toți cărturarii moldoveni cu care împărtășea lipsa de libertate. Dintre dumnealor, poetul, filosoful, sociologul ateu Alexandru Claudian i-a lăsat amintiri de neșters și i-a răsturnat întreaga concepție despre sfințenie. I-a dat cămașa sa, i-a dat haina sa – ce mai, l-a îmbrăcat pe de-a-ntregul, astfel încât, dacă astăzi convorbitorul meu este în viață și-i educă pe alții de vârsta lui, de atunci se datorează acelui om minunat care, pe deasupra, era de o cinste desăvârșită, bărbat al propriului cuvânt cum nu mai găsești, bunătatea și bunul simț întruchipate.

Deși ateu, niciodată nu-i combătea pe credincioși. Cu smerenie își recunoștea această stare sufletească folosind termenii: o infirmitate personală.

Impresia lăsată de el a fost de aceeași intensitate cu cea generată de cuplul format din profesorul dr. Simion Radu, de la Facultatea de Teologie din Sibiu, și profesorul universitar Laurian Someșanu, activând în Brașov.

Pe aceștia, Gh. Drăgulin îi urmărea la Capul Midiei unde, cu prilejul reorganizării, fusese azvârlit în cabana 5 – vestită datorită faptului că peste fiecare noapte numărul acelor care dormeau în ea scădea cu cinci-șase suflete, fie din pricina nehrănirii, fie a bolilor, fie a degerării. Nu rezistau decât tinerii sau curajoșii care, favorizați de beznă, se furișau să fure câte un morcov, câte un cartof, câte o varză împuțită.

Alături se înalța o cabană și mai tristă, cea a distroficilor; majoritatea erau intelectuali. Perechea numită abia se mai târa în cârje sau bețe, oferind o priveliște dezolantă. Dar – uluitor pentru cine n-a trăit în atari condiții – și o priveliște încurajatoare... Căci, în mizeria lor, în degradarea lor fizică (nu se puteau mișca decât împreună, susținându-se unul pe altul), în fața propriei lor morți ce se apropia vertiginos, erau înconjurați de un aer de demnitate inegalabil. Dumnezeu se făcea văzut printre urmele de lut ale făpturilor Sale care străluciseră cândva de pe culmile intelectualității nației noastre.

Legăți printr-o mare prietenie, își treceau zilele grele în discuții teologice, străduindu-se permanent să le explice tuturor de ce exista Răul, cum putea acesta fi folosit spre Bine, care îi are necesitatea în planul Creației. Prin astfel de luminări participau la așezarea echilibrului lăuntric al acelor care îi ascultau, la alungarea disperării, la întărirea, la prelungirea vieții lor în pofida nemerniciei administrației criminale.

Toate aceste întâlniri și altele asemănătoare au constituit o școală creștinească și ecumenică mult mai formativă pentru tânărul student, decât doxa universitară. Deoarece sufletul e modelat cu osebire de pilduirea vieții prin trăire, și nu prin litera moartă a tiparului, nici prin severitatea examenului.

Afirmația de imediat mai sus are o extindere mult mai largă decât s-ar părea la prima vedere: proba de foc pentru orice scriere sau discurs rămâne tot aceea asupra căreia ne-a atras atenția Iisus – smochinul îl cunoști după roadele sale.

DUMNEZEU ESTE IUBIREA PENTRU COPILUL MILIȚIENCEI

Am argumentat teza că ecumenismul s-a născut și a fost trăit în mod spontan în temnițele comuniste. Chiar și acela inter-religios.

Fenomenul este natural, deoarece suferința îi apropie pe oameni, le dezvăluie egalitatea biologică și afectivă; iar egalitate este puțin spus; mi se pare mai potrivit termenul *nediferențiere*. Această egalitate sau/și nediferențiere, în condițiile specificate, înseamnă egalitate și nediferențiere în slăbiciuni, în limite vizibile ochiului, în tendința părții materiale din toți de a se degrada cu ușurință, de a muri cu rapiditate, de a resimți durerea pe parcursul desprinderii de viu.

O treaptă superioară a manifestărilor individuale ce se revelează comună și identică pentru toți indivizii este aceea a simțămintelor. Distincția dintre ei apare o dată cu motivarea intelectuală a unora dintre sentimente. Tocmai deosebiriile capacităților intelectuale dintre oameni reduc la nulitate teoria egalității dintre ei. Mă grăbesc să afirm că nu este vorba despre hăul creat de școliri distincte, individuale ori de grup, ci de datele înnăscute. Oamenii vin pe lume cu aspirații egale. Aceste aspirații au un conținut și mijloace de împlinire ce variază de la ins la ins. Societatea le conferă în principiu drepturi egale. Ei și le iau și le folosesc în chip inegal, în raport de forțele lor intelectuale inegale (factorii inegalității sociale și

biologice sunt eliminați din acest aspect al discuției, însă nu este cazul să uităm că inegalitatea socială rezultă din inegalitatea fie a capacităților intelectuale, fie a dezvoltării lor).

Mai presus de capacitățile intelectuale, există un alt element structural al personalității neluat în seamă de psihologi, nici de pedagogi, pentru că e modest prin însăși esența lui. El se numește *bunul simț* și este acela care conduce inteligența până la a deveni înțelepciune. Slavă Domnului, este educabil! Prin aceasta, diferențierea intelectuală dintre oameni nu mai are ultimul cuvânt în existența obștii umane; ei nu i se îngăduie să-și reproducă tendința de disociere de semeni. Bunul simț temperează conștiința superiorității și a inferiorității. Purcede la o egalizare a indivizilor tocmai pe calea intelectuală care, de fapt, îi desparte. Dezvoltarea maximă a bunului simț se cuvine a deveni obiectivul prioritar al educației universale și al autoeducației, în vederea atingerii scopurilor urmărite de religii, culturi, civilizații, toate cele din urmă reunindu-și eforturile într-un focar unic: fericirea individuală. Bunul simț, prin înțelegere și toleranță, prin iertare și îndrumare, ne conduce nu numai la a accepta ca firească și fericirea aproapelui nostru, dar ne învață că este o fericire în sine să lucrezi pentru fericirea celorlalți. Cred că astfel am atins miezul creștinismului.

Bunul simț reprezintă un zid de netrecut înălțat în fața fanatismului. Cum fanatismul constituie o tumoră crescută din dogme – religioase și, în epoca modernă, mai ales politice –, adică din axiome luate drept bune pentru a clădi un sistem rațional pe temelia lor, insistăm: fanatismul apare în egală măsură în domeniul religios și în acela al teoriilor politice totalitare. Așadar, fanatismul este piedica fundamentală ce se opune evoluției ecumenismului. Iar singurul ce poate tempera și elimina fanatismul este bunul simț.

Punând trăsură de unire între punctul nostru de plecare și aceste concluzii derivate din observarea psihologiei umane, avansează o nouă afirmație necesară limpezirii tezei inițiale (ecumenismul s-a născut și a fost trăit în mod spontan în temnițele comuniste), o afirmație pe care științele pedagogice se cade a o ști folosi în opera lor de formare a omului: bunul simț e germinat și modelat de suferință, prin aceea că suferința este învățătorul a toate și, cu prioritate – accentuez, închizând un cerc vicios pentru a impune acest adevăr de mare însemnătate –, suferința este învățătorul bunului simț. Repet pentru ultima oară: acolo unde există bun simț, piere de la sine fanatismul.

Întâmplarea pe care o voi evoca în sprijinul ilustrării celor de mai sus este cu atât mai grăitoare, cu cât a fost generată de sufletul unor credincioase laice și nu a fost în nici un fel influențată ori îndrumată de prezența clericilor. Va să zică, ea demonstrează, în stare pură, nevoia de ecumenicitate a membrilor anonimi ai religiilor. Cititorul o va găsi expusă pe larg în aceeași sursă de unde o culeg, în lucrarea memorialistică *Evadarea tăcută. 3.000 de zile singură în închisorile din*

România de Lena Constante (București, Humanitas, 1992).

Faptele s-au petrecut în penitenciarul pentru deținute politice Miercurea-Ciuc, în anul 1956. Schimbând într-o oarecare măsură accentele asupra personajelor principale și secundare din relatarea autoarei, mă voi sprijini pe trăirile a cinci femei, exponente ale tuturor viețuitoarelor în condițiile inumane la care au fost supuse victimele feminine ale comunismului în închisoare și-n perioada dată. Anume, o reprezentantă de bun simț a puterii și patru reprezentante de bun simț ale condamnatelor – două legionare și două evreice. Jertfa pentru semen este aceea care ridică legătura dintre ele la un statut al nobleței umane nemuritoare și la rang de simbol, propulsându-le în cea mai luminoasă zonă a tezaurului cultural cuprinzând istorisiri exemplare despre frumusețea Omului contemporan.

Printre liota de gardiene crude, nesimțitoare, gata de orice violență (că era comandată sau instinctuală), rele ori înrăite, apăruse o tânără încă nedumerită asupra felului cum să împace cumsecădenia deprinsă în cei șapte ani de acasă cu porunca necruțării promulgată de partid și agățată de uniforma recent îmbrăcată. Haina de milițiancă nu-i devenise încă a doua piele. Dar nici nu se poate spune că o ardea precum cămașa lui Nessus. Era o făptură la locul ei, cu respect pentru ceilalți, în cuvintele autoarei: „fată cumsecade, încă zăpăcită de faptul de a fi devenit paznic de închisoare” (p. 243). Câștigase recunoștința celor închise prin „felul politicos, aproape respectuos, cu care li se adresa”. O atare purtare era de neconceput, pe deasupra și periculoasă pentru gardianul de sex feminin în cauză, dacă ar fi ajuns la urechile comandantului. Mai avea o calitate ce o făcea vrednică de prețuire: născuse de curând.

Două legionare, prezente în text cu numele mic: Pazi și Oltea, hotărâra să răspundă bunei cuvințe cu un gest de dragoste pe măsura acesteia. Croiră dintr-o bucată de pânză, pitită cu mari precauții până atunci, o rochiță pentru o pruncă și se apucară s-o brodeze. Se ascundeau, când lucrau, de ochiul vizetei, astfel încât să nu le bănuiască nimeni preocuparea, interzisă – ca tot ce reprezenta altceva decât șederea țeapănă a mortului, ori plimbarea fiarei prin celulă. Toate bune, până au fost prinse asupra faptului. Urmă ancheta.

„Două întrebări importante: pentru cine și de ce. Să mărturisească adevărul le era imposibil. Să faci plăcere cuiva, chiar cu riscul unei pedepse? Fără alt motiv? Niciodată nu va accepta un anchetator o explicație atât de simplă și omenească. Singurul motiv pe care l-ar fi putut înțelege: Interesul. Rochița era, cu siguranță, plata pentru un serviciu făcut. Care? Pentru el, fără ezitare, singurul de crezut, o legătură cu exteriorul. Faptul că erau legionare agrava cazul. Pentru tânăra mamă, o condamnare gravă” (p. 243-244).

Două anchete osebite s-au succedat, aceea a ofițerului politic și una a cuiva sosit de la București. Cele două deținute, dintre care Oltea ar fi urmat să se elibereze peste câteva luni, iar acum putea să se fi pricopsit cu o nouă condamnare, fură

despărțite, ca să nu comunice între ele informații despre cum decurgea anchetarea în cazul fiecăreia. Oltea afirmă că rochița era pregătită pentru o eventuală strănepoțică pe care nădăjduia s-o găsească născută acasă. Cu ajutorul Lenei Constante, peretele celulei căreia corespundea cu „izolarea“, cu ajutorul deținuților din celelalte celule intermediare, i se comunică lui Pazi, prin telefonie fără fir, în alfabetul Morse ciocănit în zid, istoria inventată și, în pofida amenințărilor și violențelor de limbaj, adevărul nu transpiră de la nici una dintre ele. Astfel izbutiră să apere politețea caldă de care nu o dez bâ raseră încă șefii pe paznică.

Cele două „doresc [...] să mulțumească cerului și ar vrea ca toată închisoarea să participe la rugăciunea lor de mulțumire. Imediat după „închidere“, toate celulele de la parter vor murmura, de o sută de ori, o foarte scurtă rugăciune, al cărei text mi-l comunică. Ar fi fericite – i se transmite memorialistei, pentru a duce știrea mai departe, prin țacănit – dacă un număr cât mai mare de femei li s-ar alătura într-un alean de dragoste și de recunoștință“ (p. 245).

Astfel am ajuns la spiritul ecumenic, cuprins în doar câteva cuvinte, ce m-a emoționat: „Toată lumea este de acord. Două surori, evreice, ne înștiințează că vor participa și ele la ceremonie“.

Vom părăsi o clipă închisoarea de femei, cu așteptarea bătailor lor de inimă pripite, emoționate de întâlnirea cu Dumnezeu, cu prilejul căreia ființele Lui îi vor arăta grațitudinea că le-a ajutat să salveze un semen, să triumfe iubirea dintre oameni, oricât de opuse ar fi fost pozițiile acestora în martiraj, vom părăsi o clipă înduioșarea sânilor lor sterpi la gândul acelui ghem de carne trandafirică și inocentă adusă la viață din coapsele unei milițience, viitoare femeie la rândul lui, ce gungurea neștiutor de primejdia prin care trecuse de a rămâne fără propria-i mamă, le vom părăsi pentru a ne grăbi către Jilava, unde vom întâlni cuplul unui membru al Frățiilor de Cruce și al unui alt evreu, aruncați în „izolare“ împreună cu mai mulți colegi: „ Ne-am dat seama, în bezna aceea, că pe jos erau numai excremente și urină umană de la cei care, ajunși acolo, se îmbolnăveau de diaree, dizenterie, care își făceau necesitățile acolo“ – ne povestește sculptorul Aurel Obreja, una dintre viitoarele mari victime ale reeducărilor de la Gherla. „Iar gheața, cred că avea cel puțin zece-cincisprezece centimetri. Și Șainhorn Ruby, acest evreu, îmi zice: „Domnule, știi cât ne țin aici? Trei zile și trei nopți. Pe urmă, ne scot, ne bat acolo la Reduit. Și pe urmă – zice – ne aduc din nou aici“. – „Măi, trei zile și trei nopți să stăm aici... Păi, murim, dom'le...“ – „Dom'le, murim, nu murim, să ne organizăm, ce facem?“ Și ne-am apucat să facem „manej“, pipăind cu mâinile peretele celulei, în bocna aia. De întuneric ce era, aveam impresia că vedeam! Și dă-i, dă-i, ne plimbăm un ceas-două-trei... Așa de greu treceau orele! ... La un moment dat, nu mai puteai. Începuseră să se umfle picioarele din cauza gheței de pe jos, aici, la gleznă; nu le puteai cuprinde cu mâna. Și se urca umflătura până sus, așa. Ce făceam? Ne așezam unul pe mâini, jos pe gheață; iar ceilalți, ca să se odihnească, pe genunchii lui. Tot așa unul lângă altul. Pe urmă, ne mai ridicam din nou și iară dă-i, dă-i, iară dă-i, iară mergeam... Și la un moment

începeam: de exemplu, eu mă frecam pe fața picioarelor și pe tors și celălalt mă freca pe spate. Pe urmă treceam invers. Ei, nu ținea nici asta. Altă metodă. Am făcut cerc, lipiți unul de altul. Și evreul zice: “Ei, uite-acum au ajuns jidanii alături de lijionari, de se-ncălzesc unii pe alții și cu șelelalte partide...”. Glumea, săracul”.

Cât am lipsit de la Miercurea-Ciuc, rugăciunea tuturor deținuților a început să urce spre ceruri în tăcerea cugetelor arzătoare. Evreice și creștine se apropiau de același Dumnezeu unic, Făcătorul a toate, într-o religie resimțită de toate martirele la fel; căci ce altceva înseamnă, etimologic vorbind, religia, decât *legătura omului cu Dumnezeu* ?

Barierile dintre oameni căzuseră, datorită suferinței, fricii, iubirii și nădejdi.

„Murmur cuvintele rugăciuni“, spune Lena Constante. „Știu că în toate celulele noastre mizerabile, sute de femei înfometate, despărțite de familiile lor, de copii lor, îi mulțumeau lui Dumnezeu pentru a fi salvat o paznică de închisoare. Pe una dintre acele femei care aplicau cu rigoare un regulament sadic, numai pentru că ea, între toate, a îndrăznit, din când în când, să zâmbească. Mă simt cuprinsă de o emoție tragică. Simt fizic cum prin ziduri străbate fervoarea rugăciunii și pune stăpânire și pe mine, negând răul și preamărind binele și speranța“ (p. 245).

RĂZÂND, ÎN DRUM SPRE RAI

Prozatorii români ne-au învățat să atribuim preotului și monahului ortodox și o trăsătură de optimism rural, muiată în gluma orală, în șotia acțiunii, în păcălelile menite să pedepsească prostia, uneori personajul ajungând să se preschimbe într-o permanentă batjocorire de sine însuși și a subumanului din ceilalți. Acești Păcală străbat două veacuri de literatură cu anteriorul desfăcut în adierea bunei dispoziții și cu giubeaua pe sprânceană, umplând cititorul de tonus vital, de o înclinare în a nu lua prea în serios amărăciunile, ci de a le compensa cu bucuriile traiului sau cel puțin ale minții – pe scurt, cu a face haz de necaz.

E de la sine înțeles că trăsătura n-a fost scoasă din buzunar de către respectivii scriitori și zgâriată cu cuțitul în vopselurile tabloului, pentru variațiune. Nu, ea aparține multora dintre membrii cinului, iar aceștia au dedus-o din sângele lor țărănesc coțcar și din mediul ce i-a format, admirației și dragostei căruia s-au impus tocmai prin puterea lor de a reduce la absurd slăbiciunile omenești și de a le pildui, a le presăra cu sare, a le spânzura la vedere, a le scoate pe tarabă, a le folosi spre îndreptare, măcar cât hârtia de prins muște.

Nu pot uita un călugăr glumeț gospodărindu-și prânzul pe o prispă putrezită de

ploi, la schitul Sihla.

Venindu-mi și mie foamea, la vederea lui, i-am cerut îngăduința să mănânc la botul calului, lângă el.

– La botul măgarului, mă corectă. Cai n-avem pe aici, în vârf de munte. Măgari, prea cuvioșii din toate cinstitele chilii. Doar să-i auzi cum rag din străni și-ți iei câmpii, dând cu copitele-ndărăt și frăția ta.

Gata! Mă asimilase obștii, în același timp caracterizând-o cu un dezvoltat simț de critic muzical. Eram dintr-ai lor! Cum spune Lawrence Durrell despre cititorul său: „Fratele meu, Măgarule!”

Își aruncă privirile către cutia metalică de conserve pe care tocmai o deschideam.

– Ce ai acolo?

– Pește, zic.

– Înoată și-n cutie? Nu ți-e frică să-l pierzi în pârau? – făcu semn din coada ochiului către marginea incintei, pe unde bănuia a se fi prefirat un firuleț lichid.

– Doriți? – l-am îmbiat să guste, cu gândul că-mi va da și mie din ce avea în farfurie.

– Nu, mulțumesc. Nu m-am înțărcat de tot, îmi explică; înălță bucata de brânză și: Eu, cu lapte tare și niște ierburi, îmi arată roșia.

– Dar câți ani aveți? – am crezut a fi dibaci să mă prind și eu în hora cuvintelor ce i se arătau când pe o față, când pe cealaltă.

– De un' să știi? – luă mutră mirată.

– Când v-ați născut? – m-am arătat silitor să fac eu socotelile aritmetice necesare aflării vârstei sale, să ajut bietul om.

– Maica știe: eu eram prea mic s-o țin minte.

Astfel de caractere constituiau în temnițe o comoară inepuizabilă de curaj pentru soții lor în haine vărgate ajunși la limita puterilor. Cu un zâmbet de pehlivan, cu o replică în doi peri, jucând ba rolul lui Haplea, ba pe al lui Sfarmă-Piatră, ei puneau umărul, adeseori singuri, în a răsturna moralul mizerabil al celulei taman pe dos și turma râioasă și disperată s-o preschimbe – hocus-pocus – într-o herghelie de armăsari tropăind pe loc, înfometată după un vătrai de jărat și flăcări.

Ion Ioanid prezintă un preot demn de galerie mai înainte întrezărită. În primul tom

al *Închisorii noastre cea de toate zilele*, apare Popa Scai. Cititorul l-a întâlnit, sub numele său adevărat – Sebastian Popescu – cu prilejul relatării despre slujba învierii Domnului, de la mina Baia Sprie, în capitolul „Învierea morților vii”. Poate că-și amintește a fi rămas în masa deținuților mineri înlăcrimați un caraliu care, prefăcându-se indiferent și sfidător – prin a-și menține capul acoperit și a-și iți obraznic o țigară aprinsă între degetele atârinate pe lângă pulpă –, a sfârșit lăsându-se învins de clipa înălțătoare, s-a descoperit și a dat drumul țigării pe jos. Ei bine, slujitorului lui Dumnezeu numit nu i-a scăpat metamorfoza și, ceea ce n-am menționat atunci, când toți condamnații se îmbrățișau aducându-și vestea cea mare: „Hristos a înviat!”, părintele s-a îndreptat către subofițer și i s-a adresat: „Domnule sergent, știu că nu-mi puteți răspunde cum se cuvine, dar eu tot vă spun: “ Hristos a înviat”! Și să știți că noi ne rugăm și pentru dumneavoastră” (p. 146).

Sufletul acestei uluitoare manifestări creștine desfășurate subteran a fost acel celebru între colegii săi de detenție Popa Scai, originar din zona rurală a județului Râmnicul Sărat sau Buzău, poreclit astfel pentru vorba lui usturătoare și pentru că se ținea cu gura mare după cei care-i dis plăceau.

Amestecat în oarece fel în puternica mișcare populară din Munții Vrancei, a prins de știre că se căuta să fie arestat și preotul membru al Partidului Național Țărănesc și își porni la drum întreaga familie, adică presvitera, flăcăul și fiica, și se bejeni în codru, pe unde hălăduiră tuspătru preț de doi ani, amețindu-și foamea cu vânatul și odihnindu-și capul prin bordeie săpate tot de ei. De mila preotesei și a plozilor, s-a predat.

Frumusețea sa de la fire, întărită de părul corbiu, de vloga ce-i respira din toți mușchii, de slăbiciunea ce-l prindea și-l făcea și mai atrăgător, mai ales de mustața ce-l înfățișa țănoș, nu fusese iertată de împrejurări, căci suferise un accident de picior la minele Baia Sprie.

Memorialistul Ion Ioanid se oprește mai întâi asupra necruțării Popii Scai față de turnători, ca fiind trăsătura sa cea mai vrednică de admirație; și nu greșește. Pentru că turnătorul e șarpe veninos. Nici amintirea sacră nu l-a cruțat, ci l-a dat pildă omenirii ca vrednic să-și pună singur juvățul de gât, în persoana lui Iuda. Or, Popa Scai, bun creștin, unde întâlnea vrun „ciripitor”, îl făcea albie de porci, fără a se sfii nici de prezența caraliilor, când erau prin preajmă. Ba, mai dihai le explica gardienilor că cine-și poate vinde colegii de suferință nu se jenează să-și vândă paznicii mai-marilor lor. Așa încât, până la urmă, preotul ăl cu duh, care certa vânzătorii de oameni cu cuvinte înțelepte și străvechi, culese de prin psaltiri și alte bucoavne și terfeloage colbuite prin altare și podurile bisericilor, izbutea să fie cu mâna mai lungă și mai iute ca dracul, stârnind caraualele să-i urască pe turnători și să-i persecute, soartă pe deplin meritată de aceste lepădături ale omenirii și rușini ale neamului.

O altă trăsătură a lui era curajul în acțiune și o alta aceea de a răspunde de faptele sale, neuitând nici măcar în situațiile îndoielnice și pe muchie de cuțit să se folosească de sprinteneala minții cu care îl înzestraseră maica, din pântec, și Dumnezeu, din cer, ziceam, și de vorba mijitoare de zâmbet, fiindcă așa, apărător al dreptății, era iscusit peste poate.

Rămas cu meteahna de când se sălbăticiise prin păduri și vâna mistreți, la fel și în fundul pământului pleca la o vânătoare de vești din lumea sloboziei (oricât era aceasta pusă sub semnul întrebării). Unicii care le-ar fi putut strecura sub scoarța terestră erau angajații civili și uniforme. Ei bine, Popa Scai era îndemânatic să le întindă capcane atât unora, cât și celorlalte și, aidoma apelor freatice, știrile se răspândeau încet și sigur în lumea înnoptată, unde întrețineau focul speranței.

Pentru a se dibui firea lui bătoasă și mucalită, voi cita câteva replici din cartea conspectată; din acestea se desprinde a treia caracteristică a sa vrednică de admirat, tăria lui de a-și recunoaște faptele, oricum s-ar fi putut ele întoarce împotriva-i:

„A apărut furios și înjurând “Tămâie”, comandantul cu producția. S-a legat de primul dintre noi, care s-a întâmplat să fie tocmai Popa Scai. Dialogul a fost cam următorul:

– Ascultă, bă! Care-mi zice mie: “Tămâie”?

– Toți, domnule plutonier, a răspuns Popa.

– Dar cine mi-a scos, bă, porecla asta?

– Eu, domnule plutonier!

A urmat un potop de înjurături și când “Tămâie” se pregătea să dea ordin să fie băgat la carceră, Popa i-a spus: “Nu trebuie să vă supărați, domnule plutonier, dar când am văzut ce frică le e la deținuți de dumneavoastră, le-am spus că fug de dumneavoastră ca dracii de tămâie și așa v-a rămas porecla”. Plutonierul, cu fruntea lui îngustă și cu ochii mici și bănuitori, a stat puțin pe gânduri, apoi, zâmbind măgulit, a plecat foarte mândru, fără să mai ia vreo măsură împotriva Popii” (p. 75-76).

În anul 1955, penitenciarul așa-zis „sanatoriu pentru tebeciști” Târgu-Ocna a avut privilegiul de a-l adăposti după gratiile sale pe celebrul ieromonah Pimen Bărbieru, stareț al schitului din comuna Cetățeni, condamnat la 25 de ani muncă silnică pentru a fi luat jurământul de jertfă al luptătorilor Colonelului Arsenescu și de a-i fi ascuns uneori. Sosise cu un grup mare de bolnavi în ultimul stadiu, printre care inginerul Pop, fostul Director General al Uzinelor Malaxa (procesul Pop-Bujoiu), condamnat la muncă silnică pe viață, doctorul Vasilache, cu aceeași pedeapsă, studentul medicinist Mihai Gheorghiu, îmi istorisea dl. Vasile Cristea, aflat acolo din

noiembrie 1954, grav bolnav el însuși, cu plămânul stâng complet distrus în urma anchetei în care a fost torturat de către căpitanul Brânzaru, supranumit “Tarzan”.

Când a sosit, părintele Pimen cântărea în jur de 40 de kilograme, trecuse de câteva hemoptizii, abia se putea hrăni. Fire comunicativă, blând, cu o conversație vie, plin de încredere în viitor, ajuta cu buna sa dispoziție doctorului M.A.I. Aurelian Narcea, care l-a pus pe picioare și i-a oprit evoluția maladiei. Medicul Narcea, ajungând prea remarcat de colegii și superiorii săi de la Securitate, și-a dat ulterior demisia, de teama de a nu fi arestat la rândul lui, și a funcționat la preventoriul de lângă Breaza.

Starețul Pimen – frate cu starețul dintr-un timp al Mănăstirii Cernica – a jucat un joc periculos la Târgu-Ocna, că vorbim despre spiritul hazos al unora dintre clerici. Într-o zi, a ieșit la raport și i-a cerut plutonierului Hârțan să-i aducă puțin petrol. Gradatul a rămas năuc. L-a întrebat la ce-i trebuia. „O să iau niște paie dintr-o saltea, o să fac mănunchiuri în cele patru colțuri ale celulei, le stropesc cu gaz și le dau foc.” – „De ce?” – insistă celălalt. „Să alung diavolii care bântuiesc pe aici!” – izbucni serios călugărul, abia stăpânindu-și chicotul, căci se uita țintă în ochii subofițerului și era limpede pentru toți cei de față că dracul acela era. „Ești nebun! Vrei să dai foc la pușcărie și să mă bagi pe mine la apă!” – i-a întors-o.

Dacă nu „la apă”, în focul Gheenii cu siguranță era în intenția Prea Cuviosului!

După ce-l amenință cu „izolarea”, plutonierul ieși. „Ce vă veni să faceți gluma asta?” – l-a iscodit domnul Vasile Cristea. „Dacă vă pedepsea? Uite că v-a insultat. V-a zis că sunteți nebun.” – „Nebun trebuie să mă creadă. Dacă mă socotesc sănătos și mă prind că mă rog și mă-nchin, mă vără la “neagra”; pe când pe nebun îl lasă să facă multe, că tot îi lipsește o doagă.”

În același scop, când erau scoși deținuții în țarc, la plimbare, părintele Pimen se oprea pe neașteptate și așa începea să se uite la cer că toți milițienii-și ridicau fruntea, să vadă și ei ce-i atrăgea lui atenția. Nedând cu ochii de nimica, reveneau cu privirile asupra lui și, nedumeriți: „Ce te uiți, bă, banditule?” – „Aștept să se pogoare îngerii, să-i alunge pe draci”, răspundea el, străpungând cu căutăturile pe ucigă-i toaca deghizați în uniforme din fața sa.

Cu astfel de tertipuri și cu ajutorul lui Dumnezeu, părintele Pimen s-a eliberat în cele din urmă. Fratele său fusese înscăunat stareț în schitul de unde a fost el arestat. Ceea ce nu înseamnă că, până la urmă, niște necunoscuți – ușor de bănuț cine – nu l-au ucis și pe acest frate, când au socotit ei că trăise destul.

Următoarea întâmplare pledează și ea pentru același duh ghiduș pe care-l urmăresc. Numai că eroul ei, de data aceasta, nu este un preot, ci un mirean, ba chiar un poet cunoscut. Este vorba despre minunat de bunul meu coleg de lagăr, domnul Aurel Ciurunga (a semnat versuri și cu numele Robert Cahuleanu).

Pe vremea întâmplării cu pricina, era internat la Canal; muncea pe șantierul Mustață. În noaptea Învierii din anul 1952, era planton în schimbul al doilea, de la 11 la 2 noaptea. „În timp ce noi, cei câțiva deținuți treji, ne făceam urările pascale, s-au auzit pași apăsați în antreul barăcii” – scrie el în *Memorii optimiste. Evocări și versuri din închisori* (București, Editura Fundației Culturale Române, 1992, p. 56). La acest semn al apropierii subofițerului care-și parcurgea runda, toți se zburătăciră pe sub pături și se puseră pe un sforăit convingător, mai puțin naratorul a cărui datorie era să dea raportul dacă se petrecuse ceva cât fusese de planton, însă Andrei Ciurunga luă poziția de drepti și, cu formula de rigoare, îl informă pe gradat: „În timpul schimbului meu a înviat Hristos!” Textul amintirilor adaugă: „M-a băgat direct în carcera îngustă din curte, unde am stat trei zile încheiate, cât au durat sărbătorile Paștilor”.

Revenind de unde am plecat, celui din urmă monah pe care urmează să-l evoc nu-i voi trăda numele, căci pedeapsa sa fu prea mare ca să-i mai necinstesc și eu amintirea. Într-atâta a fost de chinuit de către ofițerul politic Leonte, de la Târgu-Ocna, încât și-a pierdut mințile. Gluma lui tristă, cu care și-a luat rămas bun de la oameni și de la Dumnezeu, a fost că s-a aruncat întruna de pe al treilea pat, cel de sub tavan, adică de la înălțimea de abia vreo trei metri, drept în creștet, pe cimentul de pe jos, la penitenciarul spital Văcărești. După mai multe încercări, muri nițel, ca un fel de Tândală tragic, din altă spiță decât precedentii, dintr-una rostuită să-i distreze doar pe caralii. Dumnezeu să-l ierte și să-l iubească mai mult decât au știut oamenii s-o facă.

BĂRBAȚI ÎN CĂMAȘĂ ȘI INDISPENSABILI

– Oare o fi descoperit adevărul adevărat în cele din urmă? – îl întrerupse lachint Cupșa. Când te gândești că a ajuns în India, că a studiat toată viața și, până la sfârșit...

– Da. Sunt sigur că Mircea Eliade a cunoscut același adevăr în care cred și eu. Mă întemeiez pe spiritul tolerant, pe înțelegerea frățească de care a dat dovadă scriind despre cele mai mărunte religii și credințe cu câtă dragoste a fost în stare. Însă pe Dumnezeu nu l-a cunoscut. A rămas până la capăt în căutarea Lui, reluă cuvântul Năstase Grimbaș.

– Oare de ce René Guenon s-a așezat, iar el nu? După ce a frământat și franțuzul întreaga știință a lumii, a lunecat în mahomedanism. Acolo să fie cheia...? – se amestecă și al treilea, să nu pară străin de ceea ce îi preocupa.

– Credința cea dreaptă? Despre ea voiai să întrebi, domnule Radeț?

– Petru. De câte ori să vă rog, domnilor, să nu mă eliminați din intimitatea dumneavoastră cu acest exces de politețe de care nu am nevoie...?

– Mda... S-a consumat tare multă energie și hârtie pentru a se găsi răspunsul la întrebarea: care este religia autentică? – medită domnul Cupșa.

– Dacă ții neapărat să te îndoiești și insiști să alegi, poți purcede prin a-ți canoni sufletul cu cele dintâi file ale Noului Testament.

– Doar n-or fi și acolo afirmații neadevărate... Asta ne-ar mai lipsi..., răsse discret Radeț.

– Nu despre aceasta este vorba, îi cenzură intervenția domnul Năstase Grimbaș, cu o ușoară asprire a glasului. Discutam despre numirea acelei religii ce se află mai presus de toate celelalte.

– Păi, în Noul Testament, doar una...

– Ba două, nu vă fie cu supărare. Despre două religii este vorba, dacă la asta vă referiți. Mozaismul, cu destule dintre credințele și sectele lui; și creștinismul. La începutul Evangheliilor, totuși, nici una dintre aceste două religii nu atrage atenția, ci o a treia, deși nu ni se comunică nimic despre ea. Tăcu, să se reculeagă. Apoi: Stă scris acolo că nimeni dintre aceia care trăiau în ascultarea poruncilor lui Dumnezeu – adică evreii – nu a bănuit că Domnul însuși se întrupase. De n-ar fi fost cuvântul fără de veste al îngerului, adresat ciobanilor...

– De fapt, nu scrie așa, dar se deduce, nu? – îi ceru părerea lachint lui Radeț.

– De acord, îi răspunse acesta, insuficient interesat de atari subtilități.

Aștepta cele ce urma să adauge bărbatul care îi provocase cu uluitoarea sa afirmație, anume că fusese personal martor al mai multor revelații ale lui Dumnezeu. Era deosebit de anevoios să-i acorde credit de această natură; pentru că, la urma urmelor, era doar un om de cultură; n-avea nimic dintr-un mistic. Or, pentru lachint, minunile erau rezervate acelor care le pricepeau și le căutau, adică oamenilor preocupați permanent de Dumnezeu. Pe Năstase Grimbaș îl considera un tip sobru, un ins serios, dar nu un ascet. De la această stupefiantă mărturisire a lui se lăsaseră antrenați către discuția cu pricina, ce nu le venea prea la îndemână celorlalți doi. Ei înclinau mai adesea și cu mai mare plăcere către comentarea lecturilor de romane și versuri, a muzicii clasice și a picturii.

– Deci, dacă n-ar fi intervenit însuși Dumnezeu, prin solul Său, nici unul dintre evrei, nici măcar părinții lui Iisus, n-ar fi avut știre despre Întrupare. În schimb, au existat niște păgâni, niște bieți păgâni pe care Scrierile Sfinte ne învață să-i

disprețuim, care, mijlocind superstițiile lor lipsite de temeiul Revelației, cum sunt îndeobște considerate, au cunoscut Nașterea din timp, chiar înainte de săvârșirea Ei.

– De ce „înainte“?

– Pentru că au pornit la drum astfel încât să ajungă la iesle puțin după ce a avut Ea loc. Nu preoții evrei, nu saduchei, nu fariseii, nimeni dintre cei care frecventau Vechiul Testament, care aveau legătură permanentă cu Templul și cu rugăciunea. Nimeni. Niște...

– Pricep la cine te referi.

– Unele popoare moderne îi numesc Regi. Eu unul mă îndoiesc de regalitatea lor, datorită darurilor aduse de ei, nu prea impresionante; în orice caz, nu suntem informați că Iosif și cu Maria ar fi trăit în bogăție până la sfârșitul vieții, bazându-se pe acele cadouri „regești“. Noi le spunem Magi. Niște păgâni, cum ziceam. Ascultau de preceptele unei religii atât de puțin însemnate, încât n-a lăsat nici un nume în istorie. Ceea ce nu i-a împiedicat să ajungă, folosindu-se de transportul desuet animal, drept în fața ieslei; așa e? Nu vă dă de gândit această informație cronicărească?

Iachint Cupșa, prea puțin familiarizat cu studiile biblice, ca și Petru Radeț, eluda răspunsul. Formulă o altă întrebare, ce să reîntoarcă firul discuției către generalități neangajante.

– Lăsându-i deoparte pe magi și religia lor, puzderie de credințe au produs martiri, nu? Chiar și cele mai aberante. Așa încât numărul mucenicilor nu constituie un criteriu al adevărului, așa este? – se angajă el pe un alt făgaș al discuției, fără prea multă încredere în cele rostite.

– Și totuși, repet, se încăpățână domnul Grimbaș să nu părăsească ideea, minunea există. Iar minunea îl leagă pe Dumnezeu de om, indiferent ce religie practică ultimul.

– Ce înțelegeți prin minune?

– Domnule Petru, țină el seama de rugămintea precedentă a acestuia de a renunța să i se adreseze cu numele de familie, o minune este o răsturnare a legilor biologice, chimice, fizice, cunoscute, ori a altora de același fel. Iar în această răsturnare, dacă este realizată după invocarea puterii divine, nu putem întrezări altă intervenție decât a celei din urmă. Pentru mine, nodul gordian al întrebării „Care este religia adevărată?“ a fost tăiat într-un mod extraordinar de simplu, apropo de mucenicii domnului Iachint...

Îl priveau cu neîncrederea intelectualului când vine vorba despre afirmații fără

acoperire logică. Reluă:

– „Simplu“ este un fel de a vorbi. În orice caz, nu am suferit nici una dintre caznele spirituale ale acelora frământați de astfel de întrebări, cel puțin nu după ceea ce mi s-a întâmplat...

– De ce nu ne povestiți și nouă, domnule Năstase? – îl îmbie Radeț să se depărteze de teorie, el nefiind prea mare amator al abstracțiunilor.

– Asta și vreau să fac, dacă aș ști că nu vă plictisesc.

– În niciun caz! – se iți glasul lui Cupșa, pe când emițătorul lui se lăsă pe speteaza scaunului și-și căută o poziție cât mai comodă pentru deliciile ascultării.

– V-am istorisit destul de puține dintre pățaniile trăite cât am fost închis. Nu mi-e la îndemână să-mi rememorez epoca aia. Acum mă văd obligat să vă antrenez într-un iad, pentru necunoașterea căruia vă fericesc. Deși îmi pare rău să vă târăsc acolo după mine. Nu de imagini ale nenorocirii duceți lipsă, o știu prea bine.

Iachint Cupșa privi în aer, căutând să-și potrivească trăsăturile astfel încât ele să confirme într-un mod cât mai vrednic de crezare că viața de înfometare forțată la care era supus tot omul în epoca aceea de cădere a economiei naționale era departe de a i se potrivi unui individ atât de gras ca el, îndatorat să aprovizioneze cu hrană cele aproape o sută de kilograme, dintre care greutatea parazitară era cea mai puțin înțelegătoare cu neputința sa de a face rost de hrană. Observându-l, domnul Petru Radeț zâmbi în sinea sa cu înțelegere, căci îi cunoștea necazul, după cum și eforturile susținute cu care se străduia să și le facă recunoscute.

– Mă aflam la Salcia sau la Periprava, nu mai țin bine minte, se miră domnul Năstase Grimbaș de cât de repede își putuse uita trecutul, în iarna 1958-1959. Ba la Periprava, acolo unde ne-am clădit singuri celulele și carcerile de pedeapsă...

– Cum „singuri“? – întrebă Cupșa.

– În ziua sosirii, comandantul i-a triat pe aceia dintre noi care au declarat că se pricepeau la zidărie, dulgherie, vopsitorie; afirmă că intenționa să construiască săli de baie și cabine de dușuri. Așa că i-a pus pe treabă. Când lucrarea a fost gata, mulți dintre muncitori au inaugurat, cu patimile lor, clădirea cea nouă, de fapt un penitenciar mititel, după „nevoile“ noastre, surâse în doi peri vorbitorul. La Salcia dormeam într-un saivan de oi.

– Dar ce sunt Periprava, Salcia?

– Lagăre de muncă pentru deținuții politici; Salcia, pe lângă Brăila; Periprava, pe brațul Chilia. Era cea dintâi iarnă pe care n-o petreceam într-o închisoare. Și a fost una cumplită, înghețul se lăsase atât de crunt că izbeai cu târnăcopul în pământ și

unealta sărea în sus de parcă ar fi fost de cauciuc. După încă patru-cinci zile de încercări zadarnice de a mai înălța digul pe care-l făceam, acestea fiind condițiile și paza tremurând de pomană pe lângă noi, conducerea a hotărât să ne încuie în clădirile-dormitor pentru o perioadă de aproape două luni, cât timp s-a dovedit că avea să țină gerul. Nimerisem într-un adăpost de chirpici lung, îngust și înalt cât să încapă două șiruri de paturi metalice suprapuse pe trei etaje, cu un coridor la mijloc, unde, la număr, dimineața și seara...

– Ce înseamnă „la număr“?

– „La număr“? Ne postam cot la cot, în poziție de drepti, și toți gradații răspunzători de paza interioară a lagărului străbăteau spațiul dintre noi și-ncercau să ne numere. Tocmai voiam s-adaug că era atât de strâmt între paturi că abia se strecurau.

– De ce vă numărau?

– Să nu fi evadat careva. O făceau totdeauna cu zbierete, cu priviri câinoase, cu lovituri și cu o nevinovată incapacitate de a socoti fluent. Sărea în ochi că erau sufocați de spaimă ori de câte ori pătrundeau între noi. Poate de aceea „numărul“, cum numeau operația, era reluat de cinci-șase ori, până le ieșea cifra de pe hârtie. Că nu știau număra, că uitau din pricina fricii, greu de spus...

– Cam câți erați în dormitor, ori cum să-l numesc?...

– O sută cincizeci, două sute.

– Când se aflau în mijlocul dumneavoastră n-ați fi putut sări asupra lor? Chiar dacă erau înarmați, nu vă puteau ucide pe toți... – se trezi domnul Iachint Cupșa să dea lecții de curaj.

– De asta le era groază. Și dacă o făceam? Ce s-ar fi ales de noi după aia? Am cunoscut un cetățean care a evadat de altundeva de pe malurile Dunării. Și-a lepădat hainele vârgate. A izbutit să ajungă în cămașă și indispensabili până pe lângă Urziceni. Aici tot l-au prins. Pare curios să te plimbi fără pantaloni; nu credeți?

– Ați fi luat haine civile de la careva..., propuse domnul Cupșa, pe chip plutindu-i un început de zâmbet misterios, al omului care știe multe și nu voiește să le împărtășească pe toate. Asemenea tuturor acelor care n-au fost închiși, și el avea gata fabricate soluțiile necesare să fi fost adoptate de către cei dinăuntru, pentru a-și fi păzit aceia demnitatea și libertatea.

– Sigur! Dezbrăcăm jumătate de cătun! N-am auzit despre prea mulți să aibă curajul să ajute măcar un singur evadat, darmito o sută cincizeci sau chiar în jur de o mie – două, câți vegetau într-un lagăr... De dragul concetățenilor noștri,

nădăjduiesc din suflet să mă-nșel. Deci încăperea aceea ce ne slujea drept dormitor constituia toată clădirea.

– Are dreptate, domnule Iachint; să-l lăsăm să vorbească, se strădui domnul Radeț să-l tempereze pe zelosul întrerupător.

– Într-o dimineață, după ce ne-au uns fundurile gamelelor cu zeama neagră numită „cafea“, ce înlocuia prima masă a zilei, m-am refugiat cu doi prieteni la capătul opus ușii de intrare, cuibăriți pe marginea ultimului pat. Zilnic, la acel ceas, ne rugam împreună. Erau un călugăr și un frate de mănăstire. Mă alipisem de ei deoarece nu cunoșteau răutatea, trăiau într-o cinste desăvârșită și atitudinea le era aceea a unei smerenii curate; impresionau pe oricine se pricepea să-i prețuiască. Monahul Sebastian se uita la tine cu o privire transparentă ca cerul de după apus, adică de la ceasul când emisari ai adâncului înserării se fac simțiți în poalele de pojar ale zilei pe cale să piară. Seninul irisurilor lui plutea într-o revulsie a mâhnirii, a tulburării, a unei răzvrătiri stăpânite cu o voință de fier, peste care se lumina o undă a înțelegerii de aproape și a iertării. Era minunat de întăritoare căutătura aceea frățească și în același timp părintească, pentru întâia și ultima oară întâlnită de mine în anii mei nu puțini la număr. Gheorghe nu era bălai ca tovarășul său de lot.

– Ce înseamnă „lot“? – dori să le știe pe toate rubicondul Iachint.

– Un grup de inși judecați la un loc în numele unei acuzații comune. Câteodată, membrii lotului se cunoșteau din existența lor de oameni liberi și chiar aveau de împărțit câte ceva unii cu ceilalți. De cele mai multe ori, anchetatorii alcătuiau lotul din persoane necunoscute între dânsese, pentru a realiza cine știe ce normă obligatorie de organizații antistatale. Articolul din Codul Penal pentru care am fost eu condamnat, de pildă, a dispărut și cei bănuți a-l fi încălcat au fost vărsați de la simpla „agitație publică“ – act individual – la „organizație“. Dar asta-i altă poveste.

– Da, alta, nu se putu abține domnul Cupșa să-și dea cu părerea, plin de importanță.

– Ce spuneți despre Gheorghe? – se grăbi domnul Petru să-l stârnească din nou pe povestitor. Deoarece Radeț avea o personalitate mai puțin marcată decât Iachint și-i plăcea să se lase răpit de basme, răbufnirile aceuia izbeau ca un ciocan în timpanele sale sensibilizate de concentrare.

– Nu era blond cânepiu, ca Sebastian, ci tuciuriu, așa cum sunt oltenii, cu priviri întunecoase și aprinse, cu bulbii ochilor ușor protuberanți și foarte sticloși. Lipsa lui de cultură teologică era evidentă, cu atât mai mult cu cât călugărul știa pe de rost zeci de pagini patristice și contemporane și în orice clipă era gata să te ajute cu o exegeză de o precizie anevoie de înțeles la un om, practic vorbind, fără școlire. În schimb, râvna de neofit a lui Gheorghe era înduioșătoare, ca și darul ascultării ce-l

împodobeau...

– ...care mie-mi lipsește cu desăvârșire; așa este, musiu Petre? – îi plăti acestuia domnul Iachint Cupșa punerile sale la punct.

– Nu mă refeream la puterea de a asculta cele rostite de altul, ci la virtutea de a nu crâcni când primești sfat sau poruncă de la stareț ori duhovnic. Vedeam în ei încarnate două trepte ale căii spre desăvârșire, ceea ce-i preschimba, pentru mine, într-o școală vie a îmbunătățirii morale și a luptei cu sine însuși. Socotesc, de altfel, că neta deosebire fizică dintre dumnealor era dictată anume de situarea spirituală distinctă.

– Ce interesant privești dumneata oamenii..., nu se putu împiedica domnul Cupșa să-și manifeste admirația, deși nu era una completă. Simultan, își țintui atenția asupra chipului celuilalt. Intenționa să-l imite și să-i deducă firea din trăsături, îi urmări conturul mai mult rotund decât oval al figurii; desenul convex al pomeților, fără să fi fost mongolic; feminitatea nasului cu nări arcuite plăcut; buzele senzuale îi contraziceau actualul excurs în lumea descarnată a duhovniciei; bărbia îndărătnică te avertiza că, dacă-l contraziceai, riscai a te lăsa până la urmă tot tu păgubaș. Căutăturile îi erau când tăioase, când inchizitive, când de o blândețe aproape jignitoare ce, parcă, scotea în evidență că meritai neapărat iertat. După ce isprăvi acest examen, nu mai știu ce să caute pe fața aceea și, în același timp, băgă de seamă că nu avansase prea departe în descifrarea psihicului amicului său. I se adresă ușor dezamăgit:

– Nu cred că ai dreptate să asociezi sufletul de fizic; în sfârșit...

– În ce fel se distingeau Sebastian și Gheorghe? – reveni Petru Radeț la a netezi boțirile convorbirii la care se deda imperturbabil al treilea dintre ei.

– Părintele Sebastian era drept ca o lumină – cunoașteți că-n unele zone ale țării așa este denumită lumânarea. Parcă-i zăreai duhul palpându-i pe sub piele. Era egal cu sine însuși. Răspândeă iubire. Fratele Gheorghe își ținea șira spinării încovoiată, cu încordarea la care o supune efortul mușchiular când vrei să răstorni o ladă plină vârf. Brațele îi zvâcneau neliniștit, își frământa mâinile. Degetele călugărului erau deosebit de fine, subțiri, armonios desenate; ale laicului – noduroase, cu profil de cârlige. Îți oferea o mare bucurie intelectuală să-i observi, să-i compari, să-i descoperi. Va să zică, în fiecare dimineață ne rugam împreună.

– Nu vă știam atât de credincios, răsă încântat că-l prinsese la înghesuială domnul Iachint.

Gazda lor se prefăcu a nu băga de seamă ironia. Reluă cuvântul:

– Sebastian era acela care rostea psalmi, rugăciuni, invocări, paraclise, acatiste. Noi ne adunam puterile sufletului și ale minții asupra celor cuvântate de el.

Niciodată trecerea timpului nu mi se părea anevoioasă. Nici nu simțeam scurgerea zilelor. Poposeam într-un rai al nostru, nevăzut de ceilalți și neînțeles de ei, aruncă domnul Năstase o privire lipsită de răutate aceluia care abia își îngăduise să-l umilească fără să-și fi dat seama ce făcea. Dacă nu socotiți că este exagerat, ritualul ne smulgea din spațiu și timp, iar inimile noastre sorbeau seninătate, tinerețe, viață dintr-un alt spațiu, nelimitat, deși interior nouă. Mânuiam, orbecăind în plină lumină lină, resorturi psihologice ce acționau în zone ale coincidenței contrariilor; prin ele ne propulsam dincolo de planul contingentului. E foarte greu de explicat. Astfel de stări se cuvin trăite, altminteri nimeni nu le poate înțelege. Cuvântul, cu rigiditatea sensului monopolizat de el, nu ajunge până-n miezul stărilor de acest soi. Afectele scapă foarfecelor cu care el decupează realitatea pentru a o expune; darmite extazele...

Iritat de noua incursiune în subtilități explicative a domnului Grimbaș, Petru Radeț interveni:

– Și ce s-a petrecut în dimineața aceea?

– Care dimineață?

– Nu știu care. Ați început prin a ne declara că, într-o bună dimineață, după ce vi s-a servit surogatul de cafea...

– Ah, da. Ne-am retras în colțul nostru din fundul încăperii, liniștiți că nu avea nimeni năravul să ne întrerupă și ne-am afundat pe calea lăuntrică a înălțării.

– Ce ciudat vorbiți, domnul Năstase: înălțare prin afundare... – nu pricepea domnul Cupșa.

– Nimic mai apropiat de limbajul precis al științei. Și vă voi face dovada. Sunteți sau nu sunteți de acord că pământul este rotund?

– Sferic, mda.

– Sferic, da. De aceea orice înălțare de pe Terra este în același timp o coborîre în spațiul astral. Asta pe de o parte. Pe de altă parte, pentru cine se ridică în stratosferă, înălțarea este înălțare. Pentru cine se află situat de cealaltă parte a globului, înălțarea celui dintâi este o cădere. Nu vă legați de termeni, plecând de la îndoiala pe care o nutriți în privința premiselor mele logice, îi vorbi el pe șleau. Eu însumi sufăr de destule neliniști legate de cele ce vă povestesc. Ele sunt o garanție că am consumat multă cugetare până să recunosc adevărul faptelor. Rădăcinile credinței mele în Dumnezeu se hrănesc exclusiv din certitudinile oferite nouă de savanți și numai din ele.

Prietenii săi nu se așteptau la o ripostă dată pe un ton atât de sever, deși convorbirile lor anterioare nu fuseseră lipsite de altercații, câteodată penibil de

violente, însă acelea se desfășurau în jurul unui sistem de valori acceptat de toți trei de comun acord: valorile culturale. Pe când acum, domnul Cupșa și cu domnul Radeț patinau pe un teren necunoscut dumnealor, al cărui campion se dovedea a fi domnul Năstase Grimbaș, fapt pentru care a-l provoca prin recurgerea la chițibușuri era nedemn. Problema nu sta în a-l încurca în expunere, ci în a se lămuri dâșii asupra celor comunicate și eventual a învăța ceva de la el.

– Nu știi dacă ne-a putut zări printr-un gol lăsat de zecile de capete și trupuri ale tovarășilor noștri de detenție, interpușe între noi și vizetă, ori dacă ne-a vândut careva sau, cine știe, a intrat din altă pricină, cert este că ne-am pomenit smulși din absența noastră de zbieră paznicului, pe cât de dușmănos, pe atât de sardonice uluit: „Vă rugați?! Afară! Vă arăt eu „Dumnezeu”! Lăsați mantăile aici!...” Pedepsa vă poate părea ridicol de ușoară pe lângă ce ați auzit că se petrecea în detenție, pe lângă ceea ce suportau adventiștii de sâmbătă, de pildă, adică acei sectanți care refuzau să muncească într-a șasea zi a săptămânii, socotind că, în conformitate cu Vechiul Testament, ea era ziua odihnei lui Dumnezeu.

– Dar ce păteau? – nu se putu abține să glăsuiască domnul Iachint.

– Sâmbătă dimineața, când noi ne pregăteam să plecăm încolonați către locul caznei unde se desfășura munca silnică, adventiștii erau băgați la „izolare”, cum se spunea, adică închiși și ciomăgiți neîncetat până luni dimineața. Caralii – adică gardienii – se metamorfozau în torționari fasciști. Cum nu era treabă ușoară să bați de două ori câte douăzeci și patru de ceasuri la rând, intrau cu schimbul, conform unui program riguros. Urletele celor torturați ne bântuiau nopțile. Rămâneam toți treji, veghiind împreună cu victimele. Să mai vorbim despre secte și credințe deosebite!... Nu eram cu toții un neam creștin destinat morții?! Oamenii sunt atâta de stupizi când țin să fie socotiți grupuri distincte...! Nu existau decât două tabere: o mână de parlagii și o turmă de vite destinate junghierii, în aceste blestemate abatoare ale României socialiste...

– Și cum a procedat paznicul cu Sebastian, cu Gheorghe și cu dumneavoastră?

– Ne-a condus în pas alergător în mijlocul curții, ne-a ordonat să ne scoatem pantalonii și zeghele, să le împăturim, să le aranjăm una peste alta, la doi metri de noi. Să ne descălțăm. Rămăseserăm în cămăși, indispensabili și obiele de pânză. Ne-a dat o nouă poruncă: „Așezați-vă!” Ne-a lăsat acolo și s-a dus în camera de gardă să stea la căldură, lângă godin. Îl zăream cum ne pândește pe fereastră.

– N-ați înțepenit? – exclamă domnul Petru.

– Nici n-am înțepenit, nici reumatism n-am făcut, nici tuberculoză galopantă. Nimic! Am continuat să ne rugăm, atât de încet, încât aproape că nu ni se mișcau buzele. Îmi este penibil să vă mărturisesc că aceasta constituie toată întâmplarea și la aceste concluzii se rezumă toată minunea. Cine nu-i în pielea mea va râde de istorioară, va râde de prezumția mea de a fi fost obiectul unui miracol, însă, când

mă judecă, este îndatorat să țină seama de realitatea că înainte și după perioada de detenție, boala mea cronică a fost și este gripa. La cea mai mică înfundare a nasului fac febră; chiar foarte mare.

– Iertați-mă, domnule Grimbaș. Mi-e greu să întrezăresc legătura cu începutul convorbirii noastre, zise Petru Radeț.

Atât de puțin semnificativă i se părea „minunea” trăită de celălalt, încât își dădea seama că, dacă domnul Năstase ar fi insistat asupra ei, seara lor s-ar fi dovedit un eșec, toți ar fi murit de plictiseală și îl prețuia prea mult pe amfitrion pentru a-l lăsa să se facă de râs.

– Nu v-am pus la dispoziție datele necesare să surprindeți această relație. Nu m-ați întrebat pentru care motiv anume erau condamnați cei doi prieteni ai mei și m-am ferit și eu să vă pun în temă. Se aflau acolo fiindcă aderaseră la un curent spiritual răzvrătit împotriva Patriarhiei „comuniste”, cum o numeau membrii lui. Din păcate, exista în practicarea creștinismului de către respectivii credincioși și o tendință ce i-ar fi putut preschimba în sectă. Mai târziu, în libertate, am cunoscut-o de aproape pe una dintre căpeteniile lor. Era o țâțică destul de caraghioasă, iubitoare de trai bun, de lux, de... bănuți și de adulare. Înțelegeți un amănunt esențial? Noi trei ne rugam de pe o poziție exterioară Ortodoxiei, în care eu, personal, recunoșteam adevărul și pe care o mărturisesc și astăzi...

– Știați că adoptaserăți o... hai să-i spunem o „erezie”? – întreabă Radeț.

– Ați atins miezul chestiunii, domnule Petru. Nici unul dintre noi nu-și punea nici măcar o întrebare în legătură cu aceasta. Toți socoteam că eram fideli față de adevărata Biserică-Mumă și că lealitatea noastră era întărită de martiraj. Observați că puterea rugăciunii noastre, în cazul în speță, nu avea nici un temei dogmatic? Rugându-ne, ne amăgeam că eram părtași ai drepte credințe și, când colo, noi aleseserăm o poziție destul de depărtată de ea. Totuși, că o prețuiți ori nu, minunea avusese loc, indiferent de baza teoretică recunoscută de noi.

– Așadar, *quod erat demonstrandum*. Dragostea lui Dumnezeu față de om nu ține seama de opțiunea religioasă a celui din urmă, concluzionă același domn Radeț, nevenindu-i nici lui să creadă că izbutise să se ancoreze în abstract.

– Această consecință a fost dedusă de Mircea Eliade. Cel puțin așa mi se pare că o putem desprinde din opera sa. Dar nu a lăsat nici o mărturie – din câte se cunosc până-n prezent – că ar fi experimentat ceea ce înseamnă a te simți împrejmuit de dragostea lui Dumnezeu, apărat de ea ca de un scut, cum cântă Psaltirea...

– Apărat până și de o gripă..., rânji domnul Iachint Cupșa.

Lui Petru Radeț îi păru rău pentru gazda lor. Simțea că „minunea” se agățase de

un cui ridicol al concretului. Fâlfâia departe. Totuși, până și peste atâția ani de la pățanie, îi umbrea chiar și pe dânșii într-un fel aproape nesimțit. Acum, lucra în ei. Cine ar fi crezut una ca asta?

AL TREILEA LUCRATOR

Apele luminii nu se mai revărsau peste senin ca mai adineaori. Alțițele ciripitului nu mai sunau pe pieptii cerului. Zurgălăii frunzarelor încremeniseră. Aripile străvezii ale insectelor nu mai zumzăiau. Ochiul soarelui se încetoșase fără pricină. O clipită lungă cât o zi de post așternuse peste toate o tăcere, o amortire și o orbire ce vesteau ceva neobișnuit.

Furtuna se stârnise din nimica. O pală. Alta. A treia. Fiecare sugrumată pe neașteptate, ca de un sughiț. Apoi vântul se așeză, suflare neîntreruptă, să măture de pe ulițe uluci și țigle de pe case. Zburau foile pomilor, hârtii sfâșiate, gunoaie. Păsări întârziate luptau cu împotrivirea văzduhului, singurate, funebre. Gemea pământul. Albastrul părea bătut de vine de bou, așa se învinețise fără de veste, se umflase și crăpase pretutindeni. Ziceai că nu mai avea sânge să curgă din el. Te așteptai să zemuiască fiere și clăbuci. Nourii ițiți din pânțele-i ivit privirii cu deșănțare mugeau, fornăiau și tropoteau pe loc, parcă deasupra-le s-ar fi cutremurat burguri și cetăți de granit, gata să se surpe. Un alt univers sta să se prăvălească peste al nostru. Numai pe Golgota s-ar fi închipuit o atare întunecare și mânie a tărilor.

Funia șerpui sfichiuitoare din vârful turlei până-n curte. Tabla răsună sec de descolăcirea ei sălbatică. Sărise-n salturi și suspendări năpraznice până pe pietrele de pe glod, de unde o înșfăcase pumnul aspru al omului. O ținea zdravăn. Se depărta destui pași s-o întindă între sine – care se afla jos – și drugul de fier de sus, în jurul căruia fusese strânsă în mai multe noduri suprapuse. Bărbatul și-o petrecu și pe după pulpă, s-o tragă cu vloga întregului trup, nu numai a brațelor.

– Ați prins-o cum trebuie, domnule locotenent? – se auzi de pe acoperiș.

– Ca pe mă-ta-ntre picioare! – grohăi încântat ofițerul mărunț și bondoc de la capătul răsucit. Își continuă grosolănia cu câteva erupții de zgomote din gâtlee, ce se voiau semne ale buneii dispoziții și ale râsului. Adăugă: Taci și lucrează! Nu-i timp, ...tu-ți dumnezeii și candela cui te-a făcut! Ești chior?! Nu vezi că vine ploaia, paștele și grijania ei de vreme-mputită, că tocmai astăzi face fițe, când avem noi treabă!

Acest discurs complicat era prea lung pentru nevoile unei activități atât de simple cum era aceea ce urma să se desfășoare; dar dumnealui îi resimțea necesitatea în pregătirea viitoareii încordări a mușchilor, ca un fel de „încălzire“, după modelul

oferit de sportivi înainte de concurs.

Un hârâit fără capăt fierăstrui celula cu o pânză de freamăt și durere. Se prelungea că-i umplu pe toți deținuții de fiori, oricât erau de obișnuiți cu băsmuirea aceasta scârboasă a tuberculozei. Ea le amintea că erau până la unul condamnați la o moarte inutilă, grăbită și fără stavilă. Nici o privire nu se opuse nevoii arzătoare de a-l privi pe muribund. Pe fața lui citeau propriul lor sfârșit ce urma să-i ajungă curând, oricât încercau să se amăgească. Sforăitul acela adânc se prefăcu într-o strădanie de a tuși, iar ea nu izbutea să se materializeze; se îneca întruna și sâsâia neputincioasă, cenușie. Flegmele putrezite gâlgâiau adânc și nu-și găseau ieșirea dintre coastele supte.

– De ce nu-i gata-n p...da mă-ti?! – răcni butia crăcănată-n aer liber. Îmi bag p...-n gura ta de neisprăvit! – striga și se agăța mai strașnic de coardă.

În dezlănțuirea amenințătoare a Naturii ce tăbăra asupra-i, parcă-și căuta echilibrul, prins de firele de cânepă împletite gros, ca și când ele i-ar fi fost ultima salvare.

– Așa căznit o fi arătând și când se înfățișează la examene...? – zâmbi Vasile Cristea, la fereastră.

Se referea la faptul că se răspândise zvonul despre eforturile de intelectualizare ale uniformei schimonosite la peste o sută de metri distanță de el. Dacă nu absolvea liceul „la fără frecvență”, risca să-și piardă postul, locotenentul Pașa. Și numai a târzielnic bacalaureat nu arăta. Dar până atunci mai scorojea ani buni cu buchisitul.

Deținutului Cristea îi revenise cheful să râdă. Îl trecuseră sudorile când surprinsese horcăitul bolnavului. Se temuse că era vorba despre colonelul de artilerie Almăjan, pe care-l îngrijea. Taman acum îl părăsise, de dragul spectacolului din curte. Știa că mâine-poimâine îi va muri în brațe. L-ar fi durut cumplit să se amuze cu ochii zgâiți la Pașa, pe când domnul colonel ar fi putut...

Dar nu; era Papadopoulos, partizanul grec, dintre oamenii lui Markos, refugiat mai întâi la „tovarășii” din Iugoslavia, însă, cum Tito nu mai agreea lagărul socialist, se ascunsese mai departe, la „tovarășii” din România. Iar aceștia se împăcaseră, în numele afacerilor, cu capitaliștii din Grecia și internaționaliștii roșii din republica noastră îl vârstaseră la zdup pe zece ani. Mai avea un soț în aceeași cameră: Tarlachidis. Se sfârșea de un t.b.c., testicular, dobândit în cursul interviurilor luate de anchetatorii din „Țara lui Ierui-ler”. Se grăbeau să plătească vama cât mai repede unul după celălalt, pentru a trece în Câmpiile Elizee împreună, sătui de atâtea „țări prietene”.

Mutarea uităturii de la pielea de bivol întinsă pe cer la varul alb al încăperii și înapoi îl amețise pe Vasile. El însuși era lingav: Târgu-Ocna fusese decretat

penitenciar pentru bolnavii de plămâni.

Comandantul închisorii era Giurcan; ofițerii politici se numeau Leonte și Valahe. Sub toți aceștia și peste toți condamnații se zbătea să-și impună prezența grasă și stupidă locotenentul Pașa care – după cum îi sta în caracter – mi s-a infiltrat în povestire, că a fost nevoie de el sau nu, cu alaiul său nedezmintit de mitocăanii, înjurături și rudimente de gândire pedestră.

Își zvârlea remarcile bolovănoase către un deținut de drept comun cocoțat în exteriorul turlei ce îmbrăca clopotnița suprapusă intrării, aidoma unei căciuli de zinc vopsit în prăzuliu spălăcit și ruginit. Incinta fusese menită ispășirilor încă de pe timpul lui Armand Călinescu; el o construise în scopul conjugării ei cu salinele din preajmă, exploatate prin muncă silnică. Făptura în zeghe, condusă de o scară interioară abruptă, ajunsese în dreptul unei ferestruici înguste și înalte, își strecurase elastic umerii prin canatul ei zgârcit, pe urma lor șoldurile și, finalmente, picioarele. Cu îndemânarea și nonșalanța unei mâțe, se aburcase de parcă ar fi fost la el acasă, până-n vârf, unde înșfăcă piciorul crucii de fier. De bună seamă, aceste calități de alpinist le deprinsese în vederea asemuirii cu Fantomas, adică pentru violarea apartamentelor din blocuri. Cercetă îndelung cele două bare metalice încrucișate. La capătul examinării trimise observatorului său M.A.I. un:

– Nu ține cu bonfaiărul. E burdușit ca pe gât. Să-ncercăm s-o smulgem.

Coborî cu aceeași sprinteneală cu care se urcase. Pieri înghițit de bezna deschizăturii dreptunghiulare și reapăru la nivelul solului. Se grăbi către depozit, urmat caraghios de militărește de insul cu epoleți, și se arată iarăși cu un colac greu pe brațe.

Vasile, aflat îndărătul gratiilor de la etajul I, să tragă o gură de aer ce să nu duhnească a puroi, cuprindea perspectiva atât a curții „politicilor“, cât și a celei folosite de „dreptul comun“, găzduit în același stabiliment. Băgase de seamă mișcările neuzuale și le înregistrase absent. O dată cu revenirea celor doi în câmpul său vizual, se agăță de pantomima lor inexplicabilă, să-și facă de lucru. Fiecare incident exterior putea fi interpretat și comentat zile și săptămâni întregi de către bolnavi și mare le era nevoia să-și rățăcească mințile cât mai departe de realitatea necruțătoare a stării lor de fapt. Îi vestise pe cei zăcând în paturile metalice dindărătul său asupra mișcărilor surprinse; acum se-nghesuiau ciorchine de-a dreapta și de-a stânga lui și pe spinarea sa osoasă o droaie de măști livide și dezumanizate, ca prinzând viață de pe o pânză de James Ensor.

Hoțul răsărise încă o dată pe fața turnului țuguat. Între timp, se stârnise vijelia. După ce ancorase strașnic crucea, împingându-se în ea cu talpa unuia dintre bocanci, zvârlise funia cât era de lungă în praful dens ce se zvârcolea în jurul său și-l învelea în pături anevoie de străbătut de văz. Aceasta își destinse în mai multe rânduri rotocolirile, biciuise vecinătatea, tăiasă în aderența colbului plutitor făgașe

imediat închise, se bălăngănise larg și-n cele din urmă fusese prinsă de Pașa.

Vasile distingea tot mai dificil opintirile lui fără noimă. În schimb, auzea limpede vocalizele evacuate din beregata locotenentului care se încrâncena să tragă de funie în smucituri agresive. Era ridicol, pentru că-și lua avânt și cu piciorul înfășurat și dădea cu el înapoi ca măgarul din copită, simultan cu retragerea bruscă a brațelor spre pântec. Gestica sa îl făcea nu numai să se izbească în abdomen, ci și să fie pe punctul de a-și pierde echilibrul de fiecare dată.

Vremea rea se întetea de la o clipă la alta, de parcă se pregătea de Făurar până-n prânz. Și, când se aștepta toată lumea mai puțin, actorii inclusiv, postamentul cedă. În ațintirea uluită a tuturor, rotofeiul locotenent Pașa se sumeți de pe pământ cu vreo zece centimetri, cărora li se adăugară alți douăzeci, alți patruzeci și cât mai lipseau să se împlinească în jur de un metru jumătate. Funia i se deșurubase de pe pulpa grăsulie. Un urlat de fiară înjunghiată spintecă din vârtejul negru ce-l aspira și în pâlnia căruia se răsucea în jurul său însuși, ca un titirez de nouăzeci de kilograme pe puțin. Mai toți spectatorii se delectaseră să-și distreze pupilele ostenite cu eforturile lui grotești de până atunci. Prea puțini luaseră seama la îndemânarea tâlharului de a-l ajuta sau la imobilitatea crucii de pe clopotniță. Aceștia rari izbucniră ca unul:

– Nu cade! Crucea se înalță!!

Într-adevăr, lațul ce o despărțea de individul pântecos se îndreptase ca o prăjină imens de lungă și devenise rigid tot ca aceasta. Mai mult, se zvârlugea, impunând trupului spânzurat o mișcare centrifugă uluitor de rapidă și tot ridicându-l mai sus, în același timp cu greutatea metalică de la capătul superior, ce constituia motorul dictând acest zbor nemaivăzut.

După ce-i trecu prima spaimă, locotenentul de Securitate Pașa, angajat al Direcției Penitenciarelor, împotriva obiceiului său, pricepu ce avea de făcut și-și descleștă degetele butucănoase de pe pripon.

Se prăbuși, adunat, ca o rufă udă. Nu murise. N-a izbutit să-l ucidă nici crucea masivă, când căzu lângă el.

Fu o nouă victorie a ateismului împotriva obscurantismului mistic ce împiedica reeducarea reacționarilor condamnați politic.

A rămas o singură întrebare nedelegată: cine să fi înălțat crucea, când s-a desprins din cuibul hotărnicit ei?

„RUGUL APRINS“

Ieri după-amiază, mă plimbam cu pași pierduți pe un coridor al Facultății de Teologie, unde sunt profesor. Furios că nu-mi găseam rostul, nu aveam stare să rămân în sala unde se cuvenea să mă fi așteptat studenții. Anul ultim dă întotdeauna bir cu fugiții.

O umbră mai densă decât întunericul din jur se proiectă asupra intrării culoarului. Se apropie de mine. După ce mă depăși, mi se păru că o recunoșteam:

– Părintele Sofian?

Chipul blând, aureolat de păr, mustăți și barbă albă de Moș Crăciun, asprit de austeritatea spirituală, adăstă în aer, ca și când ar fi plutit lângă mine. Abia de-l zăream. Se roți, în suspensie, către cel care-l oprise și rosti, cu o ușoară nuanță interogativă în glas:

– Da?

– Sunt Mihai Rădulescu.

Era firesc să nu mă fi recunoscut, datorită lipsei de iluminare, fie electrică, fie naturală a locului. Dar nu era firesc să-și fi amintit de numele meu cu căldura ce-i emana din voce; părintele Sofian este pictor bisericesc și socotesc că e mai normal să rețină figurile decât silabele ce ne desemnează persoana.

Urmă unul dintre atacurile mele împotriva semenilor, de tipul gafei, în care sunt un specialist vrednic de milă:

– Părinte, am fondat o colecție de cărți: „Demnitate românească“. Primele opusculi s-au epuizat; unele demult, altele mai de curând.

I-am explicat despre ce era vorba. Am încheiat cu:

– Mi-ar fi drag să public ceva din istoria închisorilor Sfinției Voastre, ceva despre „Rugul aprins“, în aceeași serie.

Am tristul obicei de a călca în intimitatea oamenilor ca-n baltă, de a-i obliga, de la izbitura, ca de secure, a celei dintâi vorbe ce le-o adresez, să-și reveleze ex *abrupto* amintirile. Îmi închipui că aceia cu care stau de vorbă trăiesc o senzație foarte neplăcută, însă nu izbutesc să mă conving a folosi mijloace temperate pentru ca să adorm instinctul de apărare al celui alt. E ca și când aș sări de gâtul conlocutorului, să-mi înfig dinții-n beregata lui, să-i sorb sângele personalității.

Totuși, dacă mă gândesc bine, cum n-am fost niciodată încă muștrat pentru această intruzie brutală, s-ar părea că metoda nu le este chiar atât de stânjenitoare celor aleși pentru saltul meu de prădător în existența lor.

Și de data aceasta, monahul interpelat de mine, după șoc, își revine degrabă. Îmi urmărește atent lămuririle, intențiile, planul; mă înțelege și-mi răspunde cu ceea ce, pentru logica mea, s-ar fi convenit să apară ca o concluzie a unor îndelungate și numeroase convorbiri:

– Dacă pot zice așa, mie mi-a plăcut în închisoare. Tare mult. Când am ajuns în penitenciar, am găsit o sumă de inși în celulă: un căpitan, câțiva țărani, niște funcționari, muncitori. Mă așteptau; le eram necesar. Aveau nevoie de un preot, să le vorbească.

Cu aceste cuvinte, mi-a schițat o atmosferă. Bezna în care ne-am întâlnit susține ca un decor de teatru sugestia imaginativă a scenei evocate. Intonația sa molcumă, vibrarea sunetelor joase ale rostirii călugărului, adâncimea sincerității simple desprinse din vocabulele sale, toate mă împrejmuesc, se strecoară în mine, își găsesc în duhul meu, fără ezitare, un drum propriu menirii lor și, pe o cale ce-mi rămâne încă de neînțeles, îmi fac inteligibile atât golul din piepturile secătuite de preocupări ale acelor deținuți, atât setea lor de mângâiere sufletească îndelung râvnită, cât și bucuria noului venit de a constata că, în numele lui Hristos, era iubit înainte de a fi cunoscut. Și cât merită să fie iubit clericul din fața mea! Cât de bogată în credință îi este inima nobilă, cât de plin de probleme artistice îi este cugetul, cât de brăzdat de nemulțumiri privitoare la propria-i înălțime îi este spiritul! Cum știe să se dăruiască tuturor și cum s-a agățat pentru vecie de Piciorul Crucii!

– Era bine acolo. Mult mai bine decât aici, în așa-zisa noastră libertate. Te puteai concentra. Ce făceam? Doar că mâncam. Restul timpului nimic nu te distrăgea de la Dumnezeu. Pe când afară... Câte probleme...

Este evident că i-a plăcut cu adevărat. Cele ce aud constituie o confirmare a modului cum judec eu însumi perioada corespunzătoare din viața mea. Pentru indivizii închinați meditației și care sunt conștienți de rolul suferinței în îmbunătățirea morală a persoanei, temnița – suportată și fără vină – a reprezentat o șansă neegalată de orice altă școlire a caracterului nostru.

Aduc în discuție propria mea arestare. Am mai pomenit-o cândva, într-una dintre convorbirile noastre de odinioară. A uitat de aceasta. Mă întreabă când a avut loc. Menționez perioada și numărul de ani ai condamnării.

– Deci am fost acolo în aceeași epocă, face socoteala.

– Da, dar lotul Sfinției Voastre a ajuns la Aiud, pe când eu am fost dus la Gherla și în lagărele de pe Dunăre.

– Și eu am muncit prin ele.

Înșirăm taberele morții. Facem calcule. Rezultatul lor arată că amândoi am împins roabele și am afundat sapele în lut prin aceleași meleaguri, însă în alte momente.

– Poate ar trebui să vă adresați altcuiva, revine la solicitarea mea, cuiva care a suferit mai mult. Eu nu pot spune că am suferit.

Smerenia marelui duhovnic, satisfacția lui de a coborî cu însuși duhul său în ceea ce este mai mizer pentru semenii...

– Se cuvine neapărat să scrieți despre părintele Daniil...

Se referă la poetul și gazetarul Sandu Tudor – primul pamfletar al țării după Pamfil Șeicaru, îmi spune –, ieroschimonahul și starețul schitului Rarău, ajuns, prin osârdia sa, un centru de duhovnicie și intelectualitate ortodoxă celebru în rândurile studențimii din generația mea. Am auzit că s-a stins în temniță, înțepenit din toate mădularele, nu cu mult înainte de eliberarea tuturor deținuților politici.

– Am stat cu câțiva tineri din lotul Sfinției Voastre: Emil Mihăilescu, George Văsii... Am lucrat în aceeași grupă, la Salcia. Se numărau printre studenții care-și petreceau vacanțele la Rarău.

Am încercat în mai multe rânduri să reînvie în câteva nuvele torturile amândurora.

Căutăm împreună, printre amintiri, alte persoane din grupul acestor muceniciți dintre cei mai aleși membri ai Bisericii Ortodoxe Române.

Apar niște studenți de-ai mei. Și pe părintele Sofian îl grăbește timpul: susține un curs de pictură sacră.

Ne despărțim, fiecare pornind către sala îndatoririlor noastre didactice, dar nu înainte de a hotărî să ne revedem.

Ajuns acasă, cotrobăi într-o stivă de ziare și reviste. Caut un articol ce mi-a apărut în *Evenimentul* în urmă cu câteva luni. Îl găsesc: „Pafnutie cel cu gândul strâmb“, al treilea din ciclul „Cuvântul lui Dumnezeu în pușcărie“. Simt nevoia să-mi confrunt personajul cu realitatea. Când personajele nu mi le deriv dintr-un prototip

cules din experiența de zi de zi, ci își iau viață din închipuire și respiră de la sine, o neliniște ciudată mă mână să le caut reflectarea în omenirea ce mă împrejmuiește, până descopăr insul să le semene. Asta încerc și acum, crezând că în părintele Sofian voi descifra unele trăsături ale celui imaginat de mine și pe care aproape că l-am uitat. Recitesc prima parte din text:

„Prea Cuviosul Pafnutie cel cu Gândul Strâmb, după cum îl porecliseră Prea Cinstiții săi frați de chinovie, deschise ușa chiliei binișor și, cu mii de fereli, încălcând opreliștile toate, izbuti să se strecoare tiptil în afara zidurilor mănăstirii. O privire întâmplată pe acolo ar fi mustăcit a zâmbire, cu răutate și păcat, bănuindu-l de câte cele. Dar, dacă stăpânul ei i-ar fi urmărit monahului grăbita îndemnare a pașilor, afla că nu la poarta iadului celui cu moliciuni și pierderi de suflet în fierbințeala nurilor s-a oprit Sfinția Sa, ci la aceea a unei temnițe apropiate. Spre înlemnirea, mai întâi a caraliilor mărunți, mai apoi a celor mari și umbroși, Părintele a mărturisit că venise să spovedească și să grijească năcăjiții lui Dumnezeu cel Bunuț, cum își alinta el tovarășul de singurătate. Și s-a împlinit, după aceea, să fie judecat și condamnat, lucru nădăjduit în taină de către călugărul cel isteț, căci el, într-adevăr, înăuntru voise să fie zvârlit, să stea de ajutor semenilor, în aceștia văzându-l pe Hristos însuși, și nu izbutise să ticluiască alt mijloc pentru a-și atinge țelul, decât a grăi adevărul.

“Din păcate, nu l-am cunoscut pe Prea Cuviosul Pafnutie cel cu Gândul Strâmb. L-am născocit pe când visam la câte poate face un slujitor al Domnului, din orice religie sau din orice cult creștin.

“Am întâlnit zeloși ai credinței, în litera ei, în lanțuri. Am întâlnit zeloși ai credinței, în fapta ei de într-ajutorare omenească, în lanțuri. Însă n-am întâlnit încă zeloși ai credinței să-și pună capul în juvăț pentru a-și atinge ținta de a sta alături de năpăstuit, acolo unde mai multă sete de sprijin are; pe românește, n-am întâlnit slujitori ai lui Dumnezeu condamnați de comuniști pentru a fi cerut să fie preoți de închisoare...”

Nu. Pafnutie cel cu Gândul Strâmb e o sărmană și tristă caricatură a unui posibil Don Quijote al altarului. Pricep de ce vaga amintire pe care o păstrez de pe urma acestei zămisliri a cugetului a tresărit după întâlnirea cu deplinătatea morală a părintelui Sofian. Călugărul de la Mănăstirea Antim, pe de o parte, sălășluiește în preajma centrului de anchetă și tortură din Calea Rahovei; pe de altă parte, a conștientizat nevoia de cuvântători ai Bunei Vestiri în temnițe.

În noaptea de 26-27 aprilie 1962, o parte dintre deținuții politici tebeciști din închisoarea Aiud au fost târâți în fața comandantului penitenciarului în care își trăiau ultimele zile:

– Faceți-vă bagajele, Dumnezeii mamei voastre de bandiți!

Era fie semn de mutare în altă gherlă, fie...

– Vă eliberăm...

Ofițerul mușcă a regret din afirmație, bălăcind-o în clăbucii scârnavi ai unui potop de înjurături dublate de amenințări, pentru cazul în care victimele sale de până atunci ar fi pomenit cuiva de afară despre suferințele îndurate.

Au fost transferați, împreună cu un grup de delincvenți de drept comun care-și ispășeau pedeapsa la bucătărie și-n alte locuri de muncă administrativă; și aceștia datori aceleiași maladii cumplite. Destinația le era un dispensar din Turda.

În ziua de 29 sau 30 aprilie, sună unul dintre telefoanele laboratoarelor Institutului „Cantacuzino“. Cercetătorul cel mai apropiat de aparat ridică plictisit receptorul. Ascultă glasul de la celălalt capăt al firului, intrigat că era vorba de un apel interurban cu o localitate ce nu figura între acelea cu care avea comerț frecvent instituția. Când se lămuri că nu era o convorbire oficială, ci una particulară, cu un coleg al său, îl strigă pe acela:

– Radule, te cheamă provincia.

Medicul nu prea înalt, ușor măsliniu la chip, își înălță sprâncenele mirat. Nici nu-i venea să-și părăsească scaunul, atâta era de sigur că-l chema careva din greșeală, că numele său fusese indicat fără rost aceluia de-l solicita, ori că omul pronunțase anapoda alt nume ce fusese confundat cu al său.

Prietenul care-l atenționase să vină rămăsese cu receptorul în pumnul ridicat. Îl îndemnă din mimică să se hotărască mai repede: în definitiv, pe solicitantul necunoscut îl costa bani această zăbavă.

Cel care fusese numit Radu își lipi receptorul de pavilion. Se prezentă. Același lucru îl făcu și conlocutorul său, dar bucureșteanul nu-i înțelese numele. Constată doar că era doctor, ca și el. Din Turda.

– Fratele dumneavoastră, Vasile Voiculescu, se află internat la noi.

– E tatăl meu.

– Iertați. Oricum, vă roagă să-i transmiteți cumnatului dumneavoastră să vină să-l ia cu o mașină.

Mâna doctorului Radu Voiculescu se lăsă de la sine în jos, încet. Era primul semn că tatăl său se mai afla în viață, cel dintâi semn după patru ani de când fusese arestat, cu prilejul căruia cineva din familia deținutului descoperea o denumire de localitate, să-l poată plasa în geografie pe dispărut.

Ruru Defour, soțul sorei sale Gaby, lucra la Ministerul Agriculturii. Avea o funcție importantă, de aceea probabil că tatăl lor se gândise că ginerele era cel mai potrivit să se deplaseze în Ardeal, să-l aducă de acolo. Medicul Radu Voiculescu l-a ferit: nu era bine să se afle la slujbă că socrul îi ieșea dintr-o închisoare pentru „politici”; și-ar fi riscat pâinea; putea constitui o lovitură de grație pentru toți ai săi – desfacerea contractului de muncă, exmatricularea copiilor din școli, trimiterea tuturor „la munca de jos”, urmărirea fiecărui pas, interpretarea fiecărui gest, înregistrarea fiecărei replici. Fiul lui Vasile Voiculescu și-a asumat sarcina și riscul de a-și aduce personal tatăl printre cei vii și liberi (într-un anumit fel vorbind).

Nu se simțea doar abătut, ci și încurcat peste poate. Era o persoană timidă, dezorientată, delicată, în care nu clocotea nici energia aventurii, nici chemarea acesteia. Nu era un bătaios. Dar mite într-o atare situație fără precedent, ce incumba o răspundere covârșitoare... Se pomenise preluând pe neașteptate cea mai dificilă misiune, poate, din câte îi reveniseră în decursul existenței de până atunci.

Coborî la biroul direcției, își îngăimă pasul, cu jenă, cu timorare, neștiind nimic despre reacția cu care urma să-i fie primită doleanța. A fost extraordinar de neobișnuită, plină de înțelegere, de dragoste frățească. La fel l-au întâmpinat și cei de la Cadre și directorul administrativ Simion, fost colonel de Securitate.

– Dumnezeu sau, știu și eu..., oamenii... – încearcă să-mi explice după atâția ani minunea care i-a adunat pe toți în jurul său, dintr-un simțământ al solidarității umane atât de rar vizibil în anii comunismului.

„A ieșit tata din închisoare. E bolnav. Trebuie să mă duc să-l aduc. O să lipsesc de la serviciu” – le repeta cu jumătate de glas, cu încredințarea ce abia mijează că altceva nu avea de făcut, că o va săvârși împotriva oricărei opreliști. Apoi încerca să-i scoată din încurcătură, oferindu-le, cu delicatețe, o soluție legală să se agațe de ea pentru a-i da îngăduința: „Poate să-mi iau concediu...” Doctorul Mezrobeanu, directorul adjunct, i-a spus: „Voiculescu, fă ce vrei. Vezi de treaba dumitale. Du-te și scoate-l liniștit din spital”.

A plecat de la serviciu fără să fi fost limpede dumirit asupra a ce-i rămânea de făcut, încurcat ca vai de lume de cât de apăsătoare îi devenise ținta îndrăgită...

În stația de la Hașdeu, apăru pe ușa din spate a unui troleibuz un prieten din

copilărie: Denu Lascarov-Moldovanu, fiul scriitorului, acesta din urmă unul dintre intimii propriului său părinte. Era tuns în cap, galben ca ceara, cu o înfățișare greu de definit. „Ce-i cu tine? De ce arăți așa?” – „Păi, mai acum am ieșit din închisoare. De câteva zile. De la Craiova.” – „Denule!” – l-a luat doctorul în brațe, l-a sărutat; nu se mai sătura să-l strângă la piept.

Când li s-au temperat efuziunile, i s-a încredințat amicului: „A ieșit tata din pușcărie. Trebuie să-l scot. N-am nici un ban să iau trenul”. – „Nu-i nimica. Uite, am eu câteva sute de lei. Ne întâlnim după-masă la Capșa. Mai chem un prieten din detenție: Dumitru Gherase. Țsta s-a eliberat mai demult. Lucrează; e un fel de comis-voiajor. Știe mai multe ca mine privitor la cum să ajungi la Turda. Circulă tot timpul. O să-ți dea toate explicațiile necesare.”

Fericit de întâmplare, de faptul că nu se mai confrunta singur cu experiența necunoscută, medicul Radu Voiculescu se îndreptă spre locul unde lucra fratele său Ion. Acesta, astenic în acea perioadă, după ce află povestea, se căută prin buzunare de pomană și-i zise că n-avea nici el vreo lețcaie. Așa că Radu nu se putu bizui decât pe cei doi foști pușcăriași.

După-amiază, la ceasurile patru și jumătate, Denu și Mitică întocmiseră un plan de bătălie pentru el, care din nou se descurajase. „Lasă, mă, mergem la Poștă, ne informăm acolo. Ne descurcăm noi” – îl încurajă ultimul numit.

În actuala reședință a Muzeului de Istorie a României, inițial Poșta Centrală, se adăpostea în acel timp Biroul de Voiaj C.F.R. Cei doi colectaseră o sumă ce se așteptau să fie suficientă pentru călătoria neprevăzută.

Din acea clipă înainte, Radu a folosit o parolă neschimbată, o formulă de tipul: „Sesam, deschide-te!”, pe care o și verificase, de altminteri. Era: „A ieșit tata din închisoare”. La auzul acestor cinci cuvinte, toți românii i-au sărit în ajutor, până ce a ajuns să-l vadă pe poetul V. Voiculescu întins în patul de acasă.

Trenul nu ducea decât până la Câmpia Turzii. Din acea gară, urma să ia autobuzul la Turda. Casierița, când îl auzi rostind: „A ieșit tata din închisoare”, a făcut pentru el ceva nemaiauzit în cei aproape cincizeci de ani ai stăpânirii comuniste, când dispăruseră, pentru umilii de rând, biletele de tipul dus-întors. Nu numai că i-a dat unul, dar i-a oferit, pentru înapoiere, chiar și cușetă, de la Câmpia Turzii la București.

Eram student când m-am așezat în satul Cheia pentru una dintre vacanțele de vară.

Din prima după-amiază, am dat fuga la mănăstirea locului, să-i cunosc viețuitorii. Starețul, părintele Arsenie, mi se înfățișă ca o siluetă fără pereche, după cum nepereche îi era și duhul aprins de o dragoste pentru semeni rar întâlnită. De statură nu prea înaltă, cu mădularele firave și mărunte, pielea ce-i îmbrăca puțina carne lăsa să se străvadă prin ea mai dihai decât hârtia de calc. Unghiile, la fel de transparente, atât de subțire îi acopereau vârfurile degetelor, cât numai să schimbe roșul sângelui în trandafiriu. Ochii săi senini, luminoși sau scânteietori, după simțământul tălmăcit, îngăduiau și ei să i se urmărească launtrul, acela de nepipăit, de nepus în cuvinte, îndulcit ca mierea prea multului har, când zvâcnitor în înalt, când plutitor și niciodată înecat în mълul unde ne împleticim noi ceștilalți.

Fața, umerii, pieptul, ba și pântecul, sub centura-i grea, cu însemnele lui Alfa și Omega pe catarama de metal, îi erau adiați de o barbă de neimitat de vreun peruchier de pe pământ. Lată cât cuprinde, lungă cum nu s-a mai văzut, ezita între alb, negru și cărunț; mereu o cutreiera boarea, o răsfira, o învolvura, o zvârlea către spate, o readucea înainte-i; tortul ei cânepiu avea un suflu propriu, o existență de sine, un mod de a petrece prin lume, de o originalitate neturburată. Ea desena în văzduh întrebări îndreptate către neclintirea brazilor; ea șugua cu norii nestatornici; ea se înduioșa asupra firavelor ace verzi ale ierbii zdrobite; ea se mira de statornicia stâncilor. Lucrurile stăteau ca și când părintele Arsenie ar fi viețuit dimpreună cu barba sa în același trup; dumneaei în dialog cu firea dimprejur; dumnealui adâncit în „Rugăciunea Inimii“, pe când schimba vorbe cu cel din fața sa. Și niciodată nu puteai jura care îl stăpânea, întrecându-l în tăria voinței, pe celălalt – Măria Sa Barba sau smeritul ieromonah – și de partea cui înclina mai plină de îndurare, de iertare și de înțelegere iubirea Divină.

Cât despre darul prea cuviosului părinte Arsenie de a cuvânta, de a încălzi sufletele, de a-și împrumuta puțințica, însă atât de viguroasa lui energie aceuia cu care se confrunta, aceste puteri cu care era înzestrat îl distingeau între toți iubitorii Sfintei Fecioare, tocmind din înfocatul Său slujitor un cavaler neasemuit și nemaibănuț în zilele noastre.

Ca orice însingurat pentru Domnul, ajuns la o anumită treaptă a îmbunătățirii de sine și mai presus decât oricare, starețul își reducea trăirile la esențe și și le modela în simboluri deschise tuturor și grăitoare pentru toate urechile. Dacă sunt dator să-l caracterizez, tot la cele încredințate de către el însuși despre sine voi recurge: „Nu arareori slujeam în lăcașul pustiu. Când treceam bine de începutul Sfintei Liturghii, intra cerșetorul orb care păzea zi de zi, pe dinafară, pragul de piatră al bisericii. Rămânea drept și țeapăn, la ușă. Iar eu ieșeam pe Ușile Împărătești. Se uita cu ochii săi fără vedere într-ai mei. Fiecare stăteam de strajă

la câte o vamă – eu la aceea a Cerurilor, el la aceea a lumii. Eu îl priveam și-l vedeam. El mă privea și nu mă vedea. Adeseori îmi ziceam că, în schimb, vedea prin mine, mai departe, până-n sânul lui Avraam“. Sau: „Am ajuns eu, păcătosul de Arsenie, un călugăr neștiut de nimeni, să-l pomenesc lui Dumnezeu pe Ștefan cel Mare, iar viața întru veșnicie a domnului fără prihană al Moldovei să atârne de rostirea rugăciunilor mele, că oricât de mic și de netrebnic sunt, m-a înzestrat Dumnezeu cu darul Său și m-a uns Preot peste vii și peste morți“. Precum se înțelege lesne, părintele Arsenie mi se părea un stâlp al Înaltului.

Ei bine, anevoie de biruit, acest stâlp, după cum era, fără nici a se frânge, nici a se încovoia, a fost și el zvârlit în strânsoarea umedă a gherlelor. Aidoma lemnului de stejar ținut în apă, asemenea trunchiurilor prăbușite sub Lacul Roșu, de fiecă dată – deoarece în multe rânduri fusese arestat – a ieșit la fața valurilor tot mai întărit; se știe că lemnul piatră se face în undă.

Povestindu-mi el o dată despre „Rugul aprins“ și despre înălțătoarele convorbiri purtate între membrii acestui grup, mi-a spus că primejdia ateismului atoateșpânitor i-a pus în fața unei dileme: care se cuvenea să fie hotărârea mănăstirilor în acele vremuri ticăloșite? Erau ele îndatorate să-și deschidă larg porțile către lume, ca aceasta să vină la tot ceasul să se adape cu învățătura cea dreaptă; au dimpotrivă, monahii și monahiile urmau să se retragă îndărătul strașnicelor porți ghintuite și zăvorâte de câte șapte ori câte șapte, să-și caute mântuirea de inși, ca și a obștii? După îndelungate și aprigi sfătuiri și mâni duhovnicești, au ajuns a se încredința că deschiderea către lume era calea creștinească. Și au trăit-o ca atare și cu belșugul dragostei de frați.

Numai că Dumnezeu, pare-mi-se, le pregătea, lor anume, întâi-stătătorii cugetării ortodoxe române, un al treilea drum, de nepus în cumpănă și necunoscut atunci lor: să fie afundați în temnițe, ca Iona în pântecul chitului, unde îi aștepta o altă lume – aceea a jelaniei și a scrâșnirii dinților. Iată de ce părintelui Sofian i se păruse atât de dulce veninul: îl condusesese de mână Dumnezeu însuși.

Medicul Radu Voiculescu ajunsese a doua zi dimineață la dispensarul din Turda. Fu îndrumat către etaj. O cameră plină de foști pușcăriași. Le cercetă pe rând figurile triste, impasibile. Își descoperi tatăl. Era altul decât îl cunoscuse. Chipul nobil îi fusese zdrobit de pecetea mohorâtă a temniței. Capul, chilug; fața, smochinită. Vorbea foarte încet și reținut: îi era frică să nu tragă careva cu urechea. A plâns. L-a întrebat de surorile sale, de copii, de prietenii rămași în libertate. Fiul glăsuia

firesc, cu ton nici prea tare, nici prea încet, ca omul slobod. Bătrânul se grăbi să-i facă semn să scadă intensitatea vocii, îi șopti că o parte dintre cei de acolo erau hoți și turnători periculoși. Extrem de prudent.

Pe la amiază, și-a făcut apariția directorul spitalului. Întocmirea formelor de externare. Feciorul și-a părăsit părintele, să găsească un mijloc de transport până la gara din Câmpia Turzii. A străbătut târgul în dreapta, în stânga, uitând de masă, potopit de griji. Vlăguit.

În sfârșit, i-a ieșit în față o volgă, taxi. I-a făcut semn. Opri. Doctorul trase adânc aer în piept. Se încurajă singur și se avântă cu: „Domnule, a ieșit tata din închisoare“.

– Am rămas impresionat ce receptivi erau oamenii la suferința noastră, îmi mărturisește.

– Și pe mine mă impresionează, repet după el, cu un nod în gât.

Îmi amintesc cu ce frică de oameni m-am eliberat și mă acuz, ascultându-l, pentru neîncrederea mea de atunci; mi-au trebuit zeci de ani și o revoluție s-o anihileze.

Oare a pierit ea de tot?

Nu.

Deci șoferul a acceptat pe dată să-l ajute pe poetul mai mult infirm decât pe picioarele proprii. A și cerut o sumă mică pentru transport: optzeci de lei. A pus mâna, alături de fiu, să-l care pe brațe pe vârstnicul neputincios. De altfel, era un fel de fulg articulat. Îl instalează cu băgare de seamă pe canapeaua dindărăt a automobilului.

Când coborau scara, fostul întemnițat, încercând să-și scuze lipsa de puteri și să mai aline mâhnirea băiatului său, i-a spus: „Noi suntem longevivi. Mă fac eu bine și o să dea Dumnezeu să trăiesc până la nouăzeci de ani...” Nu-și dădea seama, deși medic – el, marele diagnostician! – de gravitatea propriei sale situații: era plin de speranță.

Poetul suferea grav de tuberculoză. Un morb Pott, o carie osoasă a vertebrelor; două erau distruse masiv.

La Câmpia Turzii, fiul și-a așezat părintele pe jos. Cu chiu, cu vai. L-a rezemat de zidul gării, pe peron, în așteptarea acceleratului. Îl îngrozea faptul că vagonul de dormit pentru care avea bilete ar fi putut trage aiurea de unde-și pusese iubita povară nemișcată. Iar trenul urma să oprească numai timp de două minute!

Într-un grup, nu departe de ei doi, niște ceferiști ședea pe lădițele de lemn, cu

felinarele alături.

Se apropie de dâșii: „Dom'le, l-am scos pe tata din închisoare. Uitați-vă în ce hal e! Trenul stă puțin. Trebuie să nimerim vagonul de dormit...” Urmă până la capăt istoria ce-l tulbura; continuă cu rugămintea de a fi ajutat. „N-ai grijă, domnule! Se face!” Așa a fost. L-au luat pe sus și l-au suit fără dificultate. N-au vrut să primească nici un ban. A fost nevoit să le strecoare cu de-a sila-n buzunar o bancnotă.

Însoțitorul de vagon, când a ascultat povestea reluată, le-a oferit să ocupe compartimentul de lângă ușă, pe răspunderea lui. „Mă descurc eu, vedeți-vă de treabă! Îl băgăm aicea, că-i mai bine. Restu', treaba mea!”

– Deci și el m-a ajutat, adăugă triumfător domnul doctor, cu o satisfacție izvorâtă din recunoașterea omeniei tuturor.

Și ce bine-l înțeleg! Câtă nevoie avem toți să redescoperim întruna purtarea omenoasă, înțelegerea semenilor, sentimentul că nu ne mișcăm printre stane de piatră, ci printre frați, că în orice străin găsim un sprijin la nevoie, după cum noi înșine suntem gata să ne facem luntre și punte pentru salvarea semenului nostru mai slab, împins din cale de către egoism și răutate, gata să se prăbușească.

Tonul conlocutorului meu este acela al victoriei împotriva unei doctrine antisociale, al superiorității iubirii dintre oameni față de ură și glacialitate. Este ca și când mi-ar fi narat revelarea minunii: omul izbutea, până și atunci, să rămână Om.

Înainte de a fi părăsit Turda, sprijinul propriului său părinte luase legătura prin telefon cu Denu, prietenul din București eliberat din închisoare nu demult. l-a comunicat orarul călătoriei, numărul vagonului.

Acela i-a așteptat pe neobișnuiții călători în Gara de Nord, cu un cărucior de invalid. Și astfel odiseea luă sfârșit.

Părintele Daniil m-a luat de mână și m-a dus din om în om, să mă prezinte. Acestea se petreceau în curtea mănăstirii Antim, cu patru ani înainte de arestarea mea și cu treizeci și opt înaintea clipei când înnegresc paginile de față.

Era o amiază luminoasă de început de vară. Razele, pătrunzând printre crengile

înfrunzite, dezvăluiau sclipetul tremurător al broderiilor bogate, lucrate de păianjeni în înalt. Ai fi crezut că golurile din rămureț fuseseră împodobite cu operele unui giuvaergiu care nu-și cruțase pietrele prețioase, ci le atârname pretutindeni, la statul unei prăjini și mai sus, deasupra creștetelor noastre, făgăduințe ale cununilor viitoare ce-i așteaptă pe credincioșii cuminți și încărcați de fapte bune.

Se aflau de față doctori – dintre aceia fără răutate și fără de arginți –, scriitori, profesori, chimiști și câți n-or mai fi fost. După cum am cunoscut și liceeni și studenți, în fuste sau în pantaloni, împărțiți și adunați după simpatii, ori după atracția către o temă dezbătută sau alta.

În ceea ce mă privea, prea puțin inițiat în adâncile lor preocupări – veneam pentru prima oară între ei –, m-am aciuit pe lângă părintele Zaharia, un călugăr care, după părerea mea de atunci, arăta mult mai pântecos ca oricine. Părintele Daniil mi-l înfățișa ca purtător al unor corzi vocale neîntinate, o gură de aur a Bisericii noastre. Se preumbla prin grădină cu o colivie cu ușița deschisă, își muta căutătura prin frunzișul cu ape de soare și fluiera o chemare. Creștea în chilia Sfinției Sale vreo optsprezece canari. De obicei cuminței, monahul se putea odihni cu ferestrele deschise, doar cu vălurile perdelelor subțiri trase în calea musculițelor zumzăitoare. De data aceasta, Ziua lui Dumnezeu – pentru că duminică era – îmbiase păsărelele, mânjite în tot felul de vopseluri de la Curtea lui Galben Împărat, să se scalde și ele în aurul filtrat din țării și cernut peste lucrarea mâinilor Creatorului. O zbughiseră prin curte, iar în clipa aceea răspundeau cu triluri argintate trilurilor fluierate ce le ademeneau să se înapoieze în preajma inimii iubitoare a călugărului cel cu glas îngeresc.

Zăboveam să mă minunez de câte vedeam, de parcă aș fi pătruns în Rai pentru o clipită. Și doream s-o preschimb în Eternitate.

Taman atunci m-a tras de braț mentorul meu și m-a îndrumat către clădirea cu un cat, din dreapta incintei, după care apărea, prindărătul unei cișmele cu o placă de piatră, ridicată întru pomenirea cuiva, părintele Sofian. Se oprise și ne aștepta, trunchi de mestecăn în voaluri negre, asupra căruia adăstase seninul.

Arestarea poetului Vasile Voiculescu avusese loc în seara de 4 august 1958. Percheziția a fost un coșmar pentru cei ai casei. Acela în cauză, ca la orice emoție mare pentru un bătrân, își cerea mereu voie să meargă la toaletă. Securiștii îl

urmăreau și-l păzeau acolo, să nu care cumva să fi fugit sau să-și fi luat viața.

Au plecat cu el către ziuă, pe la cinci dimineața. Au ridicat toate manuscrisele pe care le-au găsit. Spre ghinionul său, pe birou se afla textul *Lada neagră* și o poezie religioasă ce conținea aluzii la sovietici. Acestea s-au întors împotriva lui, alături de celelalte capete de acuzare: presă clandestină (publicase unele versuri în străinătate, prin mijlocirea monahului Andrei Scrima); subminarea morală a Statului (fiindcă nu lua onorarii pentru consultații, da, da!); și, la capătul unui șir mai lung, legionarism.

Vișinescu, avocatul său, prieten cu Ion, unul dintre fiii Voiculescu, i-a propus acestuia să mituiască grefierul, ca să-i îngăduie a copia referatul procurorului întocmit la încheierea anchetei, la care nu avea acces apărarea. Șperțul își făcu datoria. Dacă avocatul se temea să încalce interdicția de a consulta dosarul, omului de la grefă nu-i era frică s-o ignore.

La toate întrebările procurorului răspunsul era permanent descris cu același cuvânt: *Neagă*. În final, în legătură cu faptul că acuzatul ar fi fost legionar, el era altfel rezumat: *Recunoaște*. „De ce ai recunoscut, tată, când dumneata n-ai făcut nici un fel de politică?” – l-a întrebat Radu, fiul său. – „Mă ancheta un tânăr. M-a amenințat cu bătaia, dacă nu recunoșteam. I-am răspuns că mie mi-ar fi fost rușine să lovesc un bătrân, dar decât să mă bată, mai bine să fi scris el ce-i plăcea, că eu semnam tot.”

Într-o bună zi, avocatul s-a speriat cine știe de ce și i-a cerut lui Ion Voiculescu să distrugă copia extrasă de la grefă. Așa a dispărut dovada acuzațiilor născocite.

Apoi a vestit familia asupra datei când urma să aibă loc procesul la Tribunalul Militar. Membrii ei s-au înfățișat în păr în holul mare. Legitimați. Notate datele din buletinele de identitate. Au pândit dubele, să-l vadă cum cobora. Porțile mari, metalice, s-au deschis, să intre mașinile negre. Atâta s-a așteptat pentru a fi izgoniți.

– Doar că nu ne-au aruncat cu lovituri de cizmă pe trepte-n jos, îmi spune doamna Gaby Defour-Voiculescu, fiica celui care urma să fie judecat și sora doctorului Radu. Strigau: „Procesul e cu ușile-nchise!” În ce hal ne-au evacuat, n-am s-o uit niciodată... Știu atât: tata, când a auzit că i se confisca toată averea – mă rog, nu-l mai interesau lucrurile pământești –, la menționarea bibliotecii de 10.000 volume, a șoptit: „De-acum, pot să mor...”

– Ați primit vești de la tata pe parcursul celor patru ani de absență?

Nu mă refer la cărți poștale. Deținuții politici nu aveau drept la ele decât pe sprânceană, în condiții speciale de muncă și numai în anumite perioade ale jumătății de veac de dictatură. De altfel, după cunoștința mea, aceste mesaje scrise erau dictate de comandantul punctului de muncă, identice pentru toți. Pe

când hoții, escrocii, chiar și criminalii – copii alinați ai regimului trecut – se bucurau atât de ele, cât și de pachete de alimente și îmbrăcăminte, ori de „vorbitor”. Conlocutoarea mea, doamna Gaby Defour-Voiculescu, îmi înțelege bine intenția.

– N-am primit absolut nici o veste în acești patru ani. Am făcut nenumărate memorii în numele nostru și al surorilor sale bătrâne, care aveau 90 ani, memorii la care nu ni s-a răspuns niciodată în nici un fel. Nu a ieșit nimeni din închisoare să vină să ne comunice că mai trăia. Nimic. Chiar nimic. După eliberarea lui, au mai apărut și ne-au mai povestit unii, sloboziți și ei o dată cu toți „politicii”. Am adunat de la aceștia informații privitoare la faptul că Vasile Voiculescu a fost un om de mare ținută morală. Și un blând. Și un brav. Și un timorat. Nu voia să fie bătut – alcătuiește dumneaei un portret moral al poetului, în textura căruia se împletesc și trăsături contradictorii, după cum stau lucrurile cu portretele morale ale noastre, ale tuturor, și de aceea schița sa este și mai vie.

Sunt cutremurat. De cum i-am întâlnit prin lagăre pe Emil Mihăilescu și pe George Văsii, studenți la Arhitectură, pe asistentul universitar de la Medicină Dabija, am aflat prin dumnealor componența ce o avea lotul „Rugul Aprins”. M-am informat despre poetul Vasile Voiculescu. Și iată că abia într-al treilea deceniu trecut izbutesc să aflu câte ceva.

În modesta ierarhie a poeziei române, stabilită de mine până atunci, cu naivitatea vârstei de până la 20 ani, când fusesem arestat, versul național oscila între doi poli de valoare magnetică egală pentru adolescentul ce eram. Pe de o parte, Mihai Eminescu. De cealaltă, greutatea sa de aur era contrabalansată de un grup, puterea creatoare a membrilor căruia îmi era anevoie s-o diferențiez: Tudor Arghezi, Ion Barbu, Bacovia, Lucian Blaga, Vasile Voiculescu, fiecare dintre dâșii creator al unui univers propriu, toți la un loc însemnând geniul poetic al neamului nostru, așa cum se manifesta în prima jumătate a secolului XX.

A-i fi fost frică unuia dintre aceștia de bătaia promisă de un copilandru de anchetator sau de o namilă de caraliu alcoolizată echivala cu a-i fi fost vârată în suflet aceeași frică lui Mihai Eminescu. Iar această idee nu o pot suporta. E mai trudnic s-o privesc în față decât să-mi ațintesc propria umilire în aceleași condiții. Să fie supus loviturilor sau presat cu amenințările un geniu al nației de către una dintre mlădițele (ce grozăvie să i se aplice acest termen suav!...) poporului pe care-l iubește mai mult decât pe sine însuși, pentru care își jertfește viața, a cărei cultură o ridică într-o singurătate absolută pe umerii săi firavi și în același timp urieșești – este monstruos. Nici o minte sănătoasă n-o poate concepe. Sfințenia care freamătă până și-n cel mai păcătos dintre noi se revoltă doar și la acest gând. Am certitudinea că, dacă cel mai sălbatic dintre gardieni ar fi fost provocat la o discuție și i s-ar fi propus să-și imagineze cum l-ar fi bătut pe Mihai Eminescu, dacă era în stare de un atare efort de concentrare creatoare, până și el ar fi simțit cum i se pune o gheară în piept, ce-l împiedica să mai respire. Nu e ușor să-ți

închipui că ți-ai tortura mama, însă nici poetul național.

Ei bine, Mihai Eminescu, autorul *Doinei*, dacă trăia să vadă cu ochii țara invadată de comuniști, el, aprigul naționalist, murea în condițiile știute: înfometat, degerat, însetat, snopit, pus să lingă pardoseala stropită cu urină și fecale, cizma „domnului majur“, ori bătut până-și pierdea mințile și își bătea la rândul său, la poruncă, cel mai bun prieten sau fratele.

Dovada acestei afirmații o am la îndemână. Când stabileam cu dragoste egalitatea valorică de mai sus, datorită unei școliri antieducative scornită de același regim, ignoram existența altor două genii ale poeziei noastre interbelice, a căror statură imensă, când le-am aflat stihurile învățate pe de rost de către deținuți și șoptite la ureche, m-a zdrobit. Este vorba despre Radu Gyr și Nichifor Crainic. Or, acești doi titani ai cugetului și simțirii române au fost aduși, la capătul detenției Mărilor Lor, să slujească, robi condeieri, propaganda inventată de călăi pentru propria laudă, în revista Securității: *Glasul Patriei*. Îmi este ușor să deduc că Mihai Eminescu, de nerecunoscut în urma terorii, ar fi semnat o Odă închinată lui Stalin și scrisă de cine știe ce tractorist veleitar promovat ciomăgar... Acela care mă acuză pentru aparentul cinism și certa lipsă de pioșenie din aceste ultime cuvinte nu e suficient de inteligent pentru a pricepe despre ce vorbesc, adică ce a însemnat puterea frângătoare de personalități a inimitabilului univers concentraționar realizat de comuniști.

Va să zică, lui Vasile Voiculescu, marelui Vasile Voiculescu, îi era frică să nu-l bată anchetatorul semialfabetizat; prefera să-și depună nobila iscălitură sub aberanta declarație că ar fi fost legionar, pentru simpla pricină că organele M.A.I. aveau nevoie să demonstreze o recrudescență a respectivei mișcări, să-și motiveze întărirea terorii.

Tot prin aceeași mahala cu mănăstirea Antim se înălța și Schitul Maicilor. Perseverentul părinte Daniil, în pragul porții acestuia, m-a îndemnat să sărut mâna părintelui Andrei Scrima cel roșu la păr.

Nu l-am mai întâlnit altcândva. Dar tare mândru mă simțeam că l-am cunoscut. Voi trece degrabă peste faptul că era plăcut la vedere adolescentului din mine și prin aceea că număra mult mai puțini ani decât ceilalți. Ceea ce a atârnat greu tare în sufletul meu iubitor de carte fu că părăsise un post universitar – de logician al matematicilor – pentru a-și închina lui Dumnezeu zilele rămase. I se dusese buhul

că se scălda în limbile vii și moarte ca Țigănușii în Săbărel, că – tobă de știință – îi duruiau buzele numai înțelepciune, că avea atâta haz, cât și spirit, că din om de lume și saloane, se repezise în goană judecată de-a dreptul în brațele deschise ale lui Hristos. După informațiile doctorului N. Nicolau, în afară de sanscrită, cunoștea opt dintre dialectele vorbite astăzi în India.

Mult mai târziu, balerinul Petre Bodeuț, chemat în India să întemeieze un ansamblu de dansuri populare, scos la plimbare de către o binecunoscută poetă indigenă, l-a zărit pe stradă. Intima muzelor s-a oprit, spunându-i:

– Pe omul acesta noi îl socotim sfânt. E român de-al dumitale: părintele Andrei Scrima. Predă filosofia la Universitatea din Calcutta.

Iar dacă numele altui așezământ de învățământ superior a fost menționat atunci, vina de a-l fi expedit aiurea decât pe unde își iniția ciracii o poartă numai memoria mea slabă. Cu alte cuvinte, eu sunt acela care greșește. (Același doctor Nicolau consemnează în însemnările sale inedite: „La Benares, unde rămâne timp de doi ani, Andrei Scrima devine lector universitar de limba franceză, la catedra de filosofie europeană“.) Însă reverența cu care îi rostise numele femeia de seamă este adevărată și pot jura pentru ea.

Ajunsese atât de departe fostul asistent al profesorului Anton Dumitriu dintr-un părelnic hazard a cărui necesitate – în iconomia lui Dumnezeu – va sări în ochii tuturor când voi adăsta asupra sa, la capătul istorisirii de față.

Un Președinte al Indiei ne vizitase țara prin anul 1955. El a mijlocit ca părintele Scrima să plece cu o bursă în peninsula asiatică dragă lui Mihai Eminescu, Hașdeu și Eliade.

Occidentul s-a familiarizat și el, în timp, cu scrisul, cu silueta, cu iscusința și cu numele monahului bucureștean. Îi întâlneam articolele în reviste teologice de răsunet mondial, procurate pe sub mână, cu riscul de a fi fost acuzat de folosire a unor „materiale mistice și dușmănoase“. Patriarhul ecumenic Athenagoras îl folosea drept sol pe lângă scaunul papalității, în chestiunile reunirii bisericilor, după ce a fost și reprezentantul său personal la Conciliul II Vatican. Ba, prin lumea bună a Parisului, se răspândise legenda că părintele Andrei descindea, vlăstar al amurgului, din spița împăraților Bizanțului. Cu atât mai mare îmi era vanitatea de a-i fi fost cândva prezentat.

Cam aceștia erau „craii“ în sutană care-mi binevestiseră despre bucuria nașterii permanente a blândului Iisus în cămara lăuntrică a fiecăruia dintre noi, deci și în sufletul smeritului tânăr ce am fost, abia cocoțându-mă din copilărie.

Oare cum se depănaseră zilele și nopțile vegetării lui Vasile Voiculescu în temniță?

– La câțiva ani de la moartea lui, un preot, Popescu, l-a căutat pe tata la adresa mea, îmi povestește doamna Gaby Defour-Voiculescu. Îmi pare rău că nu l-am întrebat mai multe despre el, dar ne era așa de teamă, încât suflam și în iaurt atunci. Vai de mine, am fost urmăriți de Securitate, am fost chinuiți și noi... Mi-a spus că tata îi dăduse adresa mea, să se folosească de ea dacă nu mai locuia nimeni dintre ai noștri în casa din strada Dr. Staicovici. L-am vestit că cel pe care-l căuta se stinsese. L-am reținut la masă. Mi-a vorbit foarte mult de tata. Mi-a povestit că în fiecare zi, pe-nnoptatele, doctorul îl ruga să-i pună mâinile pe cap și să-i facă rugăciunea de seară, că rămăsese creștin din tot sufletul. Mi-a zis că l-a întrebat o dată: „Doctore, ce ți-a dat cele mai mari satisfacții în viață? Religia? Cultura? Lectura? Medicina? Dragostea?” Și tata i-a răspuns: „Un lucru pe care nu l-ai citat: familia“. Eu am rămas nu știu cât să spun de minunată și de mirată, fiindcă nu părea un familist.

Ce ciudat mi se pare să mă găsesc în casa acestei doamne abia cunoscute de mine, abia gustând noblețea ce respiră din mobilele vechi, din icoanele pe sticlă pictate de dumneaei, din *aquarium* -ul ce desparte – în loc de perete –, *living-room* -ul, unde discutăm, de sala de baie, să mă aflu aici în căutarea fostului deținut politic, poetul Vasile Voiculescu, acela ucis cu încetinitorul timp de aproape cinci ani și, în locul său, să întâlnesc un părinte iubitor, extrem de viu în amintirile fiicei sale, dar revelându-și dragostea față de propriii lui copii doar după ce s-a retras din lume.

Doamna din fața mea, atât de tânără prin vioiciunea sa, prin veselie, este bunică; iar peste dânsa, după cum au trecut apele unor fericiri rar întâlnite, s-au năpustit și prigoane și suferințe dintre cele pomenite în aceste pagini – arestarea și moartea poetului –, care nu au constituit cele mai cumplite; această gazdă prietenoasă, caldă, cu o purtare ce-ți îngăduie să te simți pe dată o veche cunoștință, nu-și reprimă stâneniri resimțite în primii ani ai existenței și le mărturisește cu o candoare care-i trezește aerul juneții transparente prin fiecă gest, zâmbet, cuvânt.

– Ni s-a devotat, dar nu a avut tandrețe; a avut o sobrietate cam de modă veche. Adică pe mine, copilul cel mai mic, nu m-a sărutat niciodată în viața lui. Și eram o fetiță reușită. Nu m-a luat de mână să mă ducă la o biserică. Nu m-a învățat o rugăciune. Eram puțin contrariată auzind ce-mi spunea preotul Popescu. Pe urmă am înțeles. Din ce scria tata și din câte am auzit despre el, am priceput că gândea: „Există liberul arbitru; vocația nu se învață; vocația vine, te naști cu ea“. Ținând

seama de asta, el n-a vrut să ne dirijeze în acest sens. Ceea ce prima, în schimb, în casa noastră, au fost: morala, omenia, bunătatea. Dacă veneam revoltați de la școală, totdeauna ne spunea așa: „Să întorci și obrazul celălalt“. Altfel zis, ne-a dat o educație formidabilă. N-am avut voie s-o strigăm pe nume pe femeia care o ajuta pe mama. Eram crescuți în respect față de tot. Nu ne era permis să-i cerem femeii un pahar de apă sau să ne facă ghetuțele. N-am avut pom de Crăciun în viața noastră. Iar tata ne explica: „Nu putem face pom, că trebuie să vă dau cadouri la toți și n-avem bani“. Și atunci ne bucuram și noi de pomii de Crăciun ai tuturor de pe stradă: „Cei cinci copii Voiculescu...“ – surâde înduioșată povestitoarea.

Rememorări bogate în pofte neîmplinite, în stingheriri, în nerealizări.

– La școală, continuă dumneaei, am suportat umilințe. Ghetuțele ne erau rupte, hăinuțele ponosite. Mâncam foarte bine, petreceam vacanța la mare; ne trimitea la o mătușă, la o soră a lui – săraca, închipuiți-vă, cu cinci copii și cu toate pe cap... Deci nu-l interesau aceste aspecte. Și nici banii. Absolut un doctor fără de arginți! Puțini cred că sunt ca el, puțini...

Tac, intimidat de modestia în care a înțeles acest medic să trăiască el și familia sa.

Iar aceia care se băteau cu pumnul în piept că ucideau în numele celor săraci, pe el s-au găsit să-l omoare?...

*

Respectul liberului arbitru nu apărea doar în practicarea neimplicării – în general – în viața celorlalți, ci precumpănea și în clipele de mari dificultăți paterne, când în alt om decât doctorul Voiculescu ar fi izbucnit prejudecățile, amuțind cu orbirea lor agresivă dicteul rațiunii și al spiritului de toleranță.

Fiica sa cea mare, pe la vârsta de 14 ani, elevă la Institutul Pompilian, când a fost pusă în fața obligației de a se spovedi și împărtăși, obligație condițională pentru a trece din cursul inferior în cel superior, a refuzat s-o facă. La școală a izbucnit un adevărat scandal. Relațiile dintre familia sa și directoarea Vlăsima erau calde. Copiii familiei Voiculescu erau duși la Mamaia, verile, de către conducătoarea instituției. Erau aproape intimi, de n-ar fi fost marele respect cu care o tratau cei mici.

În urma incidentului, a fost convocat un consiliu profesoral, la care fu invitat părintele să răspundă de purtarea fiicei sale. După ce a ascultat cuviincios raportul, opiniile și incriminările celor din jur, a luat cuvântul și a spus: „Eu nu pot s-o oblig. Dacă vrea s-o facă, bine; dacă nu vrea, nu vrea“. Aceste vorbe, cu fermitatea și seriozitatea lor, au închis „cazul“.

Atitudinea publică a poetului lui Dumnezeu arată limpede că, împotriva oricărei opțiuni spirituale personale, iubirea pentru libertatea semenilor, fie și propriii săi copii, triumfa în sine până și asupra celor mai nobile idei ce-i îndrumau pașii, chiar și asupra credinței în Tainele Bisericii.

Există o altă exemplificare, și mai elocventă, a acestei atitudini de a nu-și impune crezul celorlalți, o întâmplare cu adevărat zguduitoare.

La un an de la moartea soției sale, poetul i-a vizitat mormântul, însoțit de fiul său Radu și de un monah. Feciorul răposatei i-a destăinuit călugărului că mama sa s-a stins nespovedită și neîmpărtășită. „Radule – i-a spus acela cu blândețe –, ești băiatul cel mai mare. Datoria dumitale este să te spovedești și să te împărtășești. Aceasta se va revărsa asupra sufletului mamei.” O rostise în fața tatălui său și la picioarele mormântului aceleia care-i dăduse viață, îndemnul era grav; de ei părea să atârne eternitatea răposatei, tihna ei de Dincolo; sau dimpotrivă...

Copiii Voiculescu au crezut în Dumnezeu, dar n-au fost legați de slujitorii Lui pământenii. S-ar putea afirma că îndoielile față de caracterul acestora erau dublate de o ispită de frondă, câteodată de luare în derâdere. Doctorul din a doua generație, tânăr fiind, n-a ascultat de sfatul feței bisericești.

Oricare părinte nu numai că l-ar fi obligat să-l pună în practică, ci l-ar fi îndemnat și grăbit către aceasta. Dar nu tatăl său. Nici măcar nu l-a întrebat vreodată dacă a dat curs acțiunii de care atârna trecerea întru pace a sufletului atât de iubit de el încât, după repauzarea lui, poetul intenționase să se călugărească.

E limpede cât îi era de mare discreția privitoare la intimitatea celor cu care purta orice fel de comerț.

*

Cât a fost închis poetul Vasile Voiculescu, n-a venit nimeni să aducă familiei vești din închisoare. Nici în perioada cât a fost bolnav, până să moară, nici unul dintre foștii colegi de detenție nu l-a vizitat. Abia după ce a repauzat, prin 1974, la amiază, a sunat la ușa doctorului Radu Voiculescu un domn în tenul cadaveric al căruia gazda a recunoscut pecetea tipică pentru fostul pușcăriaș. Stătuse cu părintele său la Jilava, demult, în primul an de privare de libertate a celui din urmă. Era un economist târgoviștean, Nicolae Chivulescu, între timp și el decedat.

Din păcate, și stăpânului acestei case i-a fost frică să insiste cu întrebările asupra impresiilor din gherlă ale oaspetelui. Poetul fusese acela care – ferindu-se să le încarce memoria și conștiința cu trăirile sale disperante, păzindu-și membrii familiei

de a ști, fie și cât de puțin, despre animalitatea existenței în spatele gratiilor, pactizând, astfel, prin acoperirea nelegiuirilor, cu călăii săi, apărându-și neamurile de cunoaștere, pentru ca acestea să nu scape ceva din luminile ei în conversații cu persoane insuficient cântărite, ceea ce ar fi dus la riscarea propriei lor libertăți –, poetul fusese acel care și-a obișnuit copiii să refuze a-i descoperi tragedia. De altfel, mereu căutați de Securitate, supuși la diverse presiuni, copiii săi și celelalte rude au ajuns să învețe singuri că numai omul care nu știe nimic nu riscă nimic (decât capete de acuzare integral inventate, lucru oricând rămânând posibil).

Străinul încheiase de ispășit șaptesprezece ani de răpire a libertății. Iar în aceste aproape două decenii, afirma a nu fi întâlnit o altă inteligență atât de ieșită din comun și o fire atât de atrăgătoare ca ale lui Vasile Voiculescu.

Totuși, oricât de puține informații oferea despre poetul care refuza cu obstinație să se hrănească din lăturile destinate bărbaților în zeghe, una este fundamentală, deși nu-mi e clar, din câte ascult narându-mi-se, dacă evocă Jilava menționată sau Aiudul ulterior. Marele poet român devenise ținta insistențelor ofițerului politic pentru a accepta să devină „turnător“.

Sfătuindu-se cu amicul prezent în casa doctorului Radu Voiculescu, recunoscându-i că nu era în stare să mintă – deci situația sa de om care refuza pactizarea cu zbirii era cu atât mai grea –, ajunse să se izoleze de bună voie, pe tot parcursul detenției, de ceilalți colegi, pentru a-i împiedica să i se destăinuie – pedeapsă suplimentară pe care și-o aplica singur, închisoare voluntară în interiorul închisorii, tot acest chin scornit fiind de spaima insistențelor cu care se nădăjuia să i se dinamiteze și fărâmițeze caracterul fără fisură. Pentru a scăpa de bănuiala că-și acoperea colegii, începu să se prefacă a fi surd. A mai născocit explicația: „Sunt mistic, de aceea stau deoparte de ceilalți“.

Cu prilejul unui puseu acut de tuberculoză, fiindu-i deosebit de rău, la bătaile în ușa ale celorlalți din cameră, locotenentul cu pricina apărui. Când se dumiri despre cine era vorba, zise: „Tu ești ăla, misticul? Să te vindece Dumnezeu!“ Și a trântit vizeta la loc, depărtându-se pe dată. Lui Dumnezeu nu i-a rămas decât să-și arate mila. Și și-a arătat-o.

Un alt fost coleg de închisoare, publicistul Gheorghe Penciu, își amintește: „Timp de un an, nu am mai știut nimic despre el. Aveam să aflu mai târziu, prin 1961, că marele poet nimerise în celulă cu un huțul de prin părțile Sucevei, străin de orice sentiment și afecțiune, hoț și lacom, mâncându-i până și cele 80 de grame de pâine, rația la care aveam cu toții dreptul, pentru a ne prelungi agonია“.

În vederea surprinderii în toată finețea lor a relațiilor complexe încheiate între Vasile Voiculescu și colegii săi de celulă, un nou amănunt, furnizat de către fiica sa: la eliberare, tatăl a apărut în ochii stupefiați ai familiei cu fluierile picioarelor strânse într-un fel de „burlane“ lucrate din căpețele de lână, bumbac, ațe, făcând

pretutindeni numai moaște de toate culorile. Murdare aflându-se ele, fata lui i le-a dezbrăcat și s-a mirat ce puteau fi. „Oooh, băieții, când erau scoși la plimbare, găseau bucăți de sârmă și, reîntorși înăuntru, își lucrau cu ele pulovăre. Așa mi-au făcut și mie astea, că mi-era tare frig...”

Respectat, iubit, protejat, răsfățat chiar... răsfățat – dacă termenul poate fi utilizat în acest context, cum face povestitoarea, deși am mari îndoieli că o noțiune atât de caracteristică intimității și-ar găsi aplicarea în cazul acelei dezumanizări și morți lente ce se numește „închisoare”...

Revin iară și iară asupra întrebării mele:

– Ce ați mai aflat despre el de la ceilalți deținuți?

– Prea multe, nu. A fost o figură ștearsă. Modest. Interiorizat. Alții mi-au spus că era un focar de cultură, dar plin de smerenie. „Câte putea ști Vasile Voiculescu și ce cultură vastă avea și ce informații ample în istoria muzicii...” – ziceau. „A fost o binecuvântare pentru noi să-l cunoaștem.” Dar n-a mai putut asculta muzică. I s-a aplicat un tratament greșit, după ce i s-a dat drumul în halul ăla, și a surzit de-adevăratelea...

Atunci am voit să-l urmez pe părintele Daniil la schitul Rarău, unde obișnuia câțiva ciraci cu asprimile vieții în sălbăticiile Ceahlăului, dar și cu mângâierile rugilor și, îndeosebi, cu pacea isihastă, adică aceea dăruită prin „Rugăciunea Inimii”. Nu este aici locul să intru în amănuntele acestei căi solitare către Dumnezeu.

Nu bănuisem că-i voi întâlni pe unii dintre acei ucenici în focul de gheenă al pușcăriilor. Însă, după cum este limpede, dacă n-am urcat după ei până la adăpostul lor ascuns dincolo de creste, ne-a fost dat să viețuim împreună; și au coborât ei în vizuinile unde m-a tras pe mine firea mea nestăpânită și bolnavă nu din lipsa sloboziei celei cerești, din păcate, ci dintr-a libertății lumești de a cuvânta după conștiință și de a viețui după canoanele civilizației în care credeam.

Nu numai cu doi studenți de la Institutul de Arhitectură mi-am împărțit, cum spuneam mai înainte, înjosirile, murdăria, înfometarea prin lagăre, ci și cu un medic, fost asistent universitar, asociat de asemenea, alături de poetul Vasile Voiculescu și de alți cărturari laici, „Rugului Aprins”.

A fost o întâlnire stranie. În cursul acesteia, am avut sentimentul că am ieșit din tărâmul obștesc, pentru întinderea câtorva ceasuri, și că, adăstând alături de poteca vieții, cineva îmi răsfoia cartea sorții. Era o întrerupere, o falie; era golul dintre două file.

De altfel și împrejurările momentului, deși extrem de banale, îi confereau un caracter unic. Numai acela care a fost internat într-un lagăr poate înțelege ce înseamnă să nu ai șansa de a izbuti măcar o dată să te sustragi de la silnicia ieșitului la muncă. Doar inconștiența febrei, membrele zdrobite, moartea aveau crezământ în favoarea odihnei.

Ei bine, am gustat fericirea o dată, o singură dată, o absolut singură dată, de-a rămâne în curtea împrejmuită de sârmă ghimpată. Mi-e cu neputință să-mi reamintesc ce rațiune i-a convins pe paznici să-mi îngăduie a vecui acea zi fără să plătesc birul autodistrugerii cotidiene. De bună seamă va fi fost vreo plagă la laba piciorului, atât de săritoare-n ochi, încât nici împietrirea lor n-ar fi dezis-o. Pentru a rămâne între hotarele celor de neînțeles petrecute în ziua aceea, nu voi scormoni prin zgura îndesată peste ținerea de minte, ci constat doar că atât de miraculoase erau orele ce mi se pregăteau, încât până și modul cum m-am apropiat de ele s-a încheșat datorită unei puteri de dincolo de contingent.

De rămas în dormitor, nu era îngăduit. Rătăceam prin ograda vastă, de la o clădire la alta, până când clanța ușii uneia dintre ele cedă sub apăsarea mâinii.

Nu pătrunsesem niciodată în alt dormitor decât al nostru. Era interzis s-o faci. Dacă, de când se îndreptaseră coloanele deținuților către câmp, încercasem, din dezabuzare, intrările în pavilioane, în nădejdea că aș fi întâlnit vreun deținut, să schimb o vorbă cu cineva, acum, că simțeam mica bară metalică extrăgându-și limba din refugiul interior al broaștei, apăru între coastele mele alt impuls, de data aceasta unul meschin, pe care nu concepeam să mi-l recunosc. Intenționeam să cântăresc cu ochii mei cât mă defavorizase norocul, cu cât se dovedeau mai bune condițiile de trai ale celorlalți în raport cu cele impuse brigăzilor noastre, căci sălășluiam într-un bordei vechi și dărăpănat, pe când restul condamnaților beneficiau de clădiri noi, înălțate de echipe de zidari desemnați dintre deținuți înșiși. Aveam posibilitatea să-mi observ pentru întâia oară fizionomia invidiei – fiindcă, multe păcate având, de acesta unul fusesem ferit până atunci.

Analizei de sine nu-i fu dat să se lăfăie îndelung în mintea mea năucă de neodihnă, de nepregătire, de neexersare, deoarece îndată m-am și pomenit în hală. Paturile se orânduiau unul înghesuit în altul, despărțite de coridoare înguste. Privirile îmi dădură roată lent uriașei încăperi pustii. Le dezamăgea aceeași priveriște, dezumanizantă ca și în locul unde se afla propriul meu culcuș. Simultan, exultam că nu fusesem străbătut de nici o undă de bucurie răutăcioasă stârnită de gândul că și ceilalți aveau parte de o mizerie egală cu a mea, de unde am tras concluzia că starea mea de invidie fusese una pasageră, străină de forul meu, nici

măcar o invidie, ci dorința de a găsi pricină să mă tânguiesc că soarta era mai crudă cu mine decât cu alții – o nevoie inexplicabilă a noastră, la destui semeni permanentizată de altfel.

Deodată, am sesizat...

Panica mă sufocă un fragment de secundă, însă inima, ce brusc se decisese să-mi bată mai repede, se potoli îndată, pentru că acel ceva remarcat de mine și care mă alarmase nu era kaki, ci tărcat. Văzusem o spinare sumetîndu-se de sub fiarele unui pat, ca a unui delfin din ape. Cum zic, spinarea era zăbrelită: deci aparținea unui alt nenorocit de teapa mea, și nu unui caraliu. Dacă ar fi fost a unui gardian, acesta m-ar fi condus de-a dreptul la poartă, adică în cămăruța unde se împărțeau cu dărnicie loviturile de rangă.

De cum mi-am dat seama cu ce stare socială aveam de-a face, se ivi o altă dilemă. Individul o fi fost bolnav, ca mine, sau vreun turnător privilegiat? Dacă ar fi fost careva reținut în lagăr pentru un supliment de anchetă, nu căuta sub saltea atât de liniștit. Pe de altă parte, eu mi-aș fi dat seama până atunci că plutea o stare de anxietate printre cei care ne păzeau. Și aceștia, ca și noi, intrau în alarmă când sosea inopinat cineva de la „centru”, indiferent că cel din urmă era amplasat pe hartă în miezul Brăilei sau al Bucureștilor. Încercând să mă retrag pisicește, după cum și pătrunsesem acolo, era posibil să mă simtă insul și să mă fi denunțat că încălcasem regulamentul de ordine interioară. Dar el nu-l încălca? Am preferat să-i câștig bunăvoința. De altfel, atât de nesățioasă îmi era nevoia de contacte umane și speranța că mi-ar fi ieșit în cale, între puzderia de figuri anoste, și o personalitate pe lângă care să mă cuibăresc, încât nici nu aveam tăria să fi dat înapoi.

În concluzie, am înaintat către mâna pe care mi-o întindea Destinul.

– Sunteți bolnav?

Ghemuit în patru labe, se sprijini anevoie de bara de fier și-și scoase capul la vedere. Oasele chipului său, dispuse pe o lățime mică, până și cele ale țestei acoperite cu doi centimetri de păr cărunț, i se alungeau peste așteptări pe verticală. Așa fiindu-i conformația craniului, îi era greu să remarci vreo scobitură în obrajii săi, căci, într-un fel, era un om scobit pe de-a-ntregul. În schimb, scofâlcirea pielii sale mă izbi. Ca și albeața ei nenaturală, accentuată de ochii nemăsurat de estinși, cu lichefieri de albastru spălăcit pe margini, pe când la mijloc culoarea era concentrată într-o tensiune aproape materială, de oțel. Obrajii, foarte nerași, păreau crispați de frică, impresie lăsată și de zgâirea lui la mine. Cel puțin alt nume n-am găsit atunci pentru expresia lor. Greșeam total în interpretarea mea. Se holba cu pupilele mărite ale unui personaj dintr-o frescă ruinată de neîngrijirea a două-trei veacuri ce au călcat-o inexorabil cu carul zdrumicător de vieți al Timpului, sub roțile lui greoaie și indiferente la Frumos.

I-am zâmbit, să-i ogoiesc panica:

– Și eu.

Adică, nici eu nu mă simțeam bine.

– Nu sunt bolnav, răspunse limpede și fără urmă din temerea pe care mă așteptasem să i-o recunosc în tremurul vocii.

Dimpotrivă, glasul, ce părea să-i fie obișnuit cu cântarea, avea ceva luminos; în orice caz, nu-l umbrea nimic, ceea ce era în contradicție flagrantă cu situarea noastră sub talpa Răului. Parcă mi-ar fi parvenit sunetele originare, neemise de corzi vocale, ci așa cum ar fi emanat de-a dreptul din Cosmos. Rosti, să mă lămurească:

– Sunt plantonul lagărului.

Nu avusesem cunoștință până atunci despre existența unei atari atribuțiuni pentru un purtător de zeghe. Datorită acestei recomandări, am priceput cu ce se ocupa pe lutul ce podea dormitorul, fiindcă, după cum am menționat, răsărise cu o mătură în mână, ca un Neptun purtător de trident.

Se ridică în picioare. Mă miram cum răzbea să suporte povara hainelor vărgate. Era o față de bătrân. Doar mijlocul ochilor, cum am mai declarat-o, pâlpâia viu în el. Îmi făcea rău să-l contemp lu. Atinsese ultimul grad de distrofie. Respira gâfâit pe marginea propriei sale gropi. Mă miram că nu-i auzeam horcăitul sfârșitului.

– Doctorul Dabija, se apropie târșâit de mine și-mi întinse mâna numai zgârciuri și bețe.

Mă înconjura cu un surâs cald ce nu aparținea trupului său fantomatic, ci era împrumutat acestuia, de la distanță, ca și când sufletul i-ar fi bântuit pe deasupra și-i folosea corpul pentru a păstra legăturile cu pământul. Dacă glăsuirea nu-i era atât de logică și la obiect, nu mi-ar fi venit peste mână să-l socotesc strigoiul unui pușcăriaș mort prin acele locuri, uitat de toți și revenind să cerșească o rugăciune de dezlegare. Dar nu; am aflat curând, fără nici o reținere din partea sa – obișnuită la noi ceilalți, cât încă nu ne încredințam asupra caracterului conlocutorului –, fără nici un ascunziș, că fusese arestat în afacerea „Rugul aprins”. Am schimbat cu dragoste idei despre fericirile credinciosului, despre zumzetul încălzitor al inimii iubitoare de Dumnezeu, despre viața de după moarte și despre lucruri de mult mai mărunță însemnătate, precum studiile mele din trecut, nesiguranța asupra a cum avea să-mi arate traiul după eliberare și asupra incertitudinii privitoare la profesia sau meșteșugul meu viitor, că – bănuiesc a o mai fi scris – mi se întrerupsese frecventarea cursurilor universitare în anul al doilea, abia pornit.

Timpul se abstrăsese din preajma noastră și dialogam pe o gură de rai mică, după

măsura costelivilor visători ce eram. Când se vesti un început de forfotă din direcția bucătăriei, am tras cortina de stele ce ne despărțise de realitate și mi-am luat rămas bun, să mă feresc de căutăturile celor care mi-ar fi putut pedepsi revenirea de câteva ceasuri la starea firească a omului, adică nimbată de iubirea dintre frați.

– Voiam să-ți spun ceva...

Eram nerăbdător să ies, strâns cu ușa de instinctul de conservare redevenit activ.

– Nu-ți mai bate capul cu nimic din câte te frământă. Dumnezeu te pregătește să scrii spre lauda Sa. Vei fi un izvoditor de cărți închinat Lui. Ele vor răspândi credința, vor îmblânzi sufletele, vor îndemna la frățietate. Fii liniștit, Dumnezeu a ales în locul tău. Fii binecuvântat!

„Totuși, este bolnav...” – am regretat să constat în ultima clipă a agapei intelectuale la care luasem parte, oaspete mai cinstit ca oricine. Și nu mă refeream la o maladie trupească, ci la una a sufletului plecat prea departe în ținuturile fără de margine ale închipuirii și care nu-și mai găsise calea de întoarcere.

Niciodată, până la capătul ispășirii mele, nu am mai avut prilejul să-l întâlnesc. Aceasta a fost cea dintâi pedeapsă pentru asprimea cu care-l judecasem. A doua pedeapsă a constat în a-l întâlni în libertate. La câțiva ani buni după revenirea mea în familie.

Era zi de sărbătoare – Sfântul Dimitrie Basarabov. Mă târâsem ca melcul într-o coadă lungă și stufoasă de persoane doritoare să sărute Moaștele în racla lor din Catedrala Patriarhiei. Mă așezasem la rând pe la șapte dimineața și se făcuse trei și jumătate când am pornit-o în josul dealului, spre Hala de Carne din Piața Unirii. Alături de mine cobora fostul asistent universitar la Facultatea de Medicină. Nu apucase să se îngrășe. Îmi amintesc că mi-a reținut atenția lărgimea neretușată a pantalonilor săi negri. Din vechea lui înfățișare nu mai rămăsese decât privirea-i neobișnuită. Era ras proaspăt și își tăiasse obrajii în mai multe locuri; se pregătise cu neîndemânare să-l întâlnească pe Sfânt. Plutea în jurul său un aer jovial și ingenuu, ca de Paști sau de Crăciun, și – nu știu de ce – extrem de balcanic.

L-am condus pe străzile acelea sugrumate ce se vărsau, după numeroase cotituri, printre căsuțe cu curte, pendulând peste veacurile al nouăsprezecelea și al douăzecilea, în Calea Rahovei. Încrângătura celor discutate de noi acum contrazicea ultima mea impresie, ce mă însoțise după despărțirea de el de odinioară. Și-mi părea rău că mă dovedisem necruțător față de felul său oarecum mai fantezist de a mă fi încurajat. În definitiv, cu ce-mi greșise? Doar că încercase să mă îndrume pe un drum pe care m-ar fi dorit angajat, folosindu-se de tonul unei certitudini, adevărat – lipsită de acoperire. Numai că eu eram atât de copleșit de propriile mele întrebări și disperări privind sfera practică imediat următoare eliberării ce se apropia, încât lumina folosită de el în călăuzirea mea mă jenase și,

în loc să o fi luat drept ceea ce era și să-i fi depus opinia alături de câte altele se războiau în mine, pentru o evaluare ulterioară, o întunecam cu neîncrederea mea.

Abia de-mi trecură acestea prin minte că firul monologului său o apucă pe noi cărări sinuoase ce tindeau să mă smulgă din aceeași realitate ocolită de noi și altcândva. Pleca, în dezvoltările sale, de la fapte aparent fără însemnătate, ale căror martori eram – cum pășeam pe asfalt fără zgomot –, ori de la făpturi întâlnite în cale. Un cocoș, pe un gard prăpădit, își fâlfâi roșul de sânge și curcubeie, ce-ți luau ochii, peste sărăcia grădinii și răceala uliței, ca și când ar fi scuturat două bogat înflorate covoare oltenești. Își însoți mișcările ample de trâmbița puternică a cucurigului desfășurat din note numeroase, atât grave, cât și ascuțite.

Ce poet inegalabil aveam alături de mine și cum nu știusem a-l cunoaște! Pedepsă îmi era chiar această descoperire. Și cu atât mai osândit mă simt astăzi, că n-am știut fi la înălțimea dragostei sale pentru mine și n-am apucat, până în pragul bătrâneților mele, să scriu un rând întru lauda lui Dumnezeu...

11

Tot iscodind despre deținutul Vasile Voiculescu, îl întâlnesc pe medicul Voiculescu Vasile, care l-a precedat. Îmi sunt menționate diagnostice de neuitat, ajunse de domeniul legendar pentru familia sa.

O doamnă, de pildă, suferea de o alergie ce părea incurabilă. Nici un specialist nu izbutise să identifice pricina acesteia, nici s-o curme. Doctorul Vasile Voiculescu s-a interesat dacă simptomele se manifestau pe tot parcursul anului sau doar în anumite perioade ale lui. A aflat că se produceau doar iarna. Și-a întrebat pacienta cu ce se îmbrăca în acel anotimp. Primi răspunsul că adăuga veșmintelor obișnuite un palton cu guler de blană negru. Medicul ceru să-l vadă. Constată că era vopsit. Recomandă să nu fie folosit o bucată de timp. Alergia dispăru: provenea de la vopseaua respectivă.

Un alt caz este proverbial. A fost chemat să vadă un prunc. Pierea fără să se știe de ce. Sugea, dar era veșnic înfometat. Slăbea continuu. Nu numai că se făcuse apel la tot soiul de doctori, dar participaseră și o sumă de somități la un consult comun.

Doctorul Voiculescu, după ce l-a cercetat, a cerut să fie alăptat de față cu el, lungindu-se copilul pe un cântar special pentru cei mici. A remarcat că, oricât sugea, laptele îngurgitat nu i se adăuga la greutate, să coboare talerul. Și-a dat

seama că o pielită de sub limbă împiedica mișcările acesteia, că procesul suptului se rezuma la o simplă strădanie, însă rezultatul nutritiv era nul, fiindcă băiețelul nu înghițea decât ce i se scurgea întâmplător pe lângă limbă. Cu această constatare, medicul l-a salvat, recomandând intervenția grabnică a chirurgului.

Vasile Voiculescu refuza onorariile. Își întreținea familia sprijinindu-se exclusiv pe salariul primit pentru activitatea depusă la dispensarul de cartier de pe Bulevardul Ardealului, unde funcționa. Astăzi acesta îi poartă numele.

*

A fi „doctor fără de arginți” deriva din preocupările spirituale ale poetului. Foarte vechi, ele n-au devenit evidente pentru familie decât o dată cu moartea soției sale, în 1947. După ea, scriitorul s-a adâncit în asceză și simțea tot mai imperios chemarea călugăriei.

– Noi, copiii, îmi mărturisește doamna Gaby Defour-Voiculescu, aproape că plângeam: „Cum, tată, să ne lași și să te închizi în mănăstire...” – îmi repetă cu glasul disperat de atunci.

Pentru a-și desăvârși penitența, poetul refuza să i se mai încălzească odaia la vreme de iarnă. Reacția copiilor la cererea lui a fost una de opoziție categorică. Intenționând să-i împiedice cu orice chip a mai face focul, mută cu trudă, fără știrea nimănui, un corp al bibliotecii în dreptul sobei; îl rezemă de ea. Dacă nu s-ar fi ținut seama de dorința sa, se risca provocarea unui incendiu.

Un geam spart al ferestrei din acea cameră îngăduise unui păianjen cu cruce să se tragă mai la adăpost decât în bolta de viță din curte unde sălășluise până atunci.

Veneau pe rând în vizită prietenii toți: Vladimir Streinu, Șerban Cioculescu, Barbu Slătineanu. Prima privire o aruncau către ungherul păianjenului, îl regăseau acolo de fiecare dată, în dreptul locului de comunicare cu exteriorul. O rugau pe doamna Defour: „De ce nu faceți ceva? De ce nu chemați geamgiul? Vreți să moară tata? Nu vă dați seama cine este? E un geniu! Trebuie îngrijit. Dumneavoastră nu știți ce scrie!” După ce le explica lupta permanentă pe care o ducea pentru acea fereastră, doamna Defour ajungea la ceea ce o durea mai tare: „...Așa este. Nu știu ce scrie, că nu ne citește în veci...”

După plecarea lor, intra la tatăl ei; îl implora să cheme geamgiul. „Uite ce e, măi copii: până n-o muri păianjenul ăsta de moarte bună, nu-i stric casa. Și lăsați-mă-n pace!” – răspundea hotărât, adevărat Francisc din Assisi laic și ortodox, care, fiind

friguros, alesese să-i clănțanească dinții decât să stânjenească o altă făptură a lui Dumnezeu.

Nu-l mai interesa mâncarea. Se hrănea numai cu nuci, mere, lapte, miere, griș. Nu-l preocupa îmbrăcămintea. Familia, de rușine, îl obliga să pună pe sine haine bune, temându-se de judecata lumii.

Singurul lucru ce-l atrăgea era frecventarea mănăstirii Antim.

În 1952, cu osebire, Andrei Scrima nu lipsea din casa Voiculescu. Poetul și-a dus familia la călugărirea sa, ca și la a poetului și pamfletarului Sandu Tudor. Prețuirea lui Vasile Voiculescu pentru cultura lor era nemărginită; mai ales pentru a celui dintâi.

*

Viața lăuntrică a deținutului Vasile Voiculescu a căpătat, o dată cu schimbarea condițiilor de trai, o direcționare nouă, uluitoare pentru amatorul de literatură. Cel din urmă, dacă este suficient de informat, s-a obișnuit cu ideea că medicul, poet și publicist dintre cei mai activi în perioada interbelică, făcuse jertfe dureroase ale libertății personale, ale timpului său, că-și sacrificase nu rareori familia, dedicându-se scrisului. În ceea ce privește epoca ce a urmat, a amuțirii obștești datorată terorii, autorul *Luptei cu îngerul* e de presupus a fi fost cel mai prolific dintre literații interziși tiparului. A lăsat, cantitativ vorbind, cea mai abundentă literatură de sertar din domeniul poeziei.

Mai mult decât atât, în cadrul acesteia și-a depășit incomensurabil propriul nivel artizanal, ideatic, al sensibilității, imagistic, umplând cu spiritul său un gol în istoria noastră literară și este ridicol de presupus că un alt om de litere l-ar fi putut împlini în condițiile cenzurării nelimitate a exprimării scriitoricești din perioada precedentă. Temerea de a nu mai ajunge vreodată să fie editat în cursul vieții – ceea ce s-a și petrecut – l-a confruntat cu apăsătoarea răspundere a judecății critice postmortem, perspectivă care, în mod categoric, ridică probleme esențiale inșilor care și-au educat simțul răspunderii personale față de opera lor, față de cultura neamului. La capătul acestei confruntări, creația sa a ajuns pe culme.

Va să zică, cititorul încunoștințat asupra acestei evoluții, acestor metamorfoze și eforturi încununate de succes ale duhului, se așteaptă ca, aidoma lui Radu Gyr și Nichifor Crainic, Vasile Voiculescu să se fi depășit încă o dată, pe parcursul celor peste patru ani de detenție, și să fi urcat mult mai sus – dacă este de închipuit așa ceva – în căutarea Frumosului. Există scriitori, ca prietenul său Valeriu Anania, care s-au manifestat sub lespezile tăcerii prin cenacluri oficial socotite subversive

(în cazul respectiv, trebuie citat cenaclul nuvelistului Barbu Slătineanu, frecventat, de altfel, și de mai vârstnicul său amic Vasile Voiculescu) și care, după arestare și cuvenita eliberare (pentru cine nu știe, și autorul dramei în versuri *Greul pământului* a fost închis) au stupefiat amatorii de literatură prin vigoarea talentului lor, când au ajuns a fi publicați. Alții au irumput în literele noastre exclusiv în pușcărie, ca inegalabilul Sergiu Măndinescu, mult-chinuitul Costache Opreșan, Constantin Aurel Dragodan, cel cu gamă neobișnuit de colorată și de variată (editat de subsemnatul) și atâția alții, prea tineri în clipa când au gustat pentru prima oară fierul rece al cătușelor, prea tineri pentru a fi avut răgazul să se fi cultivat pe măsura nevoilor meseriei, să-și fi amplificat cunoștințele în materie de limbaj și fondul de trăire și de originalitate necesare unor realizări cutremurătoare, cum s-au dovedit poemele lor din gherle și lagăre.

Surpriza cititorului la care ne referim va fi mare. S-ar zice că Vasile Voiculescu n-a mai fost interesat de izbânda asupra lui însuși în domeniul autoexprimării. Personal, nu a adus dindărătul gratiilor, înregistrate în memorie, după obiceiul eliberațiilor, lucrări elaborate în minte și repetate până la definitivă învățare pe de rost. Nici colegii săi de prin celulele călcate nu au scos de acolo atari mărturii memorate din șoaptele autorului. Lupta sa cu îngerul, prezentă în titlul citat, a avut un alt țel decât exprimarea de sine (insist). Ea s-a desfășurat în domeniile cunoașterii de sine și al înstăpânirii Sinelui asupra lui însuși și asupra Lumii Nevăzute!

Cât de departe a ajuns Vasile Voiculescu în depășirea condiției umane, o va lămuri următorul dialog transcris de pe casetele reportofonului ce au surprins convorbirile mele cu fiica poetului.

– Doamnă, mi-a pomenit domnul Stroe Slătineanu că, printre alte mărturisiri ale tatălui dumneavoastră, s-au numărat unele privitoare la niște mutații în corpul astral, făcute din închisoare acasă, de către Vasile Voiculescu. Se pare că poetul a susținut autenticitatea acestora, enumerând, drept dovadă, cele ce ați făcut în anumite zile precise, gesturi și activități. Am mai aflat că v-a explicat a fi venit în căminul dumneavoastră folosindu-se de vehiculul concentrării. Vă rog să-mi vorbiți despre aceste lucruri.

– Curând după ce a sosit de acolo, mi-a spus că, o dată pe zi – textual –, „îmi rezervam plăcerea să vin la tine. Făceam să sune clopoțelul“. Aveam un clopoțel mic, ca de sanie, agățat în balcon. „Nu sunam la ușă. Intram și mă închinam la icoana mare a lui Iisus Hristos pe care o ai aici.“ N-am înțeles ce-mi spunea, vă rog să mă credeți.

Cât de ciudat este că această convorbire cu gazda mea, desfășurată de-a lungul a mai multe ceasuri, a fost întreruptă doar de două-trei ori de apelul telefonic și niciodată de alt sunet. În schimb, tocmai acest fragment straniu, privitor la deplasările în spațiu ale celui închis, a fost dublat, în depărtare, de un lătrat aburit

de distanță, vesel, amical, al cine știe cărui câine din vecini. Ca și cum patrupedul, cu un al șaselea simț al dobitoacelor, ar fi adulmecat o prezență stranie în acea zonă a Bucureștilor, în acele secunde când evocam poetul decedat, stăpân al unor forțe oculte inexplicabile.

– N-am înțeles, continuă doamna, până ce, mai târziu, am avut ocazia să stau de vorbă cu un inițiat. I-am destăinuit că tata practica „Rugăciunea Rugului Aprins“, lucru confirmat de mai multe persoane care m-au asigurat că ajunsese la o treaptă atinsă de prea puțini osârduitori. Acel domn m-a lămurit că tata nu mi-a vorbit de-a dreptul; socotea că nu-l puteam înțelege. Însă el realiza detașarea din trup. Am discutat lucrurile acestea și cu cineva care a stat cu tata în pușcărie. Această persoană mi-a povestit că Vasile Voiculescu se cățara într-un pat de la nivelul cel mai de sus, deși era bătrân și-i venea greu s-o facă. Se retrăgea acolo și, când colegii credeau că dormea, probabil că se detașa în spirit. Alte comentarii nu-și mai găsesc locul aici.

12

Totuși, cât greșesc față de doctorul Dabija... Nu am ajuns eu, filolog prin vocație, opțiune și studii, eu, care n-aș fi bănuț niciodată una ca aceasta, să slujesc Bisericii, ca profesor al studenților teologi? N-am publicat sumă de studii în revistele Ei? Nu am sfătuit eu tineretul să se apropie de semeni cu frățească dragoste și, mai ales, de treaza apărare a adevărului? Nici vorbă ca toate acestea să se învecineze cât de cât cu splendoarea ipostazei în care mă văzuse proiectat profetul din lagărul Salcia. Însă nici nu înseamnă că firul evoluției mele s-a desfășurat aiurea decât pe urmele intuițiilor sale. Cumpănindu-mi-se această remarcă, nu se vedește oare că eu am fost cel lipsit de minte, cel orb, cel surd, iar el – cuvântătorul viitorului? I se cuvine dreptatea de a-i recunoaște, cu atâta întârziere rușinată, precizia diagnosticului duhovnicesc cu care m-a aruncat în a doua mea întrupare, cu alte cuvinte în existența de după săvârșirea condamnării. Într-un fel foarte încâlcit, mi-l pot socoti zămislițor spiritual.

Dar, așa cum am recunoscut, nu m-am purtat cu el după greutatea afirmației solemne pe care abia am încheiat-o de scris. Dimpotrivă. Aceeași dovadă de insensibilitate am dat-o tuturor celor din „Rugul Aprins“. Poate și fiindcă i-am fericit prea tare pentru a fi primit martiriul în numele Domnului, pe când mie mi se retrăsese această binecuvântare, din vina răcirii evlaviei personale.

Deoarece tot am ajuns cu istorisirea la perioada de după eliberare, îl voi pomeni pe părintele Felix, din aceeași Mănăstire Antim. Deși ortodox – și ce mai ortodox,

căci era originar din Basarabia... –, avea chip de cleric catolic, ras întotdeauna cu grijă, atent la înfățișare, delicat, respirând și cultură laică. Alături de studiile teologice, le făcuse, dacă nu mă înșel, și pe acelea de pictură, ca și de muzică. Bun dirijor de cor, era și un bun zugrav bisericesc. Iar când am bătut la ușa chiliei sale, tare s-a bucurat să se mai ivească prilejul să învețe ceva, anume limba engleză, studiată de mine atunci într-o a doua serie de facultăți, prima întreruptă fiindu-mi de condamnare. Avea nevoie să se descurce cu ea, pentru că părintele Patriarh Iustinian, apărător zelos al multor monahi persecutați de comuniști, îi tutela plecarea definitivă în Statele Unite ale Americii.

Nu numai că nu purta barbă noul meu prieten și elevul meu trecut de vârstă, însă era chiar indignat de apariția modei „bărboșilor“, ceea ce mă amuza, în secret, din partea unui călugăr.

Întâlnirile noastre cotidiene, din răstimpul a vreo două luni, sărace în împărtășiri de amintiri și de idei, în schimb bogate în acea atmosferă inefabilă a unei chilii, gustată numai de către aceia care au avut norocul să-i calce pragul cu reverență, ajungând astfel în stare să culeagă din ea adierile de dincolo de tavanul lumii, însemnau numai predare, luare de notițe, exerciții, încercări de conversație, când istovitoare, când entuziaste, când împiedicate, când urcând către fluentă și cursivitate. Nu progresam din punct de vedere spiritual decât într-o direcție – aceea a dragostei creștinești aplicate, străduindu-mă să slujesc zbucnirii părintelui Felix în lumea liberă.

Până când, într-o zi, la vreo zece minute după sosirea mea, în timp ce-i dădeam nu mai știu ce lămuriri, își ridică arătătorul către buze. Încetai să vorbesc, nedumerit. L-am văzut înălțându-se ușurel de pe scaun, străbătând tiptil micuța cameră. Când ajunse la ușă, își mută cu încetinitorul brațul. De îndată ce degetele îi atinseră arama clanței, se retrase brusc și trase ușa după sine: se deschidea în interior. Împiedicându-se de propriile-i labe, un preot celib, care viețuise în aceeași mănăstire de când n-o mai frecventam eu, dădu să se prăbușească la pieptul său. Își pierduse echilibrul, cum stătuse încovoiat, cu ochiul sau cu pavilionul lipit de gaura cheii, spionând să afle cu ce se ocupa fratele său de credință.

– Ce făceai la ușă, părinte? – îl luă din scurt gazda mea; i se adresase cu o bărbăție de adevărat luptător, pe care nu i-o cunoșteam.

Limba iudei se împleticea furioasă; bălmăjea vrute și nevrute; se apăra, fără a fi fost acuzat; congestionat și greșos, intenționa să se arate amenințător; se vădea – și voia să fie considerat – un fel de Saul, când acesta mai era prigonitor al ucenicilor lui Hristos, și nu izbutea să pară decât un prăpădit de mărăcine înfipt într-o parte dosnică a trupului, nebăgat în seamă nici măcar când îl smulgi din turul ițarilor, să-l arunci în colbul drumului. Era informatorul oficial al mănăstirii, cunoscut de tot omul datorită prostiei și răutății sale, căinoșenie triplată de o imundă

arghirofilie.

Ulterior am aflat despre mizerabila sa morală multe, alți turnători – nu mai breji – denunțându-l public; într-atâta îl urau, mai dihai decât victimele sale, căci păcătosul ignora până și legea nescrisă a cruțării între dâșii. Era și a rămas unul dintre marii bolnavi psihici numiți „reeducați” de la închisoarea Pitești, devenit fiară în urma torturilor la care a fost supus și un torționar al preoților cu preponderență. Altarul, îmbrățișat după eliberare, nu izbutise să înlocuiască ajutorul ce i l-ar fi putut da medicul psihiatru, ori democrația – acest minunat tămăduitor al tuturor relelor –, la timpul potrivit.

Întovărășirea mea cu părintele Felix ar fi avut șansa să însemne pentru mine o reluare a unor legături pierdute și regăsite, a căror valoare crescuse enorm prin mijlocirea maturizării mele dospite de suferință. Faptul că reveneam către acel grup spiritual nu ca solicitant, ci ca solicitat, îmi conferea o brumă de încredere în sine, câtuși de puțin dăunătoare caracterului, dimpotrivă – utilă, zic eu, acceptării legitimei superiorități în domeniul experienței mistice a membrilor lui. Poziția mea de posesor al unei vocații didactice le-ar fi impus o mai grijulie îndrumare a mea pe calea regăsirii de mine însumi. Dar n-am fost profesorul părintelui Felix destul de îndelungat timp pentru a mă întări în reobișnuirea cu aspirațiile din adolescență. Drept care, la plecarea sa definitivă din țară, l-am vizitat sporadic pe unul, pe celălalt, până nu i-am mai vizitat deloc. Singura mână întinsă pe plan spiritual de peste ocean de către fostul meu elev a fost o carte poștală ilustrată. În ea îmi scria ceva de felul acesta: „Am izbutit să mă descurc la vamă cu ceea ce m-ați învățat: sunt și eu curios să văd ce o să mi se întâmple mai departe”.

Era un îndemn implicit să mă dedic catedrei: mi se confirma chemarea. Așa am și făcut.

Dacă școala medicinei l-a împins pe tânărul Voiculescu spre căutări în domeniul materialismului și spre dezlegări cu ajutorul pozitivismului, încurajat de evoluționism, după ce l-a smuls studiilor filologice începute, cu promisiunea că știința trupului uman îi va dezvălui mai multe despre om decât Facultatea de Litere unde se înscriesese inițial (aceluiași destin îi va urma, peste zeci de ani, eseistul Ion Vianu), Littré, Claude Bernard, Auguste Comte, Charles Darwin, Spencer, în loc să-i aștearnă calea cu flori înmiresmate, conducându-l într-o lume nouă, bogată în roade viitoare, l-au îndrumat către hotarul unui pustiu. În acest deșert, dacă te avântai destul de departe, te-ai fi putut pomeni față-n față cu scheletul imens al

unei metafizici descărnate, dezumanizate, uitată de esența ei, de Dumnezeire. Dar învățacelul nu asta sperase de la maeștrii săi.

Cu un salt spectaculos peste steiurile disperării, se agăță de funiile esoterismului, se aburcă pe culmile Kabalei, ale Seferului, se supuse disciplinei alpine a poeticelor practici roscruiciene predate de Péladan, se avântă în susul drumeagurilor sinuoase ale teosofiei, purtat pe rând de mână de Fabre d'Olivet, Saint Yves d'Alveidre, Eliphas Lévy, Papus, Schuré, Madame Blawatzky și parcurse podișurile pline de crevase ale antroposofiei, urmărind lumina când vizibilă, când invizibilă a lui Rudolf Steiner.

Tovarășii de drum cei mai apropiați i-au fost Carlyle, Emerson, Novalis și Maurice Maeterlinck.

„Mărturisesc, m-a interesat această preumblare – scrie el mai târziu – și m-am complăcut, așa cum mi-ar plăcea să mă plimb printr-o galerie închisă, cu vitralii colorate. Treci printr-o dungă de galben mahnit, intri în alta de roșu aprins, ca să pășești într-o a treia, de violet mistic. Dar am sfârșit prin a dori lumina cea albă, cea adevărată, și am ieșit afară după ea, cu ochii la cer.“

Această „lumină albă“ o întrevăzuse din cea mai fragedă copilărie. Noi nu mai cunoaștem mireasma casei țărănești în care, serile, ori măcar duminicile după-amiaza, oarecine din familie – un bunic, de pildă – își pune ochelarii de sârmă, nu rareori prinși de ureche în ochiul unui laț de sfoară, coboară de pe dulap Sfânta Scriptură cu coji din ceara auriu castanie a lumânării, unsuroasă de uleiul din candela de deasupra-i și stropită de pistruii negri ce consemnează plimbarea nervoasă a muștelor, ca pietricele înșămânțate îndărătu-i de copil prin codrul din poveste. N-am ascultat glasul slovenirii anevoioase împiedicându-se înaintea silabelor împotmolite ca roțile grele ale tunurilor în brazdele de noroi închegat săpate-n drum, seninătatea tenorală și lineară a acelei voci luându-și-o drept model pe aceea a dascălului de la strană, adică evitând accentele afective, lipsindu-se de sublinieri ale textului, de cele mai multe ori trecând în zbor pe deasupra virgulelor și a tuturor celorlalte semne de punctuație, întocmai ca Verbul începutului împotriva căruia nu se ridicaseră încă stavilele Spațiului Creat.

Uneori, când lectura o făcea o fătucă, un băietan, cu sufletul cleștar și mâinile roșite spre vioriu de sângele dudelor, ea se înălța mai ales din Viețile Sfinților, din Minee sau Apostol, că Biblia sta mai presus de întinderea cititorului. Ceasloave și Psaltiri, Gromovnice și Patericuri străjuiau pacea duhurilor și o reășezau peste frământările și ispitele săptămânii. S-au dus gospodarii din trecut obișnuiți să-și cinstească viața cu buchia și cu învățătura depuse strat de strat, timp de zeci de ani, peste clasa unică primară urmată printre salturile iezilor și mugetele vacilor scoase la păscut întru ajutorarea părinților.

Unul dintre pruncii crescuți creștinește în atari familii, știutor în azbuchii de la patru

ani bălai, într-atâta se învrednicise cu visarea, încât Iliada și Odiseea sa îi erau Cărțile Vechiului Testament, îl ținea pe Avraam drept Nestor, iar Iacov îi slujea de Ahile, troienii-i deveniseră filistenii, după cum pe Agamemnon îl recunoștea în Samson.

Dacă ar fi fost numai basm Istoria Sfântă și încai nu era lucru de șagă, însă Ea i se împletea cu viața, lui Vasile. Așa se făcu, într-o bună dimineață, când el și cu sorăsa a mare băteau cu talpa apei ziurelului de ziuă, că i se năzări (sau să fi fost vedenie și minune?) în ochii rotunjiți de fericită uimire, a cuprinde cerul, cât era de întins și de opalin, umplut cu un înger nemărginit altcum decât întinsul zării: veghea asupra pământului... Și i s-a mai întâmplat ceva altcândva. Muma lui îi îndesase în buzunarul de la piept Epistolia Maicii Domnului, cumpărată pe cinci bănuți, să-l apere de cele rele. Iar flăcăoașul de-o șchioapă simțise cățușia cât două cutii de chibrituri zbătându-i-se-n cuibul de pânză, ca o altă inimă, pui de vrabie. Alergase către războiul de țesut al mamei, s-o vestească de neașteptata îmboldire tremurată pe sfârc.

Așa viețuind, pe jumătate cu cele sfinte, pe jumătate cu cele lumești, slujea liturghia ca „părintele“, fără să sară o podobie; o știa pe dinafară și o desfășura sub un nuc. Pe lângă aceasta, avea treabă de nu prididea cu slujba de îngropăciune, dublată de meseria groparului, pentru toți abia ieșiții din ou câți răposau în ograda și-n grădina părintească înainte de a fi apucat să-și ia zborul.

Cât de greu este să-l recunoaștem în cursul superior, printre membrii fondatori ai Societății „Cap de rață“, întemeiată de câțiva dintre elevii Liceului „Lazăr“, de lângă Cișmigiu. La inaugurarea acesteia, avu loc, noaptea, o jertfă sângeroasă: fură sacrificate măcăitele legănate-n pene ale domnului director Vasile Păun, prin tăierea capetelor, masacru păgân și nelegiuit. Dacă-l căutăm bine pe acest Vasile Voiculescu, pușlamaua despre care vorbesc, o să-l găsim pe scena Teatrului Național, în *Capul de Rățoi*, piesa colegului său co-fondator George Constantinescu, alias actorul Ciprian; după cum spiritul ghiduș al năzbâtiilor lor încă neprimenite de judecată respiră în scrierile trăznite în veci ale altui co-fondator, Demetrescu-Buzău, acela de și-a zis mai târziu Urmuz, viitorul grefier – și de pe atunci geniu – care și-a luat viața cu un glonț la Șosea.

Copilul și adolescentul nostru să fie poetul lui Dumnezeu, acela care, matur, i-a cercetat pe cei mai râvnitori duhovnici ai Ortodoxiei române, să le împărtășească soarta – încă nebănuită pe atunci – a muceniciei? Cu astfel de salturi să i se fi oțelit îndrăzneala de a se agăța de Trapezele Cerului? Arena cercului său dumnezeiesc o alcătuiau plaiurile sufletului: zbura sub îngerul Pantocrator rămas cu el din copilărie, înscris zâmbitor pe cupola cu stele, zbura peste jivinele îmblânzite cu foc și bici, spre hazul zecilor de mii de gură-cască, iubitori de literatură, zbura și n-ar mai fi ostenit de strămutare.

„Din piscul Tău, de-ngădui, niciodată,
Pentru nimic să nu mă mai cobor“,
cum va scrie, încântat.

14

Activitatea acestui cerc despre care mă străduiesc să adun vești pornise cu mult înainte de a-i cunoaște eu, la cei șaisprezece ani ai mei, pe unii dintre membrii lui, anume încă de prin 1945. Trebuie adăugate și alte nume de seamă la acelea șterse din hârtoagele Stării Civile, purtătorii acestorlalte neajungând în fața completului de judecată, slavă Domnului! Este vorba despre părintele Petroniu Tănase, mai târziu viețuitor la Mănăstirea Sihăstria, iar acum stareț al Schitului Podromul, de la Muntele Athos; fratele de mănăstire Pavel Leca, botezat ulterior, ca monah, Paulin. Lista laicilor se cade mărită de asemenea. Participau la reuniuni excelentul bizantinolog, al cărui coleg am avut cinstea să fiu în cancelaria Facultății de Teologie, profesorul Alexandru Elian; profesorul Virgil Stancovici; compozitorul Paul Constantinescu; profesorul Todirașcu; Paul Sterian; pictorița și conferențiarul Olga Greceanu; ca și un grup de 10-12 studenți, dintre care viitorul logician Valeriu Streinu și monograful „Rugului aprins“, dr. Nicolae Nicolau.

Amiciția tuturor acestora, durată în numele dragostei creștine și a căutării unei mai bune trăiri și apropieri de Adevăr, a fost magnetizată de apariția neașteptată, în mijlocul lor, a unui trimis al lui Dumnezeu, adus de tare departe pentru astâmpărarea setei lor de Absolut. Este vorba despre ieromonahul Ivan Culighin, duhovnicul Mitropolitului rus Nicolae de Rostov, confesor format într-un schit, Optina-Pustina, dependent de renumita Mănăstire Optina, situată la miazănoapte de Moscova.

Cum de se rătăcise acela pe meleagurile noastre? Mitropolitul numit fusese coleg de studii și prieten apropiat cu viitorul Patriarh al României Nicodim, întâlnindu-se ei pe băncile universitare, la Kiev. Capul Bisericii Ortodoxe Române îi oferise adăpost la Mănăstirea Cernica, iar el se refugiase dimpreună cu duhovnicul său, să-l apere și pe acesta de agresivitatea tot mai anevoie de suferit a cruzimii nejudicate cu care ateismul comunist se străduia să înăbușe glasul lui Iisus Hristos.

Începând cu toamna anului 1945, părintele Ivan Culighin se mută la Antim, mânat de curiozitatea de a cunoaște preocupările clericilor și laicilor convorbitori aici,

zvonul despre râvna cărora ajunsese până la el. Pe drum, în tramvaiul ce-l aducea din cartierul Pantelimon, a întâlnit și omul de trebuință lui, cum nu era cunoscător al limbii române: un ostaș basarabean, tălmaciul său de atunci înainte timp de doi ani, până în ianuarie 1947, când au fost ambii arestați, recuperați de sovietici și deportați împreună.

Sosirea sa inopinată între cercetătorii din mijlocul Bucureștilor ai căilor spirituale avu rolul unui ferment neasemuit. „Duhovnicul Mitropolitului de Rostov devine părintele părinților duhovnicești și al întregului grup de studioși și conferențieri de la Antim“ (dr. Nicolae Nicolau, „Rugul aprins al Maicii Domnului“, în *Din documentele rezistenței*, nr. 4, 1992, p. 30; tot din această prezentare am dobândit și celelalte informații din capitolul de față).

Mănăstirea Govora, prin starețul local Antonie Barbălungă, îi găzdui pe toți, în vara lui 1946, într-un refugiu al adâncirii filocalice. Atunci răsări ideea de a se întemeia o asociație cu statut legal, menită răspândirii Ortodoxiei prin conferințe publice și autorizate, denumită „Rugul Aprins al Maicii Domnului“: „la astfel naștere “Rugul aprins al Maicii Domnului”, pe fundamentul unui concept al misticii ruse transmis de părintele Ivan și având drept ultim scop realizarea climatului interior care să permită exercițiul rugăciunii inimii. “Rugăciunea Inimii” (“Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine păcătosul”), atât de greu de dus chiar într-un mediu înduhovnicit, de chinovie retrasă departe de lume; rugăciunea inimii avea să fie rațiunea ultimă a activității acestor oameni din secolul al XX-lea“ (*ibidem*).

Denumirea „Rugul Aprins“ provenea de la o icoană adusă de către același monah rus, reprezentând-o pe Santa Fecioară deasupra unui rug aprins.

Acesta a fost preludiul unei a treia etape în organizarea și manifestarea pâlcului de prieteni duhovnicești. Ei începură să susțină conferințe, în sala bibliotecii Mănăstirii Antim, la etaj, în fiecare duminică, în fața unui auditoriu foarte numeros, atras de subiectele lor apologetice și mistice, cuvântări urmate de întrebări și comentarii. După cum le caracterizează același martor, dr. Nicolae Nicolau, participant nelipsit printre cei mai tineri din acea epocă: „Era o sărbătoare a spiritului. Bibliografia savantă expusă în text, fără ostentație, citatele neobositoare și totdeauna utile, detaliile pertinente necesitate de nivelul apercptiv variat al auditoriului, zelul conferențiarului și, nu în ultimul rând, personalitatea fiecăruia dintre vorbitori, în sfârșit disponibilitatea apriorică a asistenței de a audia o replică justă și discretă la furia materialist-atee care bântuia afară, totul și toate ușurau osmoza spirituală care se înstăpânea acolo“ (*ibidem* , p. 32).

Citez după aceeași sursă câteva dintre temele abordate: „Isihasmul; Iisus – logosul întrupat; Păcatul originar; Scena și altarul; Rugăciunea Inimii; Exegeza smochinului blestemat; medalioane ale marilor mistici ai Filocaliei“ (*ibidem* , p. 33).

Înainte de a încheia paginile privind acei ani demult spulberați, i se cuvine cititorului să afle câte ceva despre rolul de neegalat al acelor minunați sfinți ai sufletelor și despre clipa lor unică în istoria teologiei române. Singurul care poate cuvânta cu privire la acestea este același memorialist la care apelăm întruna în capitolul de față.

„Într-o epocă de mari convulsii sociale, politice și spirituale, oricine era interesat despre soarta societății românești și nu numai a ei, precum și, pe alte planuri, de traiectoria și finalul avatarurilor sale sufletești, se vedea obligat să-și definească poziția intimă.

Evantaiul opțiunilor era destul de limitat, nuanțările fiind minime: de la centru spre stânga și spre extrema stângă. Dar, ca să mai rămâi indiferent, retras în turnul propriu al unei poziții intelectuale de erudit, pasionat de document și reflecție, nimenea nu mai putea rămâne. Marile răsturnări, violențele vechilor tipare, arbitrariul și incompetența, violența zisă revoluționară ori progresistă, toate obligau la abandonarea conceptelor greu definibile și fără perspectivă.

Și aici a apărut Antimul; pentru mulți – o întâlnire pe drumul Damascului.

Căzând pe terenuri virgine ori abia deșelenele sau pe conștiințe ostenite de contradicții și înfrângeri, Antimul oferea mâna întinsă, limanul liniștit, lumina întâlnirii pe drumul aceluiași Damasc. Acesta este poate cel mai important rol pe care l-a avut grupul de la Antim.

Dar încă o remarcă trebuie făcută și asupra ei va trebui să se insiste de către viitorii studioși ai fenomenului. Anume: grupul de la Antim, compus din mireni și clerici ortodocși, intelectuali, universitari, trăia în duh autentic creștin, Creștinismul nu era, pentru aparținătorii „Rugului Aprins”, un fenomen de cultură, ca pentru alți filosofi români în fond atei. Aprofundarea creștinismului nu era un rafinat joc intelectual, după cum nici acceptarea lui nu era o savantă concesie de circumstanță, făcută pentru menajarea anumitor susceptibilități. Nu! Explorarea frumuseților lui se făcea dinăuntru. Acesta este termenul: dinăuntru; de pe poziția intelectualului care sesizează în sine tulburarea aceea premergătoare marilor revelații, acea fecundă nostalgie a paradisului pierdut. Pentru ei, Mântuitorul nu era unul dintre marii, nici cel mai mare, ci era singurul, adevăratul Dumnezeu. Christos era viu și lucra în ei, nu pentru că ei avuseseră norocul ca niște savante silogisme să li-l legitimeze, ci pentru că, preexistând în sufletul lor, unde îi aștepta demult, acum li se descoperea lor, care îl căutaseră“ (p. 34-36).

Urmă, în ianuarie 1947, răpirea părintelui Ivan Culighin și a ostașului său. Prin anul 1948, cei zece-doisprezece studenți participanți fură și ei arestați sau adoptară statut de fugari hăituiți.

Grupul rămas își schimbă reședința la Mănăstirea Plumbuita, de la marginea Bucureștilor, și-și redusese activitatea la un număr mic de participanți. Până în 1958,

când toți membrii lui de seamă au fost condamnați.

Există niște mărturii cu privire la poetul lotului „Rugul aprins“, așa cum a apărut colegilor săi de boxă în timpul procesului. Ele aparțin blândului, dreptului și curajosului care nu cunoștea ostentația Emil Mihăilescu și sunt consemnate de Raluca Barac, în *Din documentele rezistenței*, nr. 4 (p. 40-55). În ele se aduc unele elemente noi privitoare la misiunea sa de medic și se accentuează altele, acum cunoscute cititorului.

„Pe ultimul loc în proces a apărut în mod tulburător și neașteptat medicul și poetul Vasile Voiculescu, care avea multe puncte comune cu părintele D. Stăniloae, ca modestie și blândețe. În cele două zile ale procesului, stând în boxă alături de poet, l-am putut observa cât de străin și speriat părea de atmosfera tribunalului, cred că avea mai mult de 60 ani și era atât de uluit, încât am căutat, permanent, să-l încurajez. Nu pot uita că, în rechizitoriul procurorului (care se poate mândri cu acest proces), unul dintre capetele de acuzare împotriva poetului și medicului V. Voiculescu a fost acela că primise ordine și merite de la regimul burghezo-moșieresc. În pledoaria lui, avocatul apărării a menționat, ca răspuns, că doctorul Voiculescu, ca medic militar, în timpul primului război mondial, a fost decorat pentru munca depusă și pentru faptul că, bolnav fiind de tifos, a rămas să îngrijească răniții în loc să plece într-un spital în spatele frontului. Tot degeaba s-a menționat, cu probe, că, în timp ce la noi în țară poetul nu mai fusese publicat, îi apăruseră două poezii într-o recentă antologie de poezie din URSS.

Totul a fost, de fapt, o înscenare de cea mai proastă calitate și care nu putea apărea în public, la lumina zilei. Pedepsele au fost deosebit de severe: între 15 și 25 ani închisoare pentru unii, iar pentru tineri, între 8 și 5 ani. Poetul V. Voiculescu a fost condamnat la cinci ani de detenție și a murit la câteva luni după ispășirea pedepsei“ (p. 45-46). Apare o mărunță inexactitate: a fost eliberat după patru ani săvârșiți.

Unele caracterizări ale d-rului Nicolae Nicolau sunt întărite de notele cu un puternic dar al preciziei, făcute economicos de arhitectul Emil Mihăilescu; mă refer la acelea privitoare la roadele cultural-spirituale ale cercului de la Antim. De aceea, nu mă voi opri din citarea textului celui din urmă:

„În fond, ce stârnise și provocase Securitatea?

Se prea poate să fie faptul că atât părintele Daniil, cât și părintele Arsenie, prin temperamentele lor de luptători, stârneau în jurul lor curiozitatea unor adepți și, în felul acesta, incomodau puterea cel mai mult. Ceilalți rămâneau niște pasionați cărțurari, cu o viață interioară, fără a avea însă vocația de a se expune a luptătorului, fiind mai degrabă izolați în munca lor. Desigur că părintele Daniil se făcuse remarcat de Securitate prin anii '46-'48 în lumea Antimului, unde, prin prelegerile lui, urmărite de o serie de intelectuali precum V. Voiculescu, Ion Barbu, Ion Marin Sadoveanu și clerici, încerca să devină mentorul unei școli spirituale având în centru vechile învățături filocalice. Aceste încercări le-a continuat și în perioada pe care o cunosc eu, în anii '55-'58, când un grup de studenți de la diferite facultăți, într-un număr mai restrâns sau mai mare, ne strâneau să-i ascultăm prelegerile. În peisajul nostru atât de sărac intelectual, cu o viață ternă, într-o atmosferă plină de suspiciuni, temeri și lașitate, aparițiile în București ale părintelui Daniil aveau darul să ne redeștepte la o altă viață. Atunci, la aceste întâlniri, mulți dintre noi au avut revelația unei alte dimensiuni a spiritului și tot atunci ne-am deschis gustul pentru anumite lecturi. Fără îndoială, pentru unii dintre noi a fost și un început de inițiere isihastă; "Rugăciunea Inimii", exerciții de concentrare și meditație sub îndrumarea părintelui Daniil. Adeseori, în grup, plecam duminicile la Plumbuita, să ascultăm predicile părintelui Sofian, care în acele vremuri grele dovedeau un adevărat curaj. În cerc mai restrâns îl vizitam și pe părintele Benedict, în chilia lui de la Patriarhie, acesta fiind un duhovnic spiritual de o mare finețe. La prof. Al. Mironescu, de câte ori cobora de la Rarău părintele Daniil, se țineau adevărate cenecluri literare, la care participau și unii din prietenii lui Șerban Mironescu. Acolo, în casa profesorului Mironescu, l-am întâlnit pentru întâia dată pe V. Voiculescu recitând cu modestie versuri proprii" (p. 46-47).

A sosit clipa când mi se cuvine să îmbogățesc acest capitol ce trimite în paginile lui la alt condei, cu o altă reluare. De data aceasta, ea constituie un fragment dintr-o însăilare de istorisiri ale mele, intitulat *Mâncătorul de trandafiri și cămara șobolanului*, apărut în 1992, în: *Caidul. Nuvelele adolescenței în temnițele comuniste* (București, Editura Divers-Press și Editura Ramida). Din acest fragment, cititorul își va face o impresie mai completă asupra autorului la care am recurs până acum. Trebuie știut că toate numele folosite mai departe, excepție făcând al său, sunt inventate. Acela autentic al excepționalului student ieșean la Matematici, de neuitat și care m-a ajutat să-mi sedimentez cunoștințele și mai ales să prețuiesc fărâmele originale ale propriei mele încercări de cugetare este: Mihai Cocuz.

*

„Cea mai frumoasă perioadă din viața mea s-a desfășurat într-o echipă de cinci

inși, parte din brigada de muncă aflată la porunca doctorului Măric. Acesta fusese medic militar, căpitan. Scunduț, firav, gingaș, frumușel ca o păpușă. Condamnat, ca noi toți, pentru o nimica toată: istorisise prietenilor (ah, prietenii... ce blestem, în epocă!) ceva al cărui martor fusese în satul de baștină din Bucovina cedată, al soției sale. Ce văzuse acolo? Pe cine să intereseze? Lucruri mărunte, de bună seamă, și triste. Cine te poate scoate vinovat că ai ochi de văzut și minte de înțeles? Cine? Iată că văzătorul lunecase printre cei în haine vărgate. Deoarece noi, aceștia, alcătuiam secta văzătorilor.

Nenorocirea lui Măric fu că foștii noștri brigadieri displăcuseră conducerii cu petlițe albastre. Erau moi, se purtau ca niște deținuți egali cu noi. Fură înlocuiți cu alții. Printre cei din urmă, și medicul. Numărându-se anterior printre apropiații mei, am pus vorbă bună pentru un student ieșean la Facultatea de Fizico-Matematici, pentru doi studenți la aceea de Arhitectură din București și pentru un pui de țăran, nedezlipit de unul dintre aceștia. Așa s-a format echipa noastră.

Emil, studentul la Arhitectură, devenise un simbol pentru mine. Nu mă atrăsese către el doar aceea că era condamnat dimpreună cu niște oameni de bine cunoscuți mie în adolescență, ci și pătimirea sa personală, sub privirile întregului lagăr, într-o noapte de neuitat de iarnă.

Pe înserate, revenind de la cine mai știe ce muncă, cei o mie de oameni am fost opriți la porțile lagărului.

Ni s-a ordonat să ne dezbrăcăm. O mie de bărbați goi, cu hainele împăturite la picioare. O percheziție corporală de rutină, ne-am spus. Așteptam destul de liniștiți să ne vină rândul, să ne putem îmbrăca. Prima zăpadă, subțire, căzuse de două zile. Se topise pe locurile călcate, pe celelalte mai zăbovea, fără vlagă. Nu era nici frig să crape pietrele, dar nici călduț; atâta cât să înghețe și să se dezghețe, dintr-una-ntr-alta. Ne frecam unii pe ceilalți pe spinare sau singuri pe torace, picioare, brațe, să ne amăgim că ne punem sângele în mișcare. Din când în când, urlatul unui paznic, plesnetul bastonului de cauciuc, bufnitura bătei, scrâșnetul răngii, zbierățul celui lovit că părăsise poziția de drepti poruncită, lătratul câinilor-lup de pe margine.

De undeva din dreapta, apăruseră muncitori liberi, cu hârdaie și cazane pline cu zer aburind, destinat crescătoriei de porci a gardienilor. Câmpul se umplu de un miros de lapte covăsit, lăsându-ne visători. Această invazie nocturnă de miresme nu ne era cunoscută. De obicei, la ceasul acela ne aflam între sârmele ghimpate, destul de departe de acel loc.

Paznicii confiscău orice piesă de îmbrăcăminte interzisă de regulament. Ne lămuriserăm. Așadar, despre asta era vorba: făceau pregătiri pentru anotimpul geros; se asigurau ca nici un condamnat să nu ascundă ceva ce l-ar fi apărut de frig.

Deodată se iscă învălmășeală dincolo de numeroasele șiruri de bărbați despuiți ce mă despărțeau de locul unde se adunau în neorânduială hainele însușite. Atenția tuturor se încorda. Dacă se întâmpla să-i supere careva pe cei în uniformă, pedeapsa s-ar fi revărsat asupra tuturor becisnicilor din lagărul de muncă silnică. Toți s-ar fi resemnat cu ea, cu o singură condiție: să știe pentru ce anume suferea, să aibă satisfacția unei răzvrătiri, cât de mici, să nu rămână, în continuare, victimele unui destin absurd, mut, surd, închis în sine însuși.

Setei comune de un spectacol al răzbunării i se turna pe gât oțet și saramură. Emil – nu-l cunoșteam încă, dar, de pe urma acestei întâmplări, l-am iubit atât de tare – înota cu brațele rășchirate în aer, în mijlocul spațiului depozit de zdrențe, își păzea capul de loviturile ce plouau de pretutindeni. Nu încerca să scape prin fugă, deoarece caralii îl împresuraseră. Dintr-o izbitură, celui vânat îi săriseră ochelarii de pe nas. Foarte miop, neputându-se lipsi de ei, se aplecase să-i caute, pe pipăitelea. Câteva lovituri cu cizma îl îngenuncheară. Am mai apucat să văd șiroaiele de sânge năvălindu-i pe nas și gură; i se prelingeau pe pieptul de fată, fără peri. Pe spinare și pe fese, armele contondente năpustite asupra lui îi tăiaseră dungii roșii. Trupul i s-a prelins pe țărână; se chircea când într-o parte, când în cealaltă; îl tocau cu bombeul, cu talpa ghintuită, cu tocul cu blacheu. Nu-și mai apăra decât sexul, în palmele petrecute una peste cealaltă.

Ce se întâmplase? Când eram mutați cu șlepul dintr-un lagăr în altul, ni se încredința, cât dura călătoria, balotul cu haine civile ce ne aparțineau ("efecte", li se zicea). Cu ultimul prilej, Emil își descususe mânecile pulovărului și le strecurase în noul lagăr, să aibă cu ce-și păzi plămânii când urma să vină iarna: le salvase de toate perchezițiile. Acum, că ninsese, le luase la purtare. Spre ghinionul său, le găsiseră și le aruncaseră în maldărul acela inform. Tânărul, crezându-se destul de șiret, încercase să și le fure îndărăt, dar fusese prins asupra faptei.

Impresionat ca și mine de masacru, fiul de plugar se lipise de el tot atunci. Nu cred că am schimbat cu Todoraș mai mult de o sută de vorbe într-o vară, cât am muncit împreună. Mi-era drag deoarece credea că îl apăra pe Emil. De cine? Poate de el însuși.

George fusese coleg de an universitar cu Emil. Poate că voi schița cândva soarta lui deosebit de tragică. Pentru moment, nu are rost să spun mai mult decât că suferea de o prăbușire nervoasă părelnic fără scăpare și că nu se putea schimba nici o vorbă cu el. Primea cuvintele de mângâiere, dar nu mai era în stare să comunice cu semenii.

Dan, matematicianul, reprezenta, probabil, cea mai strălucită figură de intelectual dintre cele patru-cinci mii de oameni întâlniți de mine în cursul unei detenții relativ scurte; căci, între noi fie vorba, ce însemnătate să aibă timpul scurs între douăzeci și douăzeci și patru de ani, când alții au zăcut prin gherle și un sfert de veac? Înțelepciunea blândă, tolerantă, replica ascuțită, fără să ajungă vreodată să

rănească, tăria sa de a se purta permanent ca un frate mai mare, necunoașterea temerii, ceea ce niciodată nu-l conducea, totuși, până la îndrăzneli necugetate, toate trăsăturile sale se mulau atât de bine pe nevoile mele, încât nicicând nu mi s-a înscris în suflet cu mai multă acuitate personalitatea altui amic. Aspirasem, pe parcursul lung al condamnării străbătut până atunci, să întâlnesc un om înzestrat cu o temeinică pregătire filosofică, ca și cu informație culturală de o mare amplitudine.

Emil și cu mine îi sorbeam monologurile fără capăt. Oricât de mult îl prețuiam pe cel dintâi, cum Emil nu se simțea aplecat către artele cuvântului, mă rodea o umbră de gelozie pentru fiecare clipă când novicele într-ale arhitecturii mi-l răpea pe Dan, îmbiindu-l să se dăruiască unor teme cu caracter general, eu istovindu-mă de nesațul după discuții privitoare la teatru și literatură. Însă Emil era un om de o rară discreție. Ca și când ar fi simțit febrilitatea așteptărilor mele și că, involuntar, îmi puneă piedici întru împlinirea lor, se retrăgea adesea în convorbiri șușotite cu prietenul său, pe care altfel nici nu-l simțeam a fi fost de față. În atari clipe, sufletul meu egoist se revărsa ca un ou spart și se lăfăia senzual, conștient de libertatea totală ce îi era îngăduită, scăldându-se în tiradele lui Dan.

Ce zile bogate în exultarea rațiunii! Câte bucurii pot încăpea sub ațintirea mitralierelor de pază! Cât de departe de ideea pedepsei prin detenție se situează doi bărbați afundați în treburile minții și ale duhului! Cât de slobozi suntem în condițiile celei mai aspre temnițe, dacă întâlnim un om pe măsura nevoii noastre de absolut! Căci libertatea este alt nume al prieteniei celei adevărate. Iar lipsa ei o resimți ca pe o cumplită înlănțuire, atunci când te leagă de un semen al tău obligații sociale sărace în dulcea înțelegere a amicitiei...

Tumultul acesta de raze netulburate era judecat de doctorul Măric, brigadierul a cărui singurătate nu o îmblânzea vorba bună sau cea adâncă a nimănui. El ne agrava sentința, refuzându-ne mâncarea bună-rea, câtă socotea comenduirea că ne datora. Deoarece nu izbuteam să ne îndeplinim norma de roabe cu pământ câte aveam de cărat zilnic, medicul nu ne învrednicea decât cu jumătate din polonicul de zeamă lungă ce ne era destinat“ (p. 191-195).

Arhitectul Emil Mihăilescu, pentru a reveni la portetele sale limpezi și nepărtinitoare, a înjghebat și unul al părintelui Daniil, întâlnit de noi într-un colț paradisiac al Mănăstirii Antim și care era șeful lotului creat de Securitate. Evocarea privește anchetele arhitectului de astăzi:

„Tot atunci mi-au arătat în dosare o mulțime de decupări din ziarele dinainte de război, cu articole fulminante scrise de Sandu Tudor (părintele Daniil) împotriva crimelor comise de Stalin în Rusia, împotriva comunismului. Erau articole scrise pe un ton polemic și foarte vitriolat – o adevărată antologie de articole anticomuniste adunate cu grijă din presa vremii. Sandu Tudor fusese directorul ziarului *Credința*, un ziar anticomunist de orientare spre dreapta, fără a fi tributار mișcării legionare;

avea doar o linie creștin-ortodoxă militantă. În aceste articole recunoșteam personalitatea părintelui Daniil, care avea vocație de mentor spiritual, temperament de luptător în tranșee, elocință și spirit caustic, pătrunzător și intolerant. De altfel, atitudinea fermă, curajoasă, de o mare noblețe sufletească, a păstrat-o pe toată durata procesului; nu s-a apărat pe sine nici un moment – își cunoștea foarte bine adversarii și nu-și făcea nici o iluzie în ceea ce privește soarta lui. Permanent a luat apărarea celorlalți și, în special, a celor cinci tineri de soarta cărora se simțea răspunzător“ (p. 42).

Pentru a profita de faptul că acest capitol s-a clădit de la sine exclusiv din citate, îl voi încheia dedicându-i unuia dintre acești studenți care, cum spune Emil Mihăilescu, „cu dinamismul și neastâmpărul său, era oarecum șeful grupului de tineri și care reușise să ne trezească din nepăsare și indolență, aducându-ne în preajma atâtor oameni deosebiți, în contact cu o altă zonă a cunoașterii, atât de captivantă“ (p. 54), închinându-i, ziceam, o amintire personală, publicată în același volum *Caidul. Nuvelele adolescenței în temnițele comuniste* – povestirea *Omul strâmb*, o amintire despre cum poate comunismul transforma o atare personalitate.

„Fusesse singurul angajat civil care-și luase cu de la sine putere dreptul de a-și depăși atribuțiile. Se năpustea în noi ca un caraliu. Mușca sudălmile cu care ne strunea la muncă, ne grăbea ritmul – și așa extenuant –, ne potopea cu injurii și, ceea ce ni se părea cel mai jignitor..., ne compara cu el. Ca vârstă, unii studenți erau niște copii ceva mai mari, iar mândria ne stătea la pândă ca șarpele ridicat în coadă. Se vedea pe sine de parcă ar fi fost atlet, bolnav cum era de complexe cele mărunți și fără înzestrări fizice, a căror unică vlagă stă în excitarea nervoasă și în excesul tiroidian. Își pomenea până la osteneală performanțele în box – poate și pentru a preveni o eventuală revoltă a vreunui exasperat, căci, aidoma tuturor paznicilor reangajați, tremura și el de frica răzvrătirii acelor calcați în picioare. Mai recunoșteam în comportamentul său neeradicarea sadismului caracterizând puștiul ce fusese odinioară, care, probabil, ațâța, fără minte, câinele în lanț, să-i deguste furia neputincioasă, când el, băiețelul, era apărat de ea prin zgarda dulăului și prin propria-i distanță de zăvod. Îl ascultam cu milă, fiindcă, în mod evident, se impunea ca un biet lăudăros îmbătat de înseși cuvintele sale: din acestea reieșea limpede că cele mai mari satisfacții posibile lui nu erau râvnite mai sus decât de a fi fost socotit un bărbat puternic.

Cum era firesc, el continua să urle, noi să tăcem, deoarece loc de replică nu exista.

În grupa din care făceam parte, aciuiserăm și un fost student la Arhitectură. Spaimile anchetelor, tensiunea și nevoile închisorilor îi secătuiseră resursele psihice. Se refugiase într-un autism aproape total. Era deposedat de voință. Toate faptele sale, extrem de puțin numeroase, decurgeau din obișnuință; rutiniere, puteau păcăli la prima ochire, ca aparținând unui cuget sănătos, ele neieșind din

comun prin nimic. Curând, atrăgea luarea aminte prin abulie, prin neparticipare, prin covârșitoarea oboseală sufletească ce respira din întreaga lui făptură. Distrofia – pe un fond biologic nativ neînclinat spre depunerile de grăsime – se instalase în conștiințele noastre, ale prietenilor săi, ca un fel de avertisment asupra a ceea ce urma să trăim la rândul nostru, mai devreme sau mai târziu. Cu atât mai tare îl ocroteam, încercam să preluăm cât mai mult din sarcina lui de muncă și – când se apropia un reprezentant al conducerii de zona unde ne aflam – să-l convingem să mimeze activitatea. Inițial, din porțiile noastre de mâncare, i-am adunat lui o a doua, suplimentară. N-a durat mult strădania, deoarece curând ne-am lăsat – poate prea ușor – convinși că nu exista mijloc să-l îndemnăm să mănânce până la capăt măcar polonicul rezervat lui de comenduire.

Tocmai asupra acestui condamnat s-au repezit fulgerele mânioase ale meșterului. Mai întâi, l-a descoperit zăcând în roabă, în toropeala dulce a soarelui. Apoi a descoperit cât de slăbănog era. Aceasta i-a stimulat apetitul de a-i ține o conferință privitoare la eficacitatea sportului în formarea tineretului. Cum nu se declanșa nici o încuviințare elogioasă, se înfurie de-a binelea. Sări să-l lovească, pretinzând că tăcerea celui alt îi ultragia bunăvoința. În ultima clipă, își înfrână nevoia de a brutaliza pe loc. Își amintise, desigur, că regulamentul îi interzicea contactul direct cu noi. Porni în căutarea unui sergent-major, oricare i-ar fi ieșit în cale, aruncând în urmă tot felul de amenințări potrivite prilejului. Știam ce aștepta de la gardian și nu ne îndoiam că acea nădejde urma să i se împlinească fără întârziere. Inimile ni se îndoliaseră, fără să mai fie nevoie de concretizarea demersului său.

Din fericire pentru colegul nostru, singurul gradat aflat mai aproape de noi era magazionerul de unelte. Înalt și subțire ca un par, spre deosebire de obiect, firea molâie îi înclinase șira spinării. Cearcăne mari îi umbreau tenul țișanos. Membrele prea lungi îl făceau nițel caraghios, cu atât mai mult, cu cât mișcările lor erau efectuate imprecis, ca din inerția balansului. Privirile melancolice, dar și injectate, nu-și trădau decât foarte arareori gândul prin cuvânt. Părea înveninat, însă nu se manifesta. Cum era întruna mofluz, constituia un pericol. De fapt, temerea noastră, a unor ființe îndelung familiarizate cu răutatea umană, depășea nocivitatea lui. Oricare dintre ceilalți caralii, stimulat de denunțul angajatului civil, s-ar fi grăbit, mâncând pământul, către grupul nostru, să-l răzbune pe laș. Acesta venea alene, absent, neliniștit. Și avea de ce să nu fie prea semeț. Aidoma slujbașului care declanșase conflictul, nici lui nu-i era îngăduit să intervină în existența noastră, rolul său fiind dependent de serviciul economic. La fața locului, puse câteva întrebări ca: “De ce nu muncești, bă? De ce nu-i răspunzi domnului meșter când îți vorbește? Ce crezi că-i dumnealui aici? E de râsul tău?” Acolitul se învârtea în jurul său ca o spirochetă, se agita, incrimina, recapitula, se explica, se plângea și acuza. Omul în uniformă se aplecă lenevos și apucă o coadă de cazma. O înălță și se încordă să izbească. Victima, până atunci într-o poziție de drepti foarte îndoielnică, deși nu fusese lovită, se prăbuși fără veste, cu un țipăt ascuțit prelung. Prietenul nostru zăcea lungit, cutremurat de convulsii. Spume de salivă îi năpădiseră pe la colțurile gurii. “Dă-l în mă-sa, că face pe nebunu'...” – scuipe într-

o parte gradatul, de parcă atât ar fi așteptat pentru a părăsi zona constituită de noi, evitată de el pe cât putea. Salariatul civil insistă în aplicarea corecției, dar nu-l putu convinge. Se depărtară împreună. Cel care păstrase o tăcere perseverentă, inconștient de rezultatele ei iritante, continua să se zguduie pe pământul galben“ (p. 57-60).

16

Să revenim la unul dintre capitolele anterioare, în căutarea limbușiei cuiva, pricină a arestării multor intelectuali, monahi, preoți și studenți. Iată o listă cât de cât completă a persoanelor condamnate în lotul „Rugul aprins“:

- scriitorul Vasile Voiculescu – decedat;
- scriitorul prof. Alexandru Mironescu – decedat;
- dr. Gh. Dabija – fost asistent universitar, grav bolnav;
- preotul prof. univ. Dumitru Stăniloae, astăzi membru al Academiei Române;
- pictorul arhimandrit Sofian Boghiu;
- pictorul și dirijorul arhimandrit Felix Dubneac, astăzi Secretar Eparhial al Arhiepiscopiei noastre Misionare din Statele Unite ale Americii;
- pictorul monah Vartolomeu Dolhan – decedat;
- arhimandritul Roman Braga, astăzi duhovnic al mănăstirii de călugărițe de lângă Jackson, Michigan, a cărei stareță este sora sa, Maica Benedicta Braga;
- ieromonahul Arsenie Papacioc, duhovnic al schitului de la Techirghiol;
- fostul episcop, arhimandritul Benedict Ghiuș – decedat;
- ieromonahul Adrian Făgețeanu;
- poetul și ziaristul Sandu Tudor; a condus publicația *Credința și revista Floarea de Foc* ; călugărit la Mănăstirea Antim, sub numele Agathon; a slujit la Schitul Crasna, până ce o scurtă arestare i-a întrerupt viețuirea acolo; Mai târziu, a devenit ieroschimonah, cu numele Daniil; stareț al Schitului Rarău – decedat în detenție, bolnav de tuberculoză și reumatism poliarticular;
- studenții la Institutul de Arhitectură din București:

Emil Mihăilescu;

George Văsi;

Nicolae Rădulescu;

Dan Pistol – achitat după ce a suportat patru ani de detenție; unica sa vină fusese a se fi spovedit o singură dată la părintele Daniil;

– Șerban Mironescu, studentul la Facultatea de Filologie, Universitatea București, secția de Limbi Clasice – astăzi locuiește în Elveția;

Alături de cei de mai sus și de alții neidentificați de mine, au cercetat cunoașterea cu duhul, fără a rămâne constant printre cei numiți, astfel încât le-a fost cruțată detenția:

– poetul și matematicianul Ion Barbu (prof. universitar Dan Barbilian) – decedat;

– romancierul și istoricul teatrului, fost ministru, Ion Marin Sadoveanu – decedat;

– economistul Mihai Musceleanu;

– maestrul de balet, poetul și scenograful Stere Popescu – decedat în Marea Britanie;

– arhitectul Constantin Joja – decedat în Germania;

– ieromonahul Ivan Culighin – decedat în deportare, probabil în Siberia;

– ieromonahul Antonie Barbălungă, stareț al Mănăstirii Govora – decedat;

– ieromonahul Petroniu Tănase, stareț al Schitului Podromul, de la Muntele Athos din Grecia;

– arhimandritul Paulin Leca;

– prof. universitar Alexandru Elian;

– prof. Virgil Stancovici;

– compozitorul și prof. universitar Paul Constantinescu – decedat;

– prof. Todirașcu;

– Paul Sterian;

- pictorița și conferențiarul Olga Greceanu – decedată;
- un grup de zece-doisprezece studenți, dintre care viitorii logician Valeriu Streinu și doctor Nicolae Nicolau;
- preotul Mihai Avramescu, acela care mai întâi a atras intelectualitatea bucureșteană în jurul său, la biserica Schitul Maicilor, el însuși în tinerețe poet suprarrealist; a publicat sub pseudonimul Jonatan X.Uranus; co-fondator al revistei craiovene de avangardă *Radical*, alături de (?) Cartianu – decedat;
- și membrii familiei de mare preț intelectual Slătineanu, care au oferit căldura casei lor reunirii unora dintre cei de mai sus, dimpreună cu criticii literari Șerban Cioculescu și Vladimir Streinu, cu poetul și dramaturgul monah Valeriu Anania, într-o etapă când orientarea acestui grup incipient se îndrepta către cenaclul literar.

Afirmam, așadar, că voi căuta împrejurările datorită cărora această elită intelectuală și spirituală a ajuns să sufere martiriul complex al înjosirilor anchetei, al acuzațiilor mincinoase, al torturilor morale și fizice, al lipsurilor, al distrugerii biologice și psihice, dusă într-un caz până la moartea în detenție în chinurile unei înțepeniri totale, în celelalte – nu rare – la prăbușirea după eliberare; iar pentru toți: prigoana. Aceste împrejurări pot fi rezumate cu un singur cuvânt: *indiscreția*.

A fost aceasta răuvoitoare? Nicidecum. Intenția ei era patriotică. Numai că, în condițiile comunismului vânător de capete, ea s-a dovedit – cum era de așteptat – copilărească și extrem de dăunătoare, împingând toți acești oameni în bezna unei suferințe nemotivate, căci nădăjduiesc a fi limpede pentru cititori că aspirația la îmbunătățirea de sine, la îndumnezeire a victimelor, numai activitate antistatală ori protest nu s-a putut numi.

*

Prin arestarea marelui logician al matematicii, unicului istoric român al logicii și eseistului prof. univ. Anton Dumitriu, și asistentul său Andrei Scrima a rămas pe drumuri. S-a apropiat de Mănăstirea Antim și s-a așezat viețuitor în ea. Nu peste mult timp, a fost numit profesor la Seminarul Monahal de la Mănăstirea Neamțului. Acesta desființat fiind de Stat, i s-a propus să se mute la o catedră a Școlii de Cântăreți Bisericești de la Curtea de Argeș. Plângându-se pe stradă părintelui Bartolomeu – viitorul scriitor Valeriu Anania – de situația sa modestă, incertă și mult sub pregătirea sa, cel din urmă, bibliotecar al Patriarhiei, i-a propus să vină să lucreze cu el; ceea ce s-a împlinit.

Aceștia doi, numărându-se printre puținii tineri buni cunoscători de limbi străine din preajma Întâistătorului, erau folosiți la toate nevoile, după obiceiul Bisericii. Tălmaci, însoțitori, traducători, ghizi, răspundeau de corespondență. Multe le erau meseriile și îi mânau de ici-colo. Astăzi îi găseai în Capitală; mâine, în orice eparhie depărtată. Se glumea pe seama lor, găsindu-li-se porecla: „Păunii Patriarhiei“, deoarece capul Bisericii întru Fericire Adormitul Patriarh Justinian tare se mândrea cu podoabele științei și intelectului dâșșilor.

Din această secundă calitate a Sfinților Lor a decurs, pentru a doua oară, implicarea părintelui Bartolomeu ca instrument al Proniei în existența părintelui Andrei Scrima. Cel dintâi primi un telefon de la Cabinetul Patriarhal. Fu vestit să se grăbească a întâmpina un oaspete oficial, un profesor indian. O gripă rebelă îl reținea să iasă din chilie. Îl rugă pe prietenul său să-i preia sarcina. Andrei Scrima se deplasă de urgență. Focul de artificii perpetuu cu care scripitoarea sa inteligență îi răpea pe toți conlocutorii, ironia ce nu-i părăsea zâmbetul din colțul gurii, încântătoarea sa personalitate și, cu osebire, inițierea în limba sanscrită, îl convinseseră curând pe vizitator să-i confieze că era Rector al unei universități și să-i ofere o bursă. Propunerea sa fu sprijinită de Patriarhul Justinian. Aceasta avea loc prin 1954.

Este ușor de închipuit câte speranțe și-a pus pe atunci fratele de mănăstire Andrei în acea plecare apărută în perspectivă, într-o perioadă când nimeni nu ieșea oficial din țară, dacă nu era trimis cu scopuri guvernamentale sau de spionaj. Urmă un an de tensiuni greu de imaginat, de decepții, de insomnii și de măcinare a nervilor.

La capătul acestuia, se vesti vizita Președintelui Indiei Radakrishnan. Fu invitat la Marea Adunare Națională, al cărei membru era și Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. Ierarhul participa la sesiuni însoțit de doi clerici. De data aceasta, părintele Bartolomeu se amestecă iarăși în viața colegului său, acum știind prea bine ce făcea. Îi sugeră Întâistătorului să-l numească pe Andrei Scrima printre cei doi. Era unica șansă să se reactualizeze ideea bursei în India, demult îngropată în seifurile Ministerului de Interne.

Într-adevăr, așa evoluă lucrurile. Președintele Radakrishnan, pus în temă și înțelegând realitățile de detenție în libertate din țara noastră, menționează, în discursul ce-l ținu cu acel prilej, apropiata deplasare în propria-i patrie a monahului ortodox român Andrei Scrima. Era o lovitură dată de către Patriarhul nostru sub centura Securității – nu prima și nici ultima. Oricât s-ar fi zbatut „organele“ să împiedice acordarea pașaportului, interese economice naționale și mai ales ale Uniunii Sovietice se opuneau îndărătnicei ei strategii de a zădărnici trecerea frontierei de către orice cetățean care nu se afla în slujba sa, mai ales când acesta era supradotat, cum stăteau lucrurile cu cel în cauză. Andrei Scrima a primit din partea Ministrului de Externe Grigore Preoteasa un pașaport valabil pentru patru continente, la care proaspătul posesor nu aspirase nici în cele mai năstrușnice vise. Securitatea profita pentru a realiza o nouă stratagemă a dezinformării: vădea

„magnanimitatea“ cu care îi trata pe cetățenii „merituoși“.

A plecat în 1956, luând cu sine (în mână, pentru a nu atrage atenția asupra lui) un caiet cu versurile poetului Vasile Voiculescu. Acela care în copilărie strălucea în calambururi (semna: S. Crima, îmi povestește regizorul Sorana Coroamă Stanca, al cărei soț, actorul și scriitorul Dominic Stanca, i-a fost părintelui Andrei coleg la liceul din Orăștie) a rămas înclinat spre păcăleli.

Se îndreaptă către Occident. Cum intra în protocolul comunismului să nu se creeze ocazia unor călătorii oricât de puțin civilizate, din temerea că bunăstarea sau măcar comoditatea ar putea da glas românului – că așa e libertatea: dacă te simți bine, ți se deșteaptă demnitatea –, Andrei Scrima se deplasează cu portmoneul gol-goluț. Patriarhul Justinian I-a îndrumat spre episcopul grec Jakovos de Malta, a cărui reședință se afla în Elveția, la Geneva, în vederea dobândirii unui ajutor material. Datoriile contractate de Biserica noastră atunci fură plătite de același protector din fruntea Bisericii Ortodoxe Române, mai târziu, prin – culmea! – același părinte Bartolomeu..., astăzi Arhiepiscop al Clujului.

Așadar, „...drumul [lui Andrei Scrima – *n.n.*] spre India duce mai întâi în Elveția, apoi la Muntele Athos și în Liban. La Beirut, îl cunoaște pe Elias Marcus, care a fost timp de 16 ani prefect al orașului“ – citesc în niște însemnări inedite ale d-rului Nicolae Nicolau. „Un om foarte evlavios, celibatar și care-i dă tot concursul părintelui Scrima de a ține conferințe cu caracter filocalic la Institutul Ortodox. Succesul lor deosebit duce la înființarea unei mănăstiri la Der-al-Harf, lângă Beirut, mănăstire cu monahi proveniți din populația arabă“.

Oprindu-se în Franța și aciundu-se pe lângă grupul Istina, Andrei Scrima îl cunosc pe scriitorul Olivier Clément, directorul revistei *Contacts*, profesor la Institutul Ortodox Saint Serge, de la Paris. Literatul francez trecuse la ortodoxie sub influența marelui teolog rus Paul Evdokimov. Noul amic publică un reportaj asupra mutației monahismului românilor de la faza filosofică la aceea filocalică și vesti faptul că, sub patronajul Prea Fericirii Sale Patriarhul Justinian, monahismul se constituise, în România, factor de rezistență împotriva comunismului ateu. Erau citate numele părintelui ieroschimonah Daniil, al părintelui profesor Dumitru Stăniloae, al preotului profesor Ioan Coman și celelalte. Autorul își recunoștea, ca sursă de informații, un tânăr călugăr bucureștean, anonim, cu care discutasese situația credinței la noi.

Părintele Andrei ajunse în India.

„La Benares, unde rămâne timp de doi ani, Andrei Scrima devine lector universitar de limba franceză, pe lângă catedra de filosofie europeană“ – aflu din aceleași note. „La sfârșitul celor doi ani, calamități naturale obișnuite pentru locurile și populațiile autohtone îl silesc pe părintele Scrima să revină în Liban, unde ia legătura cu prietenii lui vechi. Devine profesor de liturgică la Universitatea Catolică

St. Joseph din Beirut, deținând în același timp un alt post la Universitatea Americană din același oraș. De aici face dese plecări în Occident.”

Între timp, spusele sale însămânțate în Franța rodeau în România. Toți cei ale căror nume deveniseră publice fură arestați, minus profesorul Ioan Coman, conform informațiilor date de părintele profesor Dumitru Stăniloae.

Cazul de conștiință al părintelui Andrei Scrima este unul dintre cele mai interesante. În patrie, lăsase sentimentul că era mai mult un „om universal“, un cosmopolit, decât un român. Atracțiile sale sufletești și intelectuale îi impuneau reverență pentru valorile perene ale omenirii, iar curiozitatea îl îndemnase prea puțin să se aplece asupra culturii naționale, spune gura lumii. Am o obiecție față de acest zvon: părintele Andrei a riscat enorm luând cu sine versurile poetului român Vasile Voiculescu, ceea ce pare să pledeze în favoarea tezei că îl considera a merita un eventual sacrificiu al propriei persoane. În orice caz, odată ajuns în Occident, o binecuvântată mândrie națională îl stârni să laude toate câte le cunoștea despre preocupările oamenilor superiori întâlniți în patrie. Ba chiar să adauge acestora o componentă a unei atitudini civice directe ce le lipsea, componentă a personalității mature, absența căreia o percepea cu durere. Însă statura spirituală a prietenilor săi îi impunea atât de mult, încât suplini cu cuvintele sale golul ce se cuvenea să fie plin până la revărsare cu proteste vehemente ale întregii Biserici și intelectualități. Nu și-a dat seama că tocmai această adăugire la realitate grăbea sacrificarea ce urma să îmbogățească atât de îmbelșugat trăirile duhovnicești ale acelora împinși de propria-i mână – inconștientă de ce făcea – spre mucenicie. Așa a fost creat lotul „Rugul Aprins“ al lui Alexandru Teodorescu.

A greșit fratele Andrei când a afirmat că Patriarhul avea cunoștință de preocupările celor aleși?

Întrunirile acestora au avut loc și la mănăstirea Plumbuita, cum am scris. Iar în această fază, ele erau frecventate, afirmă dr. Radu Voiculescu, și de Fericitul Întru Adormire Patriarhul Justinian. Nu ne aflăm în plin Alexandre Dumas, când ni se vorbește despre vizitele incognito, acoperite de beznă și secret, ale Întâistătătorului spiritual al neamului, făcute mai micilor Lui care se străduiau să ajungă cei mai mari și, în definitiv, complotând – duhovnicește gândind – împotriva propriei puteri, acreditată de dușmanii misticii, lucrând El însuși la o viitoare slobozire a Bisericii și întronare a adevăratului Hristos în Jilțul nevăzut de unde era

diriguit un popor, împotriva ateismului ce-l trăgea de hățuri pe drumul pierzaniei?...

De altfel, nu este exclusă prezența Sa între sfinții lor. Pe bună dreptate, poetul V. Voiculescu îl socotea un mare organizator și „singurul care a protejat Biserica” în acele timpuri tulburi.

Andrei Scrima a fost un fel de copil spiritual al lui Voiculescu. Dar și al Patriarhului care s-a pus garant în cazul plecării lui și, în felul Său, a determinat-o.

Dacă am revenit la poet, e cazul să se afle că acesta a fost anchetat după rămânerea peste hotare a monahului.

Cititorul care crede că un om scăpat din chingile comunismului intern devenea liber în străinătate se înșeală amarnic. Orice mișcare publică sau chiar privată a românilor fugiți era urmărită, consemnată, luată drept punct de plecare pentru cercetări noi efectuate în țară.

Cazul caietului de versuri ale lui Vasile Voiculescu oferă cea mai potrivită exemplificare în acest sens, pentru că unul dintre personaje era refugiat de aproximativ douăzeci de ani, celălalt decedase cu mai bine de zece ani în urmă, iar obiectul investigației la care ne referim îl constituiau niște stihuri cu caracter religios și nicidecum politic ori antistatal. Poate să existe caz mai simplu, mai puțin vinovat, mai puțin periculos pentru regimul comunist?

Totuși, securiștii erau hotărâți să mănânce o pâine bună. Era necesar să-și motiveze luarea salariului cu afaceri în curs. De ce nu s-ar fi slujit, în vederea inventării acestora, de morți, de absenți, de rime?

Andrei Scrima a publicat la Berlin niște poezii ale răposatului Vasile Voiculescu, în 1973. Cel din urmă, va să zică, nu mai exista. Mai mult, toți colegii săi de lot fuseseră eliberați cel mai târziu cu prilejul decretului din 1964. Unii dintre ei redobândiseră un statut de frunte în viața Bisericii. Altor li se acceptase plecarea legală și definitivă din țară. Toate câte erau legate de acest grup păreau să nu poată lăsa cale nici unei suspiciuni.

Drept rezultat al acelei publicări, doctorul Radu Voiculescu a fost căutat telefonic de un oarecare Stănescu, redactor la *Glasul Patriei*, revistă M.A.I. destinată atragerii românilor stabiliți peste hotare și afișării unei pseudo-libertăți românești scornită de serviciul de dezinformare, căci aici publicau cu preponderență câțiva foști deținuți politici care făcuseră politică de extremă dreapta și, la capătul puterilor, acceptaseră acest rol de emisari mincinoși ai unei tiranii odioase.

Doctorul, fiul autorului mort în urma detenției, a fost invitat la sediul redacției. Acolo i-a ieșit în cale Nichifor Crainic, vechi prieten al tatălui său. Fostul director al *Gândirii* a deplâns dispariția lui Vasile Voiculescu și l-a dat pe feciorul acestuia pe mâna lui Stănescu. Ultimul numit l-a introdus într-un birou și l-a lăsat singur, să

aștepte; era metoda clasică a anchetatorilor de a crea tensiune psihologică.

Târziu, a apărut și i-a arătat revista cu pricina, care conținea două facsimile.

„Cunoașteți scrisul de aici?” Zic: „Da. E al tatei. Sigur că da”. – „Dar cum au ajuns manuscrisele acolo?!” – „Domnule, nu pot ști. Probabil că tata o fi dat versurile cuiva. Mulți aveau poezii de ale lui.” Doctorul tăcea chitic asupra faptului că era încunoștințat cu privire la caietul aflat la Scrima. A adăugat: „Noi, copiii, n-am înstrăinat nici o pagină scrisă de tata”. Cel care ancheta i-a spus cu grosolănie: „Sunteți de acord să le dau o labă peste bot?” Se referea la editorii publicației din Germania. „Sunteți de acord să le scrieți o scrisoare de protest?” Invitatul a răspuns în doi peri. Celălalt: „Lăsați, o să mai vorbim noi...!” – amenințător. Peste câteva zile, când fusese avertizat că era dator să-și comunice hotărârea, medicul a aflat că nu mai era nevoie de intervenția sa. Rămase cu impresia că și apăruse un text redactat de Stănescu și semnat în fals cu numele său.

18

Cum de au ajuns monahi, preoți și mireni să fie preocupați de „Rugăciunea Inimii”, această evlavie de taină față de numele lui Hristos? Revin asupra știrilor mele dinainte de edificarea limpede adusă de dr. Nicolae Nicolau.

– În '46, primăvara, m-a chemat tata“, îmi povestește fiul aceluia care a scris *Schitul de ceară* . „Există un călugăr, Mitropolitul de Rostov-pe-Don, refugiat din Rusia o dată cu armatele noastre, pe care aș vrea să-l cunoști.” Era un monah cu barbă roșie, cu părul lung, cu o rasă cafenie. Destul de neglijent, cum umblă rușii. Tata mi-a spus, țin minte și acum, că acel Mitropolit a adus „Rugul Aprins”.

În familia Voiculescu, „Rugăciunea Inimii” apare doar sub acest nume.

Auzindu-i istorisirea, deodată îmi tresare în pâcla memoriei o amintire. Parcă-l văd pe părintele Daniil și parcă nu-l văd, în pâlpâirea candelor și lumânărilor din paraclisul peste care s-a așternut seara ca o mantie albastru închis a fecioriei Mănăstirii Antim. După spovedirea mea. Parcă-l aud și parcă nu-l aud vorbindu-mi acoperit, să pricep puțin și încă mai puțin să-mi rămână-n minte. Pare-mi-se că mi-a dat de înțeles, așa, ca un fel de făgăduință ce nu a ajuns să fie formulată, că-mi va veni și mie rândul să cunosc un mitropolit rus (sau poate regreta că nu-l mai puteam cunoaște...). În orice caz, mitropolitul misterios fusese pomenit. Și nu era singulară numai misiunea lui la noi (de bună seamă, aceea de a aduce binecuvântarea „Rugăciunii lui Iisus“, ori a „Inimii“), că neobișnuită îi fusese și

descinderea. Nu știu cât m-am încurcat în jumătățile de vorbă ce mi-au fost încredințate de ieroschimonah, nu știu cât le-am înțeles greșit, nu știu cât le-am îmbogățit cu închipuirea adolescenței iubitoare de Neobișnuit, chiar de Imposibil, nu știu cât le-am tălmăcit în limbajul cărților de aventuri citite, dar este cert că pe când îl ascultam pe duhovnicul meu, se năștea pentru mine anume o viziune fără pereche. Apărea, prăfuit, rupcegos, despletit, un călugăr pe malul unor ape fără sfârșit. Era Nistrul. Și era un mitropolit fugăr. Și lăsa îndărătu-i bolșevismul. Și era Duhul lui Dumnezeu în preajma lui și în inima lui. Și de acolo, din tainița inimii, chema cu susurul zborului unei albine: „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, Miluiește-mă pe mine, păcătosul...”

La fiecă inspirație, lumina lină a Domnului era absorbită. Apoi mișcarea plămânilor se oprea și lăuntru unei inimi ființiale, nu al cordului, se clătea în raze, pe urmă se odihnea prin eliminarea aerului și iarăși lumina era atrasă o dată cu oxigenul. Se topea întru Lumina Taborului din care fiecare are în sine o scânteie. Și iarăși, din nou expirarea se făcea pe copleșitoarea resimțire a stării de păcat, într-o smerenie absolută.

Mânat de puterea care se ruga în sine, mitropolitul nici nu-și dădea seama că pasul său atinsese marginea lichidă a fluviului și călcase pe ape. Tot astfel, fără a lua aminte la ce-i făcuseră tălpile găurite ale bocancilor, preocupat să rămână cu cugetul în inimă și în iubirea ei, s-a pomenit pe pământul românesc, umbră sfântă venită să predice calea cândva arătată omenirii de Grigore Palamas, repet: „Rugăciunea Inimii”.

– Cum arăta? Ascetic sau voluminos? – îl întreb pe doctorul care l-a văzut cu ochii săi, ochii mei fiind încă împânziți de draperiile miilor și miilor de nopți ce mă despart de clipa de Taină a dezvăluirii părintelui Daniil.

– Destul de voluminos.

Visul meu suportă greu această afirmație.

Însă n-am răgazul s-o încerc a mistui. Altceva mă roade. O frază, fie două, publicate de tatăl celui cu care stau de vorbă, în „Confesiunea unui scriitor și medic” în *Gândirea* din luna octombrie 1935, după ce a prezentat-o studenților teologi bucureșteni în același an.

Iată despre ce este vorba:

„Credința cea adevărată e așijderea acestui instinct de tăcută și lină plutire – face autorul aluzie la înot –, e la fel cu această nesfîrșită predare în puterea apelor, de cufundare și amenințare, grație harului unei respirații tainice, grație unei inspirații de aer pe care-l sorbi într-o clipă, de sus, ca să-l aduci cu tine la fund... Credința e un instinct de ritm și orientare care nu se poate deșuruba în cuvinte, oricât de

măiestre“.

Oare Vasile Voiculescu să fi cunoscut încă din 1935 sistema „Rugăciunea Inimii”? Atunci de ce i-a conflat feciorului său că Mitropolitul de Rostov-pe-Don o adusesese? Nu voise doar să sublinieze că cel din urmă le dăduse românilor binecuvântarea pentru contemplare, ca unul care purta în sine Rugăciunea Duhului?

Se susține oare bănuiala mea, întemeiată pe însăși descrierea tehnicii acestei rugăciuni în rostirea metaforică de mai sus? Cred că da. Deoarece dr. Vasile Voiculescu era departe de a fi fost un începător în treburile misticii.

Într-o poezie scrisă miercuri 5 octombrie 1956 (urma să fiu arestat pe 4 noiembrie, peste o lună), intitulată *Scafandru*, cred că, începând cu al cincilea vers, suntem făcuți martori ai unei asemenea descinderi spre cuibul isihastic din poet:

Te-am căutat o vreme în pietre — mai apoi

Mi-am înălțat râvnirea să te găsesc în stele

Sclipea ca o mijire din taina ta în ele

Și te-am chemat cu nume de slavă și război.

Acum m-afund în mine, în oarba mea genune,

Într-un ocean de patimi cu fundul nepătruns,

Sargasă de păcate, și n-am puteri deajuns,

Plăpând scafandru-n tainic veșmânt de rugăciune

Să bâjbâi pân' la tine, cu-ntinse mâini nebune

Tu-n scoica-nchisei inimi, mărgăritar ascuns.

Iar în cea de-a doua din perechea de colinde ale sale, îmi pare că citesc triumful cald și fericit al aceluiași isihast:

Trup, tu dormi? Somnul te paște?

Suflete, scoal' și cunoaște
Luminos prunc că se naște
Din palatul Treimii
În peștera inimii.
Dar pruncul cine mi-i?
E Hristosul Dumnezeu
Coborât în pieptul meu.
Maica Sfantă-n brațe țină-L,
Sfântul Duh cu drag alină-L,
Îngerii cu raze-nchină-L.
Eu nu dorm, trupul lin spune,
Ci-nclăștat de-o grea minune
Stau în mută rugăciune.
Să mă mișc nu se cuvine,
Ci cu harul care vine
Raiul tot se află-n mine.

Se pot aduce în continuare și alte dovezi ale trăirilor isihaste neîndoielnice, de cea mai mare profunzime, ale poetului-martir. Ele pledează pentru ideea că experiența sa mistică ajunsese mult mai departe decât e îndeobște acreditat:

Inimă a lui Dumnezeu

Inimă a lui Dumnezeu, Doamne Iisuse Christoase,
Cel ce-ți gălgâi sângele până jos, în adâncimi,
Deschide-te rugăciunilor noastre sfioase,

Dulce Miez al Misterioasei Treimi.

Floare a Cosmosului, Frumusețe a Dragostei ne-ncetate,
Spic suprem al neatinsei Lumini Dumnezeiești,
Unic Cuvânt, Eternitate în Eternitate,
Dulce fulger care pe nimeni nu orbești,
Nu ne lăsa pe noi în bezmetică ceață,
În somnul lumii cu buimace visări:
Trece-ne cu Tine din existență la Viață,
Sus, în minunea marii Deșteptări.

Decembrie 15, 1953
București

Desigur că cititorul a recunoscut, alături de tema urmărită de mine, și pe aceea bântuind Renașterea: *viața e un vis*, dar care își are rădăcinile într-un teritoriu nu numai accesibil poetului, ci și îndelung cercetat de el, prin mijlocirea teosofiei, anume în budism.

Mai aproape de isihasm se plasează următoarea declarație, fără a fi una explicit înscrisă în aceeași serie:

Evangheliile

Nu ești o carte, de gând omenesc ticluită:
În amurgul luminii noastre de tină.
Tu, plină de dumnezeiască lumină lină,
Ești însăși Inima lui Christos, descoperită.

Lăsată nouă spre biruirea restriștii,
Eternă diată a Domnului sublim
În teascul inimilor Te-au diortosit evangheliștii
Pentru ca noi, cu inima, să te citim.

Miercuri, 12 mai 1954
București

În schimb, nimic nu poate fi mai elocvent decât următorul strigăt al triumfului, unde „Rugul Aprins“ este numit ca atare:

Călătorie spre locul inimii

...Locul Inimii noastre? Cine-l știe? Câți îl cer?

Vârtejul cugetelor nu-i chip să ne poarte...
Locul inimii noastre sălăşluieşte în Cer
Şi-n el Lumina lină a Celui fără de moarte.
Aspre prăpăstii se sparg în orice ins.
Pe munţii ninşi de blesteme
Arde floarea minunilor – Rugul Aprins –
Ce-n scrum preface spaţiu şi vreme.
Doamne, spre locul inimii noastre? Inimii Tale? -ndreptează
Paşii rugăciunii obosită de cale,
Acolo unde deodată mintea se deşteaptă trează,
În amiaza eternităţii Tale...

noaptea 24 dec.(embrie) 1955
Buc.(ureşti)

În cele de mai jos se amănunţeşte procesul. El este descris în relaţia lui cosmică:

Ascultă:

Neconţinut inima bate toaca în tine
Şi cheamă la slujbă în strâmbtu-ungher,

Sângele din toate măduarele vine
Să se'mprospăteze cu marele aer din cer.

În ea zi, noapte, circulă-ntreg văzduhul,
Coboară şi tu şi-ngenunchează în ea cu duhul,

N-o-ntreba nici locul, nici pricina,
Inima nesimţit se roagă fără cuvinte,
Arde numai ea o candelă cuminte,
A cărei singură rostire-i lumina.

Duminică, 27 oct. 1957

– Nu ştiu de ce se numea „Rugul Aprins“. Acesta era titlul unui poem de Sandu Tudor, închinat, parcă Fecioarei, îmi spune părintele profesor Dumitru Stăniloae, cel mai de seamă teolog român după sclipitoarea personalitate a lui Nichifor Crainic.

E autorul tratatului de *Dogmatică*, în trei volume masive, traducător al *Filocaliei*, în atâtea volume încât să umpli un raft al bibliotecii cu ele, şi a nenumărate studii. El reprezintă Teologia, nu mai constituie o persoană.

A fost arestat în toamna lui 1958. Se aştepta la acest deznodământ. Părintele

Daniil își avertizase amicii că astfel urma să arate epilogul acțiunii gazetărești din Franța. Ceilalți fuseseră ridicați din cursul verii. În sufletul părintelui cu care stau de vorbă mizea și o nădejde: „Dacă n-au făcut-o până acum, poate au renunțat la închiderea mea...” Se deplasă cu soția spre Schitul Rohia. Fură ridicați de pe locurile ocupate în vagon și li se ceru să părăsească trenul, fotoliile fiind vândute altcuiva – li s-a explicat provocator. N-a dat importanță întâmplării. A doua zi, voiajul pe calea ferată decurse normal. În schimb, străbătând pe jos distanța dintre sat și schit, i-a ajuns dinapoi careva, un ins iscoditor și cu o curiozitate inchizitivă de neabătut. Cât se odihneau la schit, cineva de la Ministerul Cultelor le vizită reședința, se interesă despre ei pe lângă viețuitorii locului. Necunoscuți au pus întrebări în legătură cu dumnealor prin sat, la preot, dar și în satul de obârșie al preotului profesor, Vlădeni, de lângă Codlea, la fratele părintelui; chiar și în podul acestuia s-au făcut... cercetări.

În noaptea de după revenirea la București, pe la orele și jumătate, bătaii violente în ușă îi deșteptară. Stăpânul casei, trezit, întrebă cine tulbura ceasul acela târziu. Era Securitatea. Nu deschise. Agenții intrară pe la un vecin.

Au întors totul pe dos. Au răvășit cărți. Au răscolit hârtii. În ziua de 4 septembrie 1958, pe la patru dimineața, fu cărat cu un automobil la sediul din Uranus. Gândind la jalea lăsată în urmă, numai conștiința că era preot l-a oprit de la cultivarea ideii de a sări din mașină pentru a-și lua viața.

Pe parcursul nopților de anchetă, n-a fost lăsat să șadă. Astfel, până la douăzeci și ceva septembrie. Ulterior a fost mutat la Malmaison.

Procesul avu loc între 1 și 4 noiembrie, același an. A fost acuzat că a exploatat poporul și acuzat de uneltire împotriva Statului, ca toți ceilalți. Părintele Stăniloae a răspuns acestor defăimări explicând că părinții săi, oameni extrem de săraci, îl îndemnaseră către altar tocmai deoarece preotul se ține aproape de cei sărmani, îi înțelege și-i ajută: „Poate că mai departe de popor vă aflați dumneavoastră! Eu am fost băiat de oameni nevoiași. Preotul le stă tocmai acestora alături”.

Instanța nu l-a lăsat să glăsuiască.

Iarna petrecută la Jilava i-a fost terorizată de un șef de cameră vândut administrației, oricând pregătit să bată în ușă, pentru a alarma caralii asupra culpei cine știe cărui amarât de co-deținut care îndrăznise să se lungească în pat în cursul zilei. A asistat la torturarea unui coleg până ce omul a făcut o criză de epilepsie. Priveliștea acestei nenorociri l-a marcat pe totdeauna.

Condamnarea de cinci ani i-a fost scurtată la vreo patru și jumătate, intervenind amnistia din 1963.

Îl întreb asupra altor nefericiți cu care a stat închis.

– Fostul Rector al Institutului Teologic din Cluj, preotul Liviu Munteanu, ajuns protopop la Bistrița. Episcopul Clujului îi poruncise să dea o circulară în care să ceară preoților să porceadă la catehizarea credincioșilor, interzisă Bisericii Ortodoxe Române, singurul cult din România care nu avea voie s-o facă. Însă ierarhul nu a semnat circulara; a făcut-o protopopul. A fost destul pentru a fi arestat, condamnat. Suferea de hemiplegie. A murit la Aiud. Ca și profesorul Darion Felea, de la Institutul Teologic din Arad. Ca și preotul Lazarov, din Dobrogea, închis atunci de paisprezece ani, întâlnit undeva pe parcursul acestor pagini.

– O ultimă întrebare, părinte profesor.

– Vă rog.

– Este adevărat că părintele Andrei Scrima a mai fost prin țară după plecarea sa?

– Așa se pare. Cât timp a trăit Patriarhul Justinian; dar și după Revoluția din Decembrie, întotdeauna incognito.

– În final, ați binevoi să rostiți un Cuvânt despre rostul suferinței în temniță, acum că am ilustrat cât m-am priceput nenorocirea abătută asupra unora dintre clerici – desigur, cei mai buni. Totul este atât de absurd în contrastul dintre aspirația lor la o viață în puritate și nevolnicia la care i-a condamnat ateismul izbânditor... Simt că nici eu nu mai înțeleg nimic din aceste destine la care am meditat atâta timp...

Venerabilul profesor, cu chipul asemănător aceluia al Sfântului Nicolae, datorită bărbii scurte albe și a marii bunătăți înscrise pe el, îmi dezleagă misterul smeririi necesare a tuturor celor din lotul lor.

– În afară de regretul pentru suferințele familiei mele – revine Sfinția Sa la durerea sa cea mai de seamă –, nu-mi pare rău că am împărtășit suferința atâtor frați români, pentru a fi dovedit că și dintre preoți au fost unii, au fost destui care au împărtășit durerea poporului nostru.

Îi revăd, pe rând, pe toți cei pomeniți în această revărsare a memoriei surprinsă de creion până aici.

– Acolo, în temniță, am meditat mult la suferință, iar aceste reflecții se oglindesc și în scrisul meu de după aceea. Nu am lăsat nici o clipă să treacă fără o vorbă adresată oamenilor despre Credință, Sărbători, Evanghelie, Crucea lui Hristos, ce te poate înnobila. Cred că a fost bine că m-am aflat și eu printre ei. Majoritatea celor care au fost deținuți și chinuiți prin închisori au crescut și s-au înnobilat prin Ea, prin Cruce.

Vorbitorul rămâne o clipă adâncit în tăcere. Apoi:

– Adeseori mă întreb ce cruzime diabolică a putut lucra în reprezentanții sistemului comunist, de au aruncat în suferință atâtea zeci și sute de mii de oameni fără nici o vină, pe ei cu familiile lor. Ce umanitate mai poate pretinde că reprezintă acest sistem? A fost cea mai eclatantă dovadă despre răutatea fără margini la care poate ajunge un sistem lipsit de credință în Dumnezeu.

În loc să răbufnească, glasul său s-a interiorizat, este mai vibrat:

– Aceasta trebuie să învățăm astăzi. Aceasta e concluzia noastră. Să părăsim necredința – cel mai îngrozitor izvor al răului, al neînfricatei răutăți ce și-o pot face oamenii prin lipsa de credință. Ar trebui ca ziarele noastre să accentueze mai mult această consecință majoră pe care ne-a adus-o eliberarea de regimul comunist. Din păcate, găsesc prea puțin accentuată, în gazetele noastre, valoarea credinței pentru armonia dintre oameni. La alte popoare, toată disidența avea și are drept temei fundamental afirmarea credinței. De ce n-am văzut aceasta și nu o vedem și la noi? Nu este aceasta o piedică în calea refacerii unității și puterii noastre, ca neam?

Părintele profesor academician Dumitru Staniloae își cercetează cugetul câteva momente și adaugă liniștit:

– Acesta e Cuvântul meu.

Post scriptum

Nu a rămas de adăugat la cele isprăvite aici decât un incident petrecut în lunile de început ale anului 1991 (textul de față cunoaște o primă variantă încă din 1990 – și de atunci este întruna îmbogățit pe întinderea celor doi ani câți s-au scurs).

Am întâlnit un prelat cu o temeinică siguranță asupra cunoștințelor sale teologice ortodoxe ce l-au impus unui for internațional, acesta, în cele din urmă, angajându-l înalt funcționar. Va să zică, lucrează în străinătate de aproape un sfert de veac. Din când în când, apare într-o vizită-fulger prin țară, să plimbe unii străini, să le înlesnească o întâlnire cu administrația de vârf a Bisericii Ortodoxe Române sau cu cine știe ce misterioase persoane care își dezbracă uniforma pentru această ocazie mondenă; ori dă buzna în patrie să organizeze un simpozion multinațional. L-am prins de un colț al mânecii, cu un astfel de prilej, și l-am reținut din mersu-i furtunos timp de o jumătate de minut, ce s-a dovedit mai revelatorie pentru adevărata sa misie și pentru crezul său autentic decât cele două decenii de când îl cunosc.

– Părinte X, urmează să-mi apară o evocare a „Rugului Aprins“, știți – nenorocirea aceea a părinților Benedict, Daniil, Sofian, Felix, Roman, Adrian, a părintelui profesor Staniloae... Cred că traducerea și răspândirea ei în Occident ar fi foarte favorabilă Bisericii noastre, ar dovedi câte suferințe au pățimit păstorii Ei sub comuniști...

A ridicat tonul, s-a asprit și s-a urâțit ca un adevărat ofițer anchetator, când m-a șfichiuit cu vulgaritate:

– Domnule profesor, ce mă luați pe mine cu chestii din astea, cu „rugăciunea Rugului Aprins“?! Credeți că sunt naiv?! Ce, eu nu știu ce a fost cu ăia?! Au fost condamnați politic! Au greșit în fața Statului nostru, au încălcat legea și și-au primit pedeapsa bine meritată! Să nu vă mai aud vorbind despre astfel de...!

– Tocmai de aceea e necesar să..., am insistat, continuând a crede în cinstea sa și atribuind gafa pe care o făcea unei zăpăceli trecătoare.

– Gata!

Și mi-a întors spatele pe umerii căruia rasa întunecoasă i se roșise de furie. N-avea timp de mine, că m-ar fi dat el pe mâna cui trebuia... Și nici n-apucase să verifice în ce clădire și-n ce birou nou se mutaseră aceia...

Trecuse mai mult de un an de la jertfa de sânge a tineretului român pe străzile marilor orașe ale țării. Muriseră cu numele lui Iisus Hristos pe buze, strigând: „Jos comunismul!“, muriseră pentru Adevăr, pentru Dreptate, pentru Dragostea dintre oameni, pentru Iertare, Non-Volență, datorită încrederii în Biserica Lui și în Sfânta Cruce.

Clericul negru, între timp, s-a mai dezmeticit. Și-a dat demisia din postul din România, pe care l-a ținut ocupat un sfert de secol – bineînțeles, mâncându-i și salariul. A rămas să fericească naivitatea stupidă a apusenilor, cu predicile sale despre iubirea creștină. Că veni vorba, nu demult vitrinele librăriilor noastre au fost invadate de o carte semnată de el, cu aceeași temă pioasă.

Ai citit, Doamne, cartea slujitorului Tău?

LOTUL TUBERCULOȘILOR

În paginile ce urmează, apar destui preoți și monahi care și-au irosit viețile prin pușcării, uneori chiar până la suflarea de pe urmă. Dar nu ei reprezintă, de data aceasta, obiectivul autorului. El a plecat în căutarea unei atmosfere născătoare de preoți. Cu acest prilej, s-a întâlnit cu una dintre cele mai rizibile forțări ale logicii: crearea lotului de la Târgu-Ocna sau „al tuberculoșilor“, cum pare mai conform cu adevărul a fi numit.

*

„Tuberculoza mi-a salvat viața.“

Preot Constantin Voicescu

În anul 1950, Ministerul de Interne a luat cea mai umanitară hotărâre: reactivarea unei închisori cu caracter de sanatoriu T.B.C., în localitatea moldovenească Târgu-Ocna.

Meditând cu atenție asupra acestui fenomen, în cele din urmă îi vom dibui adevărata față diabolică. Până atunci, se cade să dau glas unor mărturii deosebit de călduroase privitoare la atmosfera din acest loc de detenție în anumite cazuri propice vindecării sau măcar temporizării progreselor cumplitei boli.

Preotul Constantin Voicescu își amintește:

– Pentru că mi s-a redeșteptat o tuberculoză mai veche, am scăpat de iadul de la Pitești (Sfinția Sa face aluzie la reeducările la care erau supuși acolo studenții) și i-am mulțumit lui Dumnezeu că sufeream de T.B.C. Și am ajuns în primăvara lui '50, în mai, la Târgu-Ocna. La început, am avut un regim mai bun, mai blând. Faptul că puteam să circulăm prin curte, că inițial nu existau nici gratii la ferestre, că ni se dădea o mâncare mai consistentă, asistență medicală, că doctorii noștri deținuți s-au putut organiza oficial, că au apărut o asistență medicală – insistă povestitorul – și un ajutor medical, cu știrea oficialităților – repetă el, să înțeleg bine că această „minune“ s-a întâmplat cu adevăratelea; iar mie-mi place să-l aud repetând, ca și cum ar fi cel mai frumos basm despre pușcării –, un ajutor medical consta în a avea noi grijă de bolnavii mai grav, a-i sluji conform necesității, așa cum puteam, a avut o mare importanță asupra stării noastre de spirit“.

Nu-mi vine să-mi cred urechilor. Vreau să mă lămuresc:

– Era chiar rugămintea medicului închisorii să fie ajutat de colegii de profesie aflați printre cei condamnați?

– Da. Și nu numai a medicului oficial, ci a conducerii pușcării. În legătură cu respectivul medic, doamna dr. Margareta Danielescu, femeia asta, care era un fel de înger păzitor pentru noi, a fost un om extraordinar! Și-a riscat situația profesională! S-a purtat uluitor de bine cu noi. Ne-a ocrotit. Ne-a ajutat. Ne spunea vorbe bune. Ne mângâia. Acum, când ne-am întâlnit noi, foștii pușcăriași, la Târgu-Ocna, am invitat-o și pe ea, și-ți dai seama ce satisfacții a avut această doctoriță că toată lumea era gata, pur și simplu, s-o ridice pe brațe, ce mai...!

– Deci întrajutorarea dintre bolnavi era cunoscută conducerii..., insist, urmărind scopul pe care mi l-am propus în această convorbire și care va deveni limpede și pentru cititor încetul cu încetul.

– Absolut, absolut! Sigur că făceam unele lucruri pentru care nu ne feream de ei, dar nici nu ni le sugeraseră ei. Erau acolo unii bolnavi mai grav. Nu puteau mânca hrana obișnuită, care era bună la început. De pildă: o bucată de unt, o bucată de marmeladă. Unii dintre bolnavi, care erau mai zdraveni, o duceau pe picioare, își cedau aceste suplimente, bucată de carne; le dădeau celor mai suferinzi. Cum s-a întâmplat și-n alte părți, când era vorba despre astfel de cazuri. Au fost tineri care n-au gustat aproape tot timpul din bucata lor de unt sau din celelalte. Suportau să mănânce arpacaș mult, fasolea din cazanul comun. Nu erau nehrăniți; de aceea s-au lipsit de aceste lucruri bune: să le ofere celor ce aveau mai multă nevoie de ele. Așadar, s-a desfășurat o lucrare dintr-aceasta de întrajutorare.

*

O altă mărturie favorabilă regimului de la Târgu-Ocna o am datorită d-lui Vasile Cristea, care a cunoscut același penitenciar patru ani mai târziu:

„Ieromonahul Pimen venise cu un lot mai mare. Sfinția Sa avea o condamnare de 25 de ani muncă silnică. Printre cei cu care sosise, se mai aflau: ing. Popp, fostul Director General de la „Malaxa” (procesul Popp-Bujoiu), condamnat la muncă silnică pe viață; dr. Vasilache – aceeași pedeapsă; studentul medicinist Mihai Gheorghiu – 25 de ani muncă silnică; și alții. Când l-am văzut pentru prima oară pe părintele Pimen Bărbieru, era foarte slab, mai mult piele și os. Avusese câteva hemoptizii. Mânca foarte puțin. Am stat în aceeași cameră de la etajul I; mă împrietenisem repede cu el, căci firea îi era comunicativă: un om blând și cu o conversație plăcută. Mi-a povestit cum au depus jurământul la mănăstirea lui, la

Cetățeni, cei din organizația militară de rezistență în munți a colonelului Arsenescu. Pentru că le-a luat jurământul, a fost condamnat; și pentru a-i fi adăpostit pe unii membri ai organizației. În urma unui tratament cu antibiotice și sub îngrijirea doctorului M.A.I. Aurelian Narcea, medicul penitenciarului, s-a pus pe picioare, a prins greutate și i s-a oprit evoluția bolii. Menționez că dr. Narcea a fost poate unicul medic de penitenciar care i-a ajutat pe deținuții politici atât cu tratament, cât și cu mâncarea pe care o supraveghea personal când era gătită la bucătărie. Nu am auzit nici un deținut să se plângă de comportarea doctorului Narcea. După ce m-am eliberat, m-am întâlnit cu acest medic la preventoriul de lângă Breaza. Își dăduse demisia din M.A.I., aflându-se la un pas de arestare“.

Neîndoielnic, boala aceasta cumplită, ce te roade de viu și-ți răpește toate puterile, impunea până și unor medici-ofițeri M.A.I. respect și le înmuia inimile până la a se comporta conform jurământului profesional.

Oare pentru a se bucura de un tratament uman soseau la Târgu-Ocna grupuri mari de la toate locurile de detenție din țară? Ținta să fi fost cu adevărat vindecarea acelor îmbolnăviți în anchete sau prin sordidele beciuri umede, lipsiți de mâncare, aruncați în celulele de izolare, cu picioarele în apă, ori cu zidurile dublate de gheață, ținuți în carceri metalice, în bătaia crivățului, în pielea goală? Să fi fost aceasta ținta Securității, să-i vindece, într-un acces brusc și de neînțeles de neașteptată remușcare pentru ce făptuise până atunci?

*

Ținând seama că așa-zisul sanatoriu a devenit foarte activ începând cu anul 1950 și mai ținând seama de ce anume s-a încercat între zidurile sale, se ridică cele mai negre îndoieli cu privire la bunăvoința M.A.I.-ului.

Cititorul a băgat de seamă remarca părintelui Constantin Voicescu legată de aceea că scăpase, datorită respectării bolii, de a fi fost trecut prin focul „reeducărilor“ de la Pitești, închisoare unde fusese depus anterior. Scăpase ca prin gaură de ac.

Să-l ascultăm mai departe:

– Au fost și perioade grele, în urma încercării de reeducare ce s-a făcut acolo, la Târgu-Ocna. Regimul s-a înăsprit. S-au pus gratii la ferestre. S-au pus obloane, chiar. N-a mai fost voie să circulăm dintr-o cameră într-alta, să ne mai vedem între noi.

– În ce an s-a încercat „reeducarea“ aici?

– În '51-'52.

– A durat mult?

– Nuuu! Păi, au încercat doar! N-au putut s-o facă! Au izolat oamenii care urmau să intre în ea, au băgat reeducați prin fiecare cameră, pregătiți să înceapă, la ordin, procesul de reeducare al celorlalți; au fost câțiva izolați... Când s-a întâmplat cazul cu Virgil Ionescu – el trecuse deja prin Pitești și era foarte îngrozit de cele trăite...

*

Care este cronologia exactă a faptelor?

Descinzând în penitenciarul Târgu-Ocna în mai 1950, cu un grup de cincizeci și doi de bolnavi de la Pitești, Cezar Tănase, Viorel Stoica și Matei Corvin își aleseseră să doarmă (atât de mare era libertatea noului loc de detenție!) într-o cameră de zece paturi de la etajul al doilea. Curând aflară cu îngrijorare că ceilalți șapte ocupanți făceau parte dintre cei vreo doisprezece „reeducați“ veniți din același loc cu ei.

După-amiaza, comandantul civil al temniței, Daniliuc, trecu dintr-o încăpere într-alta, pentru a se întocmi o listă cu persoanele care aveau nevoie să iasă la raport în ziua următoare. Se înscrise și cel dintâi citat mai sus. După închidere, seara, unul dintre „reeducați“, Ion Maniu, a ținut un fel de discurs propagandistic, „prin care încerca să sublinieze grija regimului comunist care ne-a trimis în sanatoriu spre a fi îngrijiți și recuperați. Era însă necesar ca și noi să apreciem intențiile binevoitoare ale partidului, guvernului și poporului, să dăm dovadă că înțelegem transformările revoluționare petrecute în țară, să ne lepădăm de ororile politice pe care le-am comis și de vechea noastră mentalitate reacționară. În acest proces de restructurare a convingerilor și atitudinii, era obligatoriu să începem a declara activitățile pe care nu le dezvăluiserăm la anchetă și persoanele ostile regimului care nu erau cunoscute și nu fuseseră încă arestate. Să ne facem, adică, „demascarea“, conținutul acesteia urmând să fie adus la cunoștința Securității, unde aveam să dăm o declarație oficială. Cei dintre noi care nu sunt convinși, pentru moment, de această superioară necesitate, va trebui să fie ajutați, chiar cu asprime și duritate; spre binele lor, în definitiv“ (Cezar Tănase, „Reeducarea la Târgu-Ocna“, în *Din documentele rezistenței*, nr. 2, p. 172-173).

Acela ales pentru inițiere fu autorul documentului citat. Refuzând să-și discute

trecutul în fața unor inși neinvestiți cu nici o putere oficială, Andrei Andreev primi încuviințarea prin gest să înceapă a-l bate cu o coadă de mătură. La capătul caznei, când victima era plină de sânge, i se impuse o tăcere absolută asupra celor suferite.

Numai că a doua zi, când procesul demascării tocmai se pregătea a fi reluat, Cezar Tănase fu scos la raport, conform înscrierii anterioare. Denunță faptele; ca urmare, el împreună cu ceilalți doi „ne-reeducați” au fost mutați aiurea.

Pentru comportarea sa omenoasă, dovedită și cu acest prilej, comandantul Daniliuc fu demis și aruncat printre deținuții Canalului, în august, același an. L-a înlocuit un ofițer numit Brumă care, în timp, s-a arătat la fel de onest. Pericolul venea de la altcineva – noul ofițer politic, Augustin Slean (numele conspirativ: Slamescu).

Prima tentativă a „reeducărilor” fiind anulată prin intervenția comandantului, a fost pregătită o a doua. În vederea acestui scop, sosi de la București unul dintre capii planului „reeducărilor”, colonelul Teodor Sepeanu. Și el recurse la conferința publică, semnal al declanșării terorii. În textul acesteia, se făceau aluzii cât se poate de străvezii la necesitatea schingiuirilor.

Virgil Ionescu, erudit în domeniile filosofiei și beletristicii, care trecuse o dată prin „reeducările” de la Pitești, iar la Târgu-Ocna își respinsese vechii tovarăși „reeducați”, se aștepta să trebuyască a-și plăti „trădarea” în chip cumplit.

Nicolae Ionescu-Galbeni îl descoperi, într-o bună zi, într-un lac de sânge, după ce-și tăiasse venele cu briciul frizerului. A dat alarma deținuților care se aflau în curte, la plimbare.

*

Părintele Constantin Voicescu își amintește:

– Când și-a tăiat venele Virgil Ionescu, mă aflam pe același etaj cu el. Aveam piciorul în ghips. Mă izolară și pe mine la etajul II, în vederea „reeducării”. Ceilalți erau la plimbare. Se introdusese plimbarea cu ceasul. Cineva a strigat. M-am dus acolo. Lumea era zăpăcită. Doctorul Banu, Dumnezeu să-l ierte, deși era chirurg, leșinase când l-a văzut plin de sânge pe Virgil Ionescu. L-am apucat mâinile lui Virgil; mi-am dat seama că trebuie să-l ții strâns...

– Aveați voie și în acea perioadă să intrați în altă celulă?

– Da, cei care eram la etajul II. A venit doctorul Floricel. El și ceilalți medici au luat măsurile cuvenite.

Dacă această încercare de protest prin sinucidere a creat un moment de liniștire, amânându-se „reeducările”, hotărârea de sus nu suferea neglijarea.

La 23 aprilie 1951, a încăput pe mâinile „reeducatorilor” Radu Constandache. După cea dintâi zi de tortură, declară greva foamei și a tăcerii, pe care le continuă timp de șase zile. Iar la 1 mai, Eugen Dimitrov (astăzi Dimitriu), când au tăbărât bătaușii asupra sa, s-a năpustit în geamuri și le-a spart cu pumnii, strigând disperat că era bătut. Întregul penitenciar izbucni în urlete. Nu departe de închisoarea-sanatoriu, se afla stadionul orașului, unde tocmai se desfășura un meci de fotbal. Țipetele deținuților atraseră mulțimea amatoare de sport. Toți spectatorii se îndreptară spre clădirea în care torționarii își făceau de cap. Cu aceasta luară sfârșit încercările lor de a frânge voințele și demnitatea colegilor de închisoare, întru ajutorarea organelor de anchetă, în temeiul făgăduinței că „reeducații” își vor dobândi punerea în libertate înainte de termenul stabilit prin condamnare. Se știe prea bine că nu au dobândit de la regimul ce i-a păcălit decât un glonț în piept, după ce au fost puși să mai mintă încă o dată, înainte de execuție, pentru a-și apăra propriii ucigași și a-i spăla de orice culpă. Să țină minte aceasta toți colaboraționiștii.

Acele străduințe criminale reînvie întrebările pe care mi le-am pus mai sus în legătură cu onestitatea umanizării regimului de detenție de la Târgu-Ocna. Respectivul puneri sub semnul îndoielii nu privesc atmosfera ocrotitoare din închisoarea-sanatoriu, ci scopul secret pentru care a fost inventată ea, scenariul în care era necesară.

Se știe din cartea-document *Pitești – centru de reeducare studențească*, de D. Bacu, cu o prefață de preot Gheorghe Calciu (București. Editura Atlantida, 1991), aceea că nimeni dintre cei înscriși pe listele viitoarelor victime ale „reeducărilor” nu avea scăpare de ele nici în moarte. Au fost tineri care și-au dat sufletul în torturi. Unii din dorința și premeditarea călăilor, cum este cazul elevului Bogdanovici, avertizat, ca preludiu al uciderii sale de către Eugen Țurcanu, asupra a ceea ce urma să i se întâmple. Totuși, linia generală era ca atunci când organismul celui chinuit amenința să se apropie de punctul ultimei rezistențe, să i se dea un răgaz de refacere, tocmai pentru a fi posibilă reluarea caznelor. Nu dispariția victimei era urmărită, ci, pe de o parte, golirea memoriei sale de absolut toate câte ar fi putut interesa Securitatea și, pe de altă parte, transformarea ei într-o unealtă a aceleiași Securități, într-un bătauș, un provocator și un denunțător. Chezășia fidelității sale era că devenea la rândul său călău. Aceste obiective n-ar fi putut fi atinse decât dacă cel din urmă fir de viață îi era conservat.

Să reluăm filmul ce se desfășoară la Târgu-Ocna, de la discuția asupra stării sănătății celor cărați aici de dube. Era vorba exclusiv despre oameni ajunși într-un stadiu înaintat al unei maladii funeste. Bacilul nu le rezervase nici o șansă. Situația lor îi favoriza (*sic!*). A-i fi trecut prin eforturile de limită impuse de grozăviile suferite la Pitești și mai apoi la Gherla însemna a-i pierde pe drum, înainte de a se fi stors din mintea lor mărturisirile, până la cea din urmă, și înainte de a-i fi preschimbât în niște bestii mânate dinapoi cu gârbaciul spaimei. Aceasta contrazicea planul inițial. Deci, și-au spus autorii lui, trebuiau oarecum vindecați și abia după aceea să treacă prin procesul de robotizare urmărit.

Iată rațiunea pentru care am insistat, cu câteva pagini mai înainte, asupra anului 1950, când s-a repopulat masiv așa-zisul sanatoriu, și rațiunea pentru care am subliniat anul 1951, cel al pregătirilor în vederea „reeducării” în această gherlă. „Reeducările” s-au născut la Pitești în 1949. Era timpul ca Virgil Ionescu, unul dintre aceia care nu cedaseră până la capăt la Pitești, Constantin-Aurel Dragodan, Constantin Voicescu, deja grav bolnavi de T.B.C. pe când se aflau la Pitești, și ceilalți care erau în aceeași situație, să fi făcut la rândul lor autodemascarea necesară, să fi intrat și ei în tagma sclavilor... Nu era cazul să fi fost vindecați definitiv, ci numai nițel, suficient ca starea sănătății lor să fi permis reeducarea. Acest plan nu era cunoscut medicilor M.A.I. care, după cum s-a văzut, își dădeau toată silința ca, lipsiți de orice mijloc, să salveze, totuși, cât mai mulți oameni. De asemenea, nici comandanții citați nu erau părtași ai intențiilor superiorilor lor din conducerea ministerului abatoarelor politice.

Acestei ipoteze i se poate opune afirmația că, după stoparea „reeducărilor” de la Târgu-Ocna, „zilele bune” s-au reinstalat acolo, dovadă cele relatate de către dl. Vasile Cristea. Să nu uităm că, între timp, noi directive ale ministerului morții au oprit „reeducările” pretutindeni. Și la Pitești, și la Gherla, și la Canal. Să ne amintim că „reeducatorii” – în frunte cu Țurcanu – și „reeducații” au fost anchetați în privința celor petrecute în seifurile celulare. În acest context nou, ni se revelează că reîmblânzirea regimului de la Târgu-Ocna intră într-o tactică extinsă, în evoluția întregului sistem al „reeducărilor”, că acea preschimbare nu avea nimic specific și local; ea reflectă doar o nouă etapă, aceea în care deținuții se cădea să fie atrași pentru a accepta să depună mărturia falsă că ordinul dezlănțuirii „reeducărilor” ar fi provenit de aiurea decât de la Ministerul de Interne. Într-o variantă, erau făcuți responsabili „imperialiștii”; în alta, ultimele rămășițe ce de-abia se mai țineau pe picioare la Aiud: câțiva capi ai fostei Mișcării Legionare, oricând scoasă de la naftalină când e necesar să se arunce vina crimei și a dezordinii asupra cuiva.

Socotesc demonstrația suficientă pentru ca cititorul să fie pe deplin edificat asupra condițiilor de la Târgu-Ocna, edificare utilă înțelegerii a ce rost a avut „procesul

tuberculoșilor“, cum îl numesc eu, pentru a-i scoate în prim-plan specificul fără-de-lege. Drept care, putem reveni la datele ce l-au pregătit.

*

Va să zică, în sanatoriu s-a organizat, cu știrea, încuviințarea, decizia comendurii, ajutorul medical. Pe lângă acesta, exista un firesc ajutor dat de la om la om.

– Am înțeles că pe lângă întrajutorarea despre care mi-ai vorbit, bolnavii își găseau odihna și într-o viață religioasă disciplinată – mă adresez părintelui Constantin Voicescu.

– Da. Figura centrală care a dat nota acestei vieți spirituale din întreg sanatoriul a fost Valeriu Gafencu. El era unul dintre cei mai grav bolnavi. Nu părăsea patul din Camera 4. La Pitești, Camera 4 Spital a fost aceea unde a început „reeducarea“, cu tot ce a avut ea îngrozitor. Și tot Camera 4, dar la Târgu-Ocna, a fost camera unde a stat Valeriu Gafencu, în jurul căruia a înflorit viața aceasta duhovnicească. Cum ziceam, noi având dreptul, în faza inițială, să circulăm, ne-a fost ușor să-l cunoaștem. Mi-aduc aminte că, imediat ce am sosit aici, după 1 iulie, auzind despre el mai demult, știind câte ceva despre viața lui, ne-am bucurat să mergem la el.

– Ce anume vă atrăgea?

– Acea viață creștină de adâncime pe care o ducea. Chiar de prin '41-'42, se născuse un curent dintr-acesta, spiritual, în pușcării, curent condus de doi deținuți: Trifan și Marian. Unul avocat și altul medic, mi se pare; nu știu sigur. Aveau o linie filocalică de viațuire. La el se raliaseră și Valeriu Gafencu, Ion Ianolide, studenți pe atunci, și Marin Naidin, Virgil Maxim.

Atenția mi se trezește. Când am început să scriu cartea de față, descoperisem că ecumenismul se născuse de la sine în temnițe și lagăre. Acum aud despre apariția unui curent al vieții filocalice. Încă o dată înțeleg ce laborator titanice al marilor idei au fost închisorile politice. Nu este de mirare, deoarece în ele ajungeau spiritele cele mai evolute ale țării și caracterele cele mai bine conturate. Îmi îndrept iarăși privirile către conlocutorul meu:

– Perioada din '44-'47 a fost una mai liberă pentru deținuții politici cărora Antonescu nu le-a dat drumul din închisori, deși se creaseră premisele pentru asta. Mai ales elevilor le putea da drumul..., rostește îngândurat.

Dacă nu mă înșel, el însuși a fost încă elev cu prilejul celei dintâi dintre cele trei

condamnări suferite.

– Ce vrei să spui?

– Apăruse un decret, prin februarie '44. Mi se pare că Piki Vasiliu, vizitând închisoarea din Alba Iulia, s-a decis să meargă la Mareșal. L-a presat să dea acel decret pentru elevi. Din păcate, rămânea la latitudinea directorilor de penitenciare eliberarea sau reținerea elevilor. Conducătorul de la Pitești, maiorul Virgil, ca și maiorul Muscă, de la Alba Iulia, au fost oameni de treabă și ne-au pus în libertate, pe noi, pe elevi. Am ieșit înainte de 23 august.

Înalt cum este și foarte slab, tuciuriu, părintele Voicescu are niște sclipiri ale inteligenței în priviri, ce îi fac chipul deosebit de viu. Țin minte că, întâlnindu-l pentru întâia oară la părintele Benedict Ghiuș, m-a izbit o tristețe în aceleași căutături, ce a dispărut cu desăvârșire. Se poate ca acea cunoștință a noastră să fi avut loc la nu mult timp după eliberarea sa, în urma Decretului din '64. În acest caz, melancolia – nu părea una de moment – își găsea explicația în primul contact – prelungit – cu realitatea atât de dezamăgitoare a „libertății”. Cum vor fi fost privirile lunganului de odinioară, elevul eliberat din pușcăria începuturilor sale?

– Elevii din Aiud nu s-au eliberat. Așa că iată că alți elevi, ridicați în '42, cum au fost Marin Naidin și Virgil Maxim, au rămas în închisoare până-n '64. Între timp, eu am ieșit de două ori.

Tonul i s-a îngreuiat pentru povara acelora: se socotește un privilegiat. Îi pare rău de soarta lor. Cum altfel?

– Va să zică, revenind la acea direcție spirituală menționată, ea s-a accentuat în perioada '44-'47, când deținuții au avut o viață mai liberă. Au fost vizitați de familii; au lucrat la Galda, la vie; aveau dreptul la cărți religioase, cum este *Patericul*. S-a format un curent de rugăciune intensă. Așadar, când am ajuns la Târgu-Ocna, eram încunoștințat că Valeriu Gafencu reprezenta acel grup de „trăitori” de la Aiud. El a fost foarte bucuros că eu îi cunoscusem pe monahii Benedict Ghiuș, Daniil (Sandu Tudor), Sofian. În '46-'47, la Mănăstirea Antim se desfășura lucrarea aceasta a „Rugului aprins”. Iar noi, studenții, ne mai duceam pe acolo, mai ascultam conferințe. Deci mai știam și eu, de pe afară, câte ceva despre „Rugăciunea Inimii”. Personal, avusesem norocul să am și un duhovnic bun, pe părintele Toma Chiricuță. Mi-a fost duhovnic de când eram elev. În închisoare, stătusem cu Roman Braga, pe atunci student la Teologie; ba nu, o terminase. Căzuse cu grupul de 10-12 studenți apropiați de „Rugul Aprins”, în '49.

Urmele personajelor mele din povestirea cu acest nume le regăsesc oriunde am de-a face cu Ortodoxia română. Și mă bucură. Mai ales mă bucură pentru cititor. Poate nu am izbutit să fac un tablou suficient de convingător în ceea ce privește valoarea acelor călugări și impactul lor asupra vieții noastre duhovnicești în epocă.

Părintele Tică mă ajută fără s-o știe, cu mărturia sa nesolicitată.

– Deci, Valeriu Gafencu era și el interesat de cele ce mai aflasem de pe la părintele Daniil, de acolo, din clopotnița Mănăstirii Antim. Așa s-a format între noi o legătură sufletească. Eram foarte atașat de el. Sentimentul cu care te apropiai de el era simultan de bucurie și de sfială. Avea niște ochi mari albaștri, care parcă zâmbeau: râdea permanent într-un fel, nu îndrăzneai să i te uiți în pupile. Nu știu cum, era de o finețe și de o delicatețe extraordinare. Nu deranja pe alții; nu cerea ajutor. Erai dator să-i ghicești nevoile și gândurile. Și, neîncetat, cu surâsul pe buze, indiferent de durerile pe care le avea. Era luat din '41. Fusese student la Drept, la Iași. Chiar conducea tineretul de acolo, cu Paul Miron, pe care-l știi.

Au căzut împreună.

– Paul Miron, acela care scoate revista *Daco-Romania*, la Freiburg? Care era tipărită sub comuniști la tipografia noastră, a Patriarhiei?

– Exact. Întorcându-ne la Gafencu, toată lumea era de acord că el cunoștea extraordinar de bine doctrina ortodoxă, dogmatica. Pe de altă parte, cunoștea bine tehnica „Rugăciunea Inimii”, pe care o aplica și o preda și altora. Mai toți cei cu care a intrat în contact au fost iluminați de lumina aceasta pe care o răspândea. Nu i-a putut rezista nici o minte, cât ar fi fost ea de isteată. De pildă, pastorul Wurmbrandt a stat în aceeași cameră cu Gafencu și în urma unor discuții ce durau ore întregi, pastorul a trebuit să cedeze. Or, acest pastor – evreu botezat – a fost la un moment dat într-o situație foarte grea. Atunci a spus: „Aș vrea să intru în împărăția lui Dumnezeu pe aceeași poartă pe care intră Valeriu Gafencu”.

Minunată exemplificare a spiritului ecumenic al temnițelor abia amintit!

– Parcă-l văd pe pastor când a venit la Târgu-Ocna: l-au adus pe targă. Avea optsprezece găuri în el, de T.B.C.; și osos și pulmonar. Ei bine, l-au tratat ai noștri, l-au spălat, l-au curățat de purulența aia; se ocupau în special de rănilor lui. Îl durea, striga. Cu metodele de atunci, cu mijloacele de atunci – că n-aveam prea multe, nu? Medicamentele pe care ar fi fost datori să ni le dea nu ajungeau la noi, deși era epoca streptomisinei, epoca hidrazidei, foarte puțin primeam: calciu; ceva mâncare mai bună, mai consistentă. Cu medicamentele de atunci, cu mijloacele de atunci, cu atât de puțin, ziceam, l-au vindecat! Oamenii s-au vindecat cu ajutorul lui Dumnezeu și cu liniștea sufletească. Mi-am dat seama că asta contează foarte mult. Am auzit că pastorul, până la urmă (n-am siguranța că este așa) s-ar fi botezat ortodox. Ar fi putut să-mi spună asta în chip mai sigur părintele Viorel Todea, dar a murit Dumnezeu să-l ierte! În orice caz, era prieten cu noi cu toți și știa că viața și-o datora deținuțilorăștia tineri în majoritate, cu care a stat. Mi-aduc aminte că eu eram cu piciorul în ghips și cum era el lung de tot și fără putere, trebuia să se sprijine de cineva ca să meargă. Și ne rezemam amândoi unul pe celălalt și făceam câteva tururi de plimbare împreună. Așa mergând el, face o

glumă odată, referindu-se la perechea noastră. Zice: „Înfrățirea iudeo-legionară...” N-a existat acolo să apară aversiuni politice. Îmi dădeam seama ce însemna prezența Bisericii și a unor sărbători creștine, în vederea acestei împăcări. Astea ne uneau pe toți. Când era Crăciunul, Paștele, ne simțeam atât de bine unii cu ceilalți!

*

- Atunci ți-a venit ideea să urmezi cursurile Teologiei când te pregăteai să ieși?
- Da. M-am gândit chiar la călugărie.
- Datorită atmosferei de acolo?
- Ei. Și datorită lui Valeriu Gafencu și Ion Ianolide.
- Despre Ianolide îmi poți spune ceva?
- Ianolide? Era prieten bun cu Valeriu Gafencu. Se aveau ca frații. În închisoare fiind, la Galda, Ion Ianolide se logodise cu una dintre surorile lui Gafencu. Cel din urmă avea trei surori care trăiesc încă. Am văzut o scrisoare trimisă lor de Valeriu, din închisoare. Le sfătuia ce fel de viață să ducă; niște pagini de îndrumări ale unui mare avva!...
- Ianolide ce studii avea?
- Tot Dreptul. De-o vârstă cu Gafencu. Ridicat tot din '41.

Vorbitorul revine la elementele ce l-au hotărât încă din temniță să apuce calea altarului:

- Circulau la noi niște file din *Sfânta Scriptură*. Ba chiar două ediții am văzut. Ne-am pus pe copiatul lor. Și le-am învățat pe dinafară. Inițial m-am întrebat: „Cum să-nvăț eu proză?” Întâi am învățat capitolul al treisprezecelea, despre dragoste, din *Epistolă*. Dacă am văzut că mergea și proza, am mai învățat și altele, și altele. Până la urmă am știut *Evangelia lui Ioan* complet; mai toată a lui Matei; câte ceva din alte Evanghelii; *Faptele apostolilor* aproape în întregime; fragmente din câteva Epistole. Le repetam în fiecare zi. Eu i-am dat pastorului Wurmbrandt *Evangelia lui Ioan*. De la mine a învățat-o. Deci, atmosfera trăită m-a îndemnat spre preoție. În plus, făceam rugăciuni; învățasem pe de rost paraclise, acatiste... Acum nu mai știu atâtea pe deasupra. Parcă era mintea strâmtorată anume ca să putem învăța. Sigur, avea importanță și alimentația. Eram hrăniți mai bine. Ceea ce memorasem

la Pitești, nimic nu mai știam; mde, perioada de devitaminizare! Normal că stând astfel lucrurile, mă gândeam la călugărie.

– Existau printre voi monahi, preoți, care întrețineau acest ritm de viață?

– Categorie! De pildă, părintele Gherasim Iscu, dintre figurile mari! N-a trăit săracul! A murit conștient de ce i se întâmpla. A zis: „În noaptea asta o să mă duc...” Nu mă aflam în cameră cu el. Fusese starețul Mănăstirii Tismana.

Prietenul meu se oprește din vorbit. Se apleacă, își ridică geanta, caută ceva în ea.

– Dacă vrei, să afli amănunte mai multe, ți-am adus *Din documentele rezistenței*, nr. 3. Sunt aici câteva mărturii despre Târgu-Ocna.

Caută în culegerea cu aspect de caiet studentesc, multiplicată cu o modestie ce vădește cu cruzime cât de anevoios îi este Asociației Foștilor Deținuți Politici din România să-și facă publică arhiva. A găsit.

– Uită-te, Victor Stoica, în „Cuvânt la comemorarea de la Târgu-Ocna”, reproduce mai complet despărțirea de părintele Gherasim Iscu.

Mi-a deschis tomul la pagina 182. Citesc ultimele cuvinte ale Starețului: „În noaptea asta trec dincolo. Te rog, spală-mă un pic pe față și, dacă ai cu ce, taie-mi și unghiile. Nu vreau să las aici un corp neîngrijit. [...] Auzi? Cântă îngerii...” Așa s-a dus. Însoțit de glasurile cerești.

Privesc în gol, pe gânduri. Îmi trece prin minte ceva stupid: dacă mi-e foame, mi-a mai fost foame și de aceea recunosc senzația cu ușurință. Dacă mi-e sete, nu mi-e sete pentru prima oară; recunosc și setea. Dacă ieri am șchiopătat pentru că m-a durut piciorul, azi, la deșteptare, mișc puțin laba; remarc că mă mai doare nițel; bănuiesc că voi șchiopăta și astăzi. Dar de unde recunosc că voi muri în cursul acestei nopți? Doar mor pentru întâia oară, nu? Mă scutur de ideea năstrușnică, îmi rămâne în inimă numai cutremurul de adineauri: pe părintele Iscu l-au însoțit îngerii o bucată de drum...

Privirile îmi alunecă pe aceeași pagină. Mă opresc la cuvintele lui Valeriu Gafencu, adresate paznicilor, când au intrat pentru numărătoarea de seară (ultima seară când mai reprezenta pentru ei doar un număr): „Domnilor, în noaptea asta ne despărțim. Eu vă părăsesc. Dumnezeu să vă ajute și dumneavoastră să vă puteți mântui sufletele”.

Închid cartea, tulburat. Parcă mai citesc în ea, deși sunt conștient că-mi zace pe genunchi, adunată între coperti: „Viața se cade luată de la început...”

Părintele Constantin Voicescu reia firul înșiruirii clericilor cunoscuți la Târgu-Ocna:

– L-am mai avut pe părintele Viorel Todea, din Munții Apuseni, din Arieșel. El avea asupra sa *Sfânta Împărtășanie*. Făceam spovedania, împărtășania, ca-n catacombe, într-o baie, undeva. Sau ne plimbam și ne spovedeam; și-ntr-un colț ne împărtășeam. (Sfintele erau uscate.)

– Vinul de unde-l luați?

– Îl fabricam noi din marmeladă sau foloseam vinul tonic primit între medicamente. Mai târziu, în Aiud, a fost cineva care a avut Sfinte Moaște la el. S-a putut săvârși Sfânta Liturghie!

– Și alte figuri preoțești?

– Părintele Sinesie Ioja, care era un mare rugător. Varlaam Lica, un alt monah. Au venit la un moment dat – uite, le-am uitat numele... – doi preoți: socrul cu ginerele său; dar n-au stat mult timp pe la noi.

Tace o clipă. Apoi:

– Pentru că am vorbit de morți, dacă vrei să dai informații exacte despre noi, tebeciștii, s-ar cuveni să reproduci lista acestora.

Deschide același număr din culegerea de documente.

„DEȚINUȚI POLITICI CĂZUȚI ÎN ÎNCHISOAREA TÂRGU-OCNA

ÎN ANII 1950-1953

1. CIOBANU GHEORGHE – 26 ani; student; (născut în) Mazna, jud. Mureș; (decedat la) 2.02.1950.

2. BRAȘOV NIȚĂ – 24 ani; student; Mastacani, jud. Galați; 8.05.1950.

3. MERCA IOSIF – 21 ani; elev; Corciu Morii, jud. Galați; 18.06.1950.

4. IONESCU GHEORGHE – 24 ani; student la Geografie; Focșani, jud. Iași; 06.1950.

5. POPESCU T. FLORICĂ – 23 ani; student; Craiova, jud. Dolj; 24.06.1950.
6. POPOVICI TIBERIU – 29 ani; student; Chichid, jud. Hunedoara; 27.06.1950.
7. MIULESCU GHEORGHE – 29 ani; Tărtăl, jud. Dolj; 28.06.1950.
8. NISTOR CONSTANTIN – 28 ani; student; Arămeanu, jud. Iași; 5.07.1950.
9. MARGA ȘTEFAN – 39 ani; funcționar; Perșeu, jud. Odorhei; 8.08.1950.
10. IANCULESCU ȘTEFAN – 21 ani; elev; Beba-Veche; 24.08.1950.
11. SUMĂNARU DUMITRU – 23 ani; elev; Iași; 27.10.1950.
12. RUSVID MATEI – 24 ani; student; Craiova; 2.09.1950.
13. SOARE GHEORGHE – 23 ani; elev; Câmpurile, jud. Ilfov; 5.09.1950.
14. CONSTANTINESCU EMIL – 23 ani; student; Bârsănești, jud. Botoșani; 8.11.1950.
15. HUȚANU DUMITRU – 26 ani; student; Verești, jud. Suceava; 2.01.1951.
16. DUȚESCU RADU – 43 ani; farmacist; Hârșova, jud. Constanta; 6.03.1951.
17. CONTICI DUMITRU – 35 ani; polițist; Fălticeni; 1.04.1951.
18. HALAICU GHEORGHE – 35 ani; agricultor; Dărăbani; 23.04.1951.
19. ȘTEFAN TRAIAN – 43 ani; polițist; Tecuci; 12.05.1951.
20. MATIOC LAZĂR – 31 ani; –; Tăuți, jud. Bihor; 22.05.1951.
21. MANIU TRAIAN – 29 ani; medic; Zadra, jud. Năsăud; 30.05.1951.
22. MASICHIEVICI EDUARD – 23 ani; student; Cernăuți; 8.06.1951.
23. IACOBAN DUMITRU – 42 ani; pădurar; Câmpulung-Moldovenesc; 16.06.1951.
24. CHIRCULESCU GHEORGHE – 41 ani; avocat; Putna, jud. Focșani; 25.07.1951.
25. ZAHARIA STAN – 51 ani; avocat; Însurățeni, jud. Ialomița; 28.07.1951.
26. SIMA NICOLAE – 53 ani; agricultor; Mătășari, jud. Dâmbovița; 24.09.1951.

27. MEZEȘ MAX – 52 ani; comerciant; Brăila; 10.10.1951.
28. ISCU GHERASIM – 49 ani; stareț Tismana; Poduri, jud. Bacău; 26.12.1951.
29. CRIHAN PANAIT – 59 ani; profesor; Galați; 21.01.1952.
30. GAFENCU VALERIU – 31 ani; student; Sângenii; Basarabia; 18.02.1952.
31. POPSA ION – 30 ani; student; Apa-de-jos, jud. Mureș; 4.04.1952.
32. FILIPESCU GHEORGHE – 48 ani; cizmar; Oltenița; 21.08.1952.
33. MONDOC IOAN – 44 ani; inginer naval; Hămoiești; jud. Galați; 8.02.1953.
34. NIȚESCU GHEORGHE – 29 ani; student; Brănești, jud. Dâmbovița; 25.08.1953.
36. CONSTANTINESCU GHEORGHE; –; inginer mecanic; Iași; 25.08.1953.
36. COMAN GAVRILĂ – elev; Sighetul-Marmației;
37. CUCU GHEORGHE – 26 ani; student; Botoșani; 22.05.1950.
38. SOBIETȚCHI ION – funcționar; Roman; 12.04.1951.
39. PRUNDEA ALEXANDRU – polițist; Buzău.
40. POLOBOC VASILE – 27 ani; student; Tecuci; 12.1950.
41. NANCHIESCU – inginer, Iași-C.F.R.
42. COTNĂREANU AUREL – mecanic; Iași-C.F.R.; 1952.
43. CONSTANT NICOLAE – 25 ani; student; Bădești-Precești; 7.01.1950.
44. CUCU MIRCEA – 26 ani; student; Botoșani; 22.05.1950.
45. MIULESCU GHEORGHE – 29 ani; student; jud. Romanați; 28.06.1950.
46. ILIE zis PRICA ȘOVA – 28 ani; student; Catana, jud. Suceava; 3.07.1950.
47. PANCEA GHEORGHE – 25 ani; inginer; Baia-Mare; 6.07.1950.
48. VLAD MOSCU – 21 ani; student; Botoșani; 24.10.1950.
49. BALAICA TEODOR – 25 ani; student; Heliuș, jud. Arad; 19.07.1951.

50. CURTILĂ GHEORGHE – 22 ani; elev; Cristești, jud. Baia; 17.10.1951.
51. PRECUP NICOLAE – 47 ani; muncitor; –; 2.01.1952.
52. FEDIUC NICOLAE – 34 ani; student; Rădăuți; 30.07.1952.
53. RĂDULESCU NICOLAE – 26 ani; –; Teleorman; 13.07.1952.
54. MARINESCU MIHAI – 47 ani; –; Aluga; jud. Severin; 15.06.1953.
55. BARILĂ ION; 22 ani; elev; Moinesti, jud. Bacău; 4.02.1954.
56. SCRAVA ILIE – 55 ani; polițist; Caracal; 25.06.1955.
57. ALMĂJANU ION – 59 ani; –; Caracal; 12.07.1951.
58. BALABAIE – 45 ani; cantor; Dragoslavele; 19.09.1954.
59. SAVU DANIEL – 64 ani; polițist; Curciu, jud. Sibiu; 8.08.1953.
60. LUPEANU ION.
61. CAȘCAVAL CONSTANTIN – student; Hârlău, jud. Botoșani; 07.1954.
62. ARAPU CONSTANTIN – 64 ani; agricultor; Botoșani; 07.1954.
63. SAVU FLORICA – 20 ani; elevă; Păuliș, jud. Arad. 29.05.1950.
64. SINDRIȘTEANU – căpitan; 1953.
65. DĂRĂU TEOFIL.
66. RĂILEANU MIRCEA.
67. SIRETEANU ILIE.
68. MOSCU GHEORGHE.
69. SAVA ILIE – student.
70. MACEDONEANU – preot.
71. IOJA SINESIE – preot.
72. CHIRULESCU IOAN.

73. JUMANCA.

74. ROȘU.

75. CARAMITRU AUREL.

76. DĂNILĂ SEBASTIAN.

77. LATEȘ MIRCEA.

78. SULTANIUC.

Stoica Victor“

Constat că din șaptezeci și opt de condamnați, în cazul a optsprezece nu se cunoaște vârsta pe care o aveau când au trecut Dincolo. Dintre ceilalți șaizeci, doar doi depășesc etatea de șaizeci de ani. Șase se situează între cincizeci și șaizeci de ani. Opt numără între patruzeci și cincizeci de ani. Nouă sunt între treizeci și patruzeci de ani. Patruzeci și cinci de deținuți până în treizeci de ani au căzut secerați de boală, dintre care cei mai tineri aveau 21 de ani. I-a depășit în graba de a scăpa din mâinile comuniștilor eleva Florica Savu, de la secția Femei, în vârstă de 20 ani.

În legătură cu contradicția ce s-ar zice că apare între etate și specificarea statutului de elev sau student, cititorul trebuie încunoștințat că această poziție școlară le-a aparținut cu ani în urmă, în momentul arestării.

*

Urmează cea mai stranie întâmplare, poate, din întreaga existență a părintelui Constantin Voicescu.

– A avut loc un lucru ce ne-a impresionat pe toți în chip deosebit. A fost dezafectată capela care făcea parte din vechea închisoare, clădită de un domnitor, pe vremuri. Acela, descinzând într-o vizită, a fost îndurerat să constate că ocnașii nu vedeau soarele niciodată, munceau sub pământ, mâncau sub pământ, dormeau sub pământ. Și le-a construit o gherlă la suprafață, la distanță bunicică de ocnă, să facă două plimbări pe zi sub cerul liber. O numeam: La Castel. Din acel timp se credea că data și capela. Ei bine, când a fost aceasta dezafectată, ne-am pomenit că ni s-au adus cârpe de șters

pe jos. Ele constituiau fragmente de veșminte bisericești, de patrafire, de steaguri, de antimise și așa mai departe. Dându-ne noi seama de aceasta, am căutat – cu mare grijă, de teama turnătorilor – să le recuperăm, să le ascundem. Mi-aduc aminte că am cusut o Sfântă Față de Masă într-o saltea, nu mai știu nici eu unde. În sfârșit, am făcut tot ce era cu putință să nu se ajungă a se spăla pe jos cu ele, ceea ce deținuții de la dreptul comun au și făcut-o, neștiind, sărmanii, despre ce era vorba.

Din nou am prilejul să fiu pus față în față cu o veche constatare, pe care o uit foarte adesea, ascunsă fiind ea de dezamăgirea la care ni se pare să trebuiască a ne închina perpetuu când luăm contact cu existența semenilor noștri și în chip osebit cu a noastră înșine. Constatarea respectivă reprezintă o energie extrem de viguroasă pentru încurajarea acelor a căror încredere în om se clatină. Ea stă în aceea că omul are înscrisă în el o foarte neașteptată înclinare de a găsi în sine, în alții, în jurul său, undeva oriunde, ceva pe care-l simte superior lui însuși, ceva pentru care merită să facă un sacrificiu mic, mare sau Acela Suprem.

Cititorii tresar în această clipă nemulțumiți: se tem că aș înclina către didacticism. Cui îi place lecția de morală? Să se liniștească: sunt ultimul vrednic să o dea; nu mă pricep la așa ceva; iar moralizarea îmi displace profund. Nu. Rămân ceea ce am fost: doar un observator al vieții individuale și obștești. Deci, nu trag pe nimeni acum de mânecă, să încerc a-l învăța cum trebuie să trăiască. De altfel, pot fi verificat în afirmația mea. Iar dacă există și o intenție didactică în această paranteză, ea nu urmărește altceva decât să-l provoace pe cititor să mă verifice, observând la rândul său existența.

Așadar, care este acea constatare? Fiecine și la orice vârstă găsește ceva – deseori nici nu-și dă seama că acelui ceva i se potrivește numele „idee” –, ceva adeseori numit un „hobby”, o „trăznaie”, o „încăpățănare”, o patimă, o ființă, ceva bun sau rău (depinde de punctul său de vedere sau al celui care-l judecă), ceva pentru care își jertfește timpul, sănătatea, unele plăceri, un tip de viață, câteodată chiar tot, până și viața.

Este cea mai nobilă trăsătură a omului; iar în ea se cuvine descifrată o umbră mai puțin ori mai tare îngroșată a conștiinței paradisiace că deasupra noastră se află Creatorul, că sufletul nostru îi aparține, că i-l datorăm până la totala uitare de sine.

Fericirea bolnavilor de la Târgu-Ocna era că au nimerit în plin acel ceva care simboliza însăși Eternitatea. Iată ceea ce merita riscurile asumate de ei.

– Eu am luat un patrafir pe care mi l-am cusut în căptușeala paltonului. Paltonul mi-l lăsaseră; se îngăduiau haine groase acolo. Cu el m-am învelit toată perioada detenției, până la eliberare, l-am scos afară și l-am avut timp

îndelungat. M-am tot întrebat: Nu cumva este o legătură între asta și opțiunea mea pentru preoție? Faptul că îmi păzea umerii patrafirul? De altfel, gândul de a mă dedica vieții bisericești s-a tot accentuat la Târgu-Ocna.

Dacă nu mă înșel, patrafirul simbolizează jugul lui Hristos. Acest jug îmi și găsisese locul potrivit pe umerii aceuia chemat să devină preot.

– Deși aveam o altă mare dragoste: geografia. După expirarea, din ianuarie '53, a pedepsei, pentru că n-am voit să colaborez cu Securitatea, să devin turnător, mi-au mai dat una – administrativă; până în aprilie '54, când m-am pomenit luat într-o seară și dus, cu piciorul în ghips, la Jilava. Două zile am stat în celula dintr-o mașină-dubă. Gardienii s-au dat jos noaptea – nu știu dacă pe la închisoarea Buzău sau Râmnicul-Sărat –, să se odihnească. Eu tot acolo, în bucățița aia de loc. A fost un drum îngrozitor, în poziția asta, cu ghipsul de la gleznă până la coapsă. La Jilava mai eram cu cineva, închipuie-ți că ne-am întins amândoi pe banca aia de acolo, cum om fi izbutit! Să nu te miri: a fost cel mai odihnitor somn din viața mea! O plăcere să tot dormi! Cum de ne-am găsit loc și n-am căzut de pe ea?... A fost ceva extraordinar de agreabil... Am trecut și acolo printr-o comisie și ne-au dat drumul.

Rog cititorul să ia aminte la un detaliu mărunț: s-ar crede că eliberarea constituie cel mai important eveniment din cursul unei detenții. Importanța unui eveniment se cântărește după urmele lăsate în conștiință. Iar urmele sunt foarte clare în cuvintele părintelui Voicescu. Să recitim cele de mai sus. Nu eliberarea are pondere, ci șansa de a dormi. Somnul! Dreptul la somn, fie chiar și în poziția indescritibilă menționată... Pot oamenii pricepe ce înseamnă să dorești atât de tare să te odihnești, încât să nu mai aibă însemnătate faptul că te eliberezi sau nu?...

– Primul drum pe care l-am făcut a fost la biserica Zlătari, unde slujea duhovnicul meu, părintele Toma Chiricuță. Tocmai isprăvisese slujba de seară. M-a întrebat cum îmi mergea, îmi amintesc că i-am răspuns: „Sunt fericit că am fost acolo“. Așa simțeam. Și acum la fel; nu regret nimica. Îi mulțumesc lui Dumnezeu că am fost acolo. Pe urmă, am tatonat dacă se putea să mă călugăresc. I-am cercetat pe părintele Benedict, pe părintele Daniil, pe domnul profesor Mironescu. Am cunoscut-o în vara aceea pe viitoarea mea soție. Terminase Teologia și Academia Comercială. Și ea avea de gând să se călugărească!

Cele două drumuri ale lor se îndreptau unul către celălalt, fără ca cei doi călători să se fi cunoscut măcar.

– Nu mi s-a permis să-mi reiau studiile la Geografie și în '55 am intrat la Teologie împreună cu Iustin, fostul meu coleg de la Târgu-Ocna. Mi-am luat serviciu, deoarece mă căsătorisem. Am fost geotehnician. Profesorii erau

îngăduitori cu frecvență, în cazul meu. Mai obținusem și scutiri medicale, datorate tebeceului de la genunchi. Și așa s-au desfășurat zilele până-n '58.

– În perioada asta, noi, cei de la Târgu-Ocna, unde ne legaserăm foarte mult sufletește, ne întâlneam. N-am ascuns de nimeni aceasta; doar nu întreprindeam nimic cu gânduri subversive! Ne vedeam des, ba la unul acasă, ba la celălalt acasă, cu prilejul unei căsătorii, unui botez; ba mergeam pe la mănăstiri împreună; ne întrajutoram – aveai nevoie de câte ceva, nu? –; mi-amintesc când s-a născut Mihai al meu, imediat m-am pomenit cu un cărucior. Am prelungit afară, oarecum, viața frățească pe care o trăiserăm la Târgu-Ocna; o viață de dăruire pe care o învățasem de la alții.

Peste vreo cincisprezece ani, mama mea s-a îmbolnăvit grav; mai grav era greu posibil. Totuși, eforturile tatălui meu și încrederea că va izbuti au făcut minunea și au vindecat-o. De urgență am fost datori să vindem apartamentul unde locuiam și să cumpărăm o casă la parter, cu curte. Ceea ce am găsit depășea banii luați pe ceea ce păraseam. Nevoiți să completăm suma cu peste o sută de mii de lei (salariul meu reprezenta mai puțin de două mii pe lună...), am recurs la înțelegerea și generozitatea cui se putea lipsi de economii. Am epuizat curând cele câteva persoane dispunând de oarece mai important. Am trecut la a apela la împrumuturi oricât de mici. Astfel s-a întâmplat că l-am întrebat și pe Tică (nici nu știu dacă se preoțise încă...) de ne putea sprijini într-un fel, deși mai curând nu ne cunoșteam decât să fi fost prieteni. „Am pus noi deoparte nițel... Pe un carnet de CEC. Intenționez să ne cumpărăm un frigider. Dar nu cred că vă poate ajuta cu prea mult. Să fie până-n două mii.” Ajunseserăm în situația că oricât de puțin și tot ne devenise util. l-am mărturisit-o. A rămas să mă sfătuiesc cu părinții și să-i comunic hotărârea lor. Nu voi uita niciodată înduioșarea până la lacrimi a mamei mele. Da, și bănuții lui îi puteam folosi. l-am dat telefon. A doua zi a scos „frigiderul” și... mi l-a adus într-un plic...

Pe atunci nu cunoșteam cele ce urmează, să pot prețui gestul său și al soției sale conform cu dramaticul lui merit.

– În '58, am fost arestați pe rând...

– Acuzați de ce anume?

– Acuzați de activitate subversivă..., de „ajutor legionar”... – deși mai mult de jumătate din lotul nostru n-au fost legionari. S-a alcătuit un lot de vreo treizeci și ceva de inși. Cu unii dintre ei nici nu mă văzusem în libertate. l-au luat și pe alții care mai erau încă închiși, care nu se eliberaseră. S-a considerat că ar fi dus o activitate subversivă în detenție! Mai ales pe linie duhovnicească. Bineînțeles, antimaterialistă și, în consecință, anticomunistă. Și una de ajutor, deși ajutorul era bine cunoscut de administrația închisorii: să stai de gardă noaptea lângă cei

grav bolnavi; să-i speli. Toate astea erau încuviințate, încurajate. Erau chiar bucuroși că le preluam asupra noastră, că ei n-aveau posibilitatea să facă față tuturor cerințelor sanitare. Asta a fost în actul de acuzare.

Pentru ca lucrurile să fie limpezi – deși am insistat poate prea mult asupra acestei întraajutorări în a trăi și a muri –, voi recurge la spovedania d-lui Costică Țoțea din „La Târgu-Ocna a murit un stareț al Tismanei“ (*Din documentele rezistenței* , nr. 5):

„La ora 19.00 se făcea închiderea ușilor cu zăvor și lacăt. După închidere, am trecut pe la patul fiecăruia, întrebându-i dacă au nevoie de ceva. Valeriu Gafencu îmi spune: „Ai grijă, în noaptea asta, mai mult de părintele Gherasim. Cred că ne părăsește”. M-am apropiat de dânsul și l-am întrebat: „Părinte, vă pot ajuta cu ceva?” A făcut semn cu capul că nu. Totuși, am rămas lângă dânsul. După câteva ore, îmi face semn să mă apropiu. Abia îmi poate șopti să-i spun din rugăciunile și psalmii ce știu. Am început în șoaptă rugăciunile începătoare, Psalmul 142, după care Acatistul Mântuitorului, pe care l-am învățat de la preotul Iona Sinesie. Terminând Acatistul, am făcut o mică pauză. Îl văd că deschide ochii, se uită la mine și șoptește ceva. Am început să-i spun Psalmii de la Utrenie. Spre sfârșitul Psalmului 142, văd că mișcă mâna și caută să-și facă semnul Sfintei Cruci. A deschis ochii mari, pe care i-a îndreptat spre cer, printre gratiile de la fereastră. Valeriu îmi dă chibritul și lumânarea pe care o aprind discret și i-o pun în mână. A lăsat pleoapele și a adormit în Domnul“ (p. 285).

Este săritor în ochi pentru oricine că faptele povestitorului meritau cu prisosință condamnarea Tribunalului Militar! Ba chiar și plutonul de execuție! Să îndrăznești a satisface dorința unui muribund, mai mult – să-i închizi pleoapele pentru ultima oară?!... Cum de nu s-a prăbușit Comitetul Central?! Cum de nu s-a ajuns la schimbarea guvernului?! Ori măcar a Partidului, „farul călăuzitor al poporului român“, cum îi plăcea să fie numit prin ziare?!

– Va să zică, principala voastră acuzație privea perioada dinainte de eliberare, aceea de la Târgu-Ocna?

– Aceea și cea de după; faptul că ne întâlneam prietenește.

– Asta era activitatea subversivă? Iar „ajutorul legionar“ privea penitenciarul-sanatoriu Târgu-Ocna și micile ajutoare pe care vi le-ați dat unul altuia afară, în libertate?!

– Mai era și faptul că mai circulau între noi poezii, mai ales de-ale lui Constantin-Aurel Dragodan.

O probă a acestor versuri „incendiare“ îl privește pe același părinte pe care abia

I-am vegheat pe când se stingea:

PLECAREA PĂRINTELUI GHERASIM

Cu fața de ceară,
Cu trupul firav ca de sfânt bizantin,
Părintele Gherasim a fost adus într-o seară,
Învăluindu-ne cald în surâsu-i blajin.

Zile de boală din carne i-au rupt
Și-acum doar o piele-i înfășură osul,
Dar tainic el spune „Rugăciunea Inimii“, neîntrerupt:
„Doamne, Iisuse Christoase, miluiește-mă pe mine, păcătosul!“

În noaptea aceasta, din temniță gândul ne zboară
Prin noaptea Crăciunului dalb să colinde-amintirea.
Pe mucedă paie părintele Gherasim trage să moară.
E grea răsuflarea, sleită privirea.

Ardeau ca făcliile ochii fiecărui bolnav.
Ion și Valeriu și-au împreunat mâinile în rugăciune.
Viața mai pâlpâia, ca o candelă ce se stinge în trupul schilav,
Apoi, printre gratii, s-a văzut căzând o stea de tăciune.

Domnea-n încăpere o liniște grea,

Doar aripi de îngeri în jur fâlfâiau, mătăsos,

Departe, copiii cântau un cântec de stea.

Părintele Gherasim a plecat să se-nchine la ieslea lui Christos.

Târgu-Ocna, 1952

(Constantin-Aurel Dragodan, *Itinerare în lanțuri. Poeme 1945-1964* , ediția a doua, București: Editura RAMIDA, 1992, p. 42-43).

– Să vezi cum înfloreau ei faptele... – se referă părintele Voicescu la anchetatori. Ne-am dus la canonizarea Sfântului Calinic, la Mănăstirea Cernica. Am mers un grup mai mare din lotul ăsta, de la capătul tramvaiului 14 până la mănăstire. Erau și autobuze. Dar n-aveai loc de puzderia de oameni. Majoritatea credincioșilor s-au dus pe jos. Și eu tot așa. Ei bine, a trebuit să semnez – de bătaie, de chinuri, știi prea bine –, a trebuit să semnez că, în drum spre Cernica, am cântat cântece legionare! „Domnule – le-am zis –, era atâta lume pe șosea. Cum să cântăm așa ceva?!“ Nu, să semnez că am făcut un „marș legionar“! Și până la urmă, am semnat...

– În lotul acesta, toți erați tuberculoși de la Târgu-Ocna, nu?

– Toți. În afară de o fată. Nu numai că nu fusese niciodată bolnavă, dar nici închisă măcar. Să vezi ce poveste nenorocită! Avea un frate, un frățior – când fusese arestat de elev, de copil. Se numea Nelu Sultaniuc. La Pitești, se îmbolnăvise de T.B.C. osos. Maladia se localizase la o falangă. Sanitarul i-a amputat-o și a răspândit astfel boala în tot organismul. Era într-o stare foarte gravă, când l-au adus la Târgu-Ocna. Familia află de situația lui. Prin sora sa, Coculeana Petrescu, îi trimise la penitenciar streptomycină, singurul medicament ce-l putea salva. Sora fu primită de ofițerul politic, îl imploră să-i dea antibioticul.

Recurg iar la amintirile lui Cezar Tănase:

„Sleam, ofițerul politic, o anunță că, necunoscând situația deținutului Sultaniuc, o ruga să aștepte, iar el se va informa imediat. Nelu este chemat la ofițerul politic, care-i arată medicamentele, propunându-i să devină informator: „Alege!

Viața sau... ajungi peste linie” (peste linia de cale ferată era cimitirul). Nelu nu și-a întinat sufletul. Familiei i s-a spus că deținutul este bine și primește toate medicamentele necesare de la penitenciar. Coculeana cunoștea cu exactitate starea sănătății fratelui său, dar nu putea să divulge acest lucru și, mai ales, nu-și putea imagina ce șantaj criminal se petrecea în camera alăturată” (p. 188).

– Din pricina asta a murit Nelu Sultaniuc, încheie părintele Voicescu.

Iar sora fostului elev s-a pomenit condamnată o dată cu ei, cu „tuberculoșii”, pentru „ajutor legionar” dat (de fapt, nedat) propriului său frate muribund...

*

În continuare, vom urmări alcătuirea aceleiași „lot al tuberculoșilor” *dinăuntru* ; nu din libertate, ci de la Târgu-Ocna.

Constantin-Aurel Dragodan ispășea al șaisprezecelea an din pedeapsa de douăzeci și cinci de muncă silnică. Brusc, solicitările prin țeava caloriferului și prin perete să-și transmită poeziile scrise în minte pe parcursul detenției deveniră mai insistente. Pentru edificarea cititorului, i se comunica poetului în alfabetul Morse rugămintea de a-și dicta în același alfabet creația; prin perete, ea ajungea doar la solicitant, iar prin acesta, eventual, la colegii săi de celulă. Prin țeava caloriferului de la Aiud, vibrația lor sincopată ocolea întreg penitenciarul, deci era percepută de toți deținuții.

Aceasta se petrecea în 1958. Este important de reținut că, în celula învecinată, una dintre pritocirile neașteptate ale locatarilor, impuse de administrație când și când, schimbă total componența camerei. Nou-veniții au fost călduroșii admiratori ai „magistrului”, cum era numit, care îi smulgeau din tăcerea cugetului versurile de gherlă. Numele cu care se recomandau, multe dintre ele cunoscute celui în cauză, s-a aflat mult mai târziu că erau de împrumut, în spatele lor tăinuindu-și existența provocatori manevrați de către Securitate în vederea adunării versurilor născute îndărătul gratiilor. Printre numele folosite au fost acelea ale unor buni prieteni, ca Jenică Popescu, Ion Ianolide și alții.

Securitatea deținea de pe atunci acele numeroase strofe, dar, în pregătirea unui nou proces al deținutului condamnat încă din 1942, voia să verifice dacă se afla în posesia integrală a corpului delict

Constantin-Aurel Dragodan le încredințase lui Iustin Paven, eliberat din închisoarea Târgu-Ocna, astăzi Episcop al Bisericii Greco-Catolice. Acesta,

odată slobod, le transcrisese într-un caiet.

La un moment dat, caietul dispăruse din odaia lui Petru Iustin Paven. Fostul deținut a bănuț că tatăl său a distrus caietul, pentru a elimina dovada unei noi vine posibile a feciorului său, ca un părinte iubitor și precaut ce era. Dar lucrurile nu se petrecuseră astfel. Soția unui prieten subtilizase caietul și-l predase Securității.

La vreo doi ani distanță de la clipa eliberării, Iustin Paven a fost rearestat cu un grup foarte numeros, de peste treizeci, numit „lotul Târgu-Ocna”.

Motivul arestării celei noi era destul de vechi, după cum s-a văzut.

Insist: culpa principală pentru care au fost incriminați stătea în faptul că foștii deținuți tebeciști, având o stare a sănătății mai puțin gravă decât a altor colegi de închisoare, i-au ajutat pe muribunzi să-și prelungească zilele, dându-le o parte din mâncarea proprie, din veșminte și înlesnindu-le, câte zile le rămăseseră, să le treacă în căldură sufletească, în bucuria iubirii, a înțelegerii, în reconfortarea rugăciunii și a nădejdi aduse de credință. Toate astea în penitenciarul zis sanatoriu T.B.C. de la Târgu-Ocna. Versurile în cauză își aveau propriul rol malefic – scria acuzația: întrețineau o atmosferă anticomunistă și ridicau moralul ce se urmărea a fi zdrobit.

După ce au fost o dată furate din casa Paven, multiplicare pentru uzul anchetei, cercetate de către specialiștii acestui gen de delincvență, catalogate și îndosariate, a avut loc ceva neprevăzut: au reapărut în raftul de unde fuseseră însușite pe ascuns.

Cu prilejul arestării copistului lor Iustin Paven, careva dintre aceia care i-au percheziționat domiciliul a dat de caiet întâmplător. L-a întrebat: „Asta ce-i?” El a răspuns neglijent: „Un caiet cu niște versuri”. – „Ah, da?”, s-a exclamat cu dezinteres aparent. Caietul a fost aruncat printre celelalte obiecte ce nu meritau să rețină atenția năvălitorilor, ca și când nu el îi atrăsese acolo. Pentru ca împrejurările să fie cât mai limpede cititorilor, repet cu alte cuvinte: Iustin Paven a fost cărat între gealații ordinii publice fără caietul găsit, ce constituia corpul delict, deși acesta era pricina ridicării sale de acasă și obiectul viitorului său proces și cu toate că respectivul caiet se afla în mâinile ofițerilor M.A.I. veniți să săvârșească această primă manevră necesară condamnării!

Care a fost soarta ulterioară a corpului delict? Părintele lui Iustin Paven, după revenirea din șocul invaziei, a intrat în camera fiului său să constate gravitatea dezastrului lăsat în urmă de intruși. Străduindu-se să reazeze în ordinea veche maldărele de obiecte care zăceau vraise pretutindeni, descoperi cu stupeoare caietul periculos despre care îl întrebase însuși fiul său de nu-l distrusese cumva. Fără a avea inima să-l ardă – deoarece domnul Paven își dădea seama cât de dăunător putea deveni la o eventuală revenire a reprezentanților

represiunii –, socoti totuși că era înțelept să-l ascundă pentru o vreme din calea lor. Drept care, îl îngropă în grădină.

Nu știa, nefericitul om, că făptuia întocmai acea mișcare de pe o tablă invizibilă de șah, la care era împins de mâna nevăzută a unui jucător fără cruțare față de destinele umane, nu-și dădea seama că uniformelee kaki cu petlițe albastre se substituiseră Creatorului și hotărau viitorul și moartea poporului român, făcând chiar amuzantul efort de a îngheba un joc de-a șoarecele cu pisica, punând în acord sortile ce le manipula cu regulile artificiale ale acestui șah imens.

După ce au verificat, fără știrea nimănui, că se făptuise întocmai cum intenționaseră (și intenționaseră astfel pentru că aveau cunoștință de reacțiile naturale de apărare ale omului față de pericolul ineluctabil reprezentat de ei înșiși și urmăreau taman pedepsirea instinctului de apărare, deci pedepsirea Naturii – nu ostenesc să o scriu în intenția de a face tot mai evident caracterul antiuman și antinatural al demenței colective numită comunism), așadar, după ce s-au edificat că scenariul le era interpretat întocmai, îl arestară pe tată, ca să declare unde se afla caietul.

Urmăreau ei mărirea cu unul a grupului acelora pe care curând aveau să-i condamne? Ar fi fost prea simplu. Ce s-a obținut prin mijlocirea torturii? Declarațiile părintelui au fost manevrate astfel încât îngroparea caietului ajunse în cele din urmă în cărca fiului, pentru că... așa convenea punerii sub acuzare. Este săritor în ochi că acea îngropare avea prea puțină însemnătate civică. Dacă ne situăm în pielea unor apărători ai legii de atunci – oricât de fărădelege ar fi fost ea –, Iustin Paven fi prea bine acuzat că reținuse pe de rost și transcrisese versuri de temniță, ca ulterior să le fi transmis și altora cu scopul de a crea un climat dușmănos temnicerilor și, dacă vreți, regimului. Absurd ca mentalitate, dar intens aplicat în epoca dată. Ce conta îngroparea caietului? Acesta lipsind din fața instanței, conținutul lui nu putea deveni public și, în nici un caz, nu trebuia să devină public. Aici stă secretul necesității dispariției sale. Bineînțeles că era bine să plătească cineva pentru acea dispariție.

La capătul noului proces, Constantin-Aurel Dragodan a fost a doua oară condamnat la alți 25 de ani muncă silnică.

Voi apela la mărturia lui Nicolae Zărnă, intitulată „Regăsiri“ (*Din documentele rezistenței* , nr. 6), pentru a-l privi în tăcere, împreună cu cititorul, pe unul dintre eroii întâmplărilor de mai sus, în ziua de duminică, 2 august 1964, cu prilejul eliberării sale definitive. În cea precedentă, sâmbătă 1 august, fusese cărat de la penitenciarul Aiud la Gara Teiuș, într-un autocamion înțesat cu deținuți sloboziți. Ajunși în tren, colegii îi făcură loc să se întindă pe bancheta compartimentului: boala care îi atacase șira spinării îi provoca dureri puternice. Călătorise zgâlțâit; ba moțăise, ba tresărise din ațipire. Până la ceasurile patru dinspre zi, străbătuse întreaga țară, într-o retragere a neputinței de pe frontul

degradării fizice tot mai acute, unde purtase un război fără șansă, nici perspective, nici scăpare. Până și această retragere îi era organizată de vrăjmașul învingător. El și cu ceilalți puteau fi asemuiți zdrențelor umane ce alcătuiseră odinioară îndrăznețele armate ale împăratului Napoleon I și acum reveneau degerate, înfometate, buimăcite de o osteneală de nesmuld din oase, din imensa Rusie, pe vecie acoperită de zăpezi fără margini și de cadavrele fraților lor rămase să îngrașe câinii sălbăticiți pribegi și holdele viitoare.

Numele său era Ion Ianolide.

Se îndreptă, abia târșându-și bocancii, către Piața Matache, să ia tramvaiul 3. Se sprijinea de N. Zărna. Singur n-ar fi putut străbate distanța ce despărțea Gara de Nord de această destinație. De atâția ani, plimbarea sa obișnuită măsura doar depărtarea dintre doi pereți ai celulei, când era capabil s-o parcurgă.

Alcătuiau o pereche de inși bătătoare la ochi. Aveau fețele supte, cadaverice. Abia se susțineau pe picioare. Gâfâiau. Se opreau când și când, să-și adune puterile.

Priveau în jur, își storceau amintirile să recunoască locurile; se uitau și nu vedeau. Până și conexiunile nervilor lor senzitivi s-ar fi zis că aveau nevoie de o perioadă de reobișnuire cu percepțiile ce-i înecau în multitudinea lor pestriță de care cei doi se dezobișnuiseră. Invadați și zdrobiți de prea numeroase și prea disparate impresii, încercau să regăsească echilibrul dintre individ și mediu, fără de care nu ar fi izbutit să-și prelungească existența.

Datorită înfățișării lor ponosite, nesănătoase, ciudate, atrăseseră atenția unei patrule de milițieni ce măsura Calea Griviței. Fură legitimați.

Plutonierul își lunecă privirile în două rânduri, literă de literă, peste biletul de eliberare al lui Ion. I se mai întâmplase să se întâlnească nas în nas, pe străzile Capitalei, cu oameni abia ieșiți din gherlă; deși tânăr, nu era milițian de ieri, de alaltăieri. Dar nici chiar de astfel de foști condamnați nu se izbise.

Făcu socoteală în minte: „Născut în 1921, Ianolide a fost condamnat în 1941 la 20 de ani muncă silnică; va să zică avea 20 de ani la vremea aceea. Eu la 20 de ani îmi isprăveam armata...” Urmă o scădere: „1964-1941 = 23 de ani. Ce mai! Un sfert de secol. Văru-meu a murit la 22 ani. Omul ăsta a trăit în închisoare o viață de om”. Rumegarea minții izbucni în afară; se trezi întrebându-l pe cetățean:

– Cum, dom'le?! Din '41?!

Celalalt își clătină de sus în jos văgăunile ochilor grei de neîncredere, dar și de focul aprins de părelnicul interes al uniformnei albastre, dimpreună cu toată

întinderea de glod ars dimprejur a feței supte. Mișcarea se repetă de câteva ori.

– Și unde mergi? – îl întreabă, eliminând orice bruschete profesională. Credeai că voia, într-un elan omenesc pe care nici el nu se mai aștepta să-l găsească în sine, să sară în ajutorul aceluia prăpădit.

– Are o mătușă pe strada Sandu Aldea, interveni Nicolae Zărnă, și-l ajut să se descurce, că-i în drumul meu spre Otopeni.

– Din Otopeni ești? – sări plutonierul.

Întinse mâna după biletul de eliberare al celui de-al doilea. O rază matinală a soarelui bătrân sfâșie umbra dintre două blocuri și săgetă petecul de hârtie imprimată, completat cu o cerneală bătând în violet, lăbărțată în porii pătratului alb de o peniță crăcănată și apăsată neîndemânatic.

Îl descifra mult mai repede decât o făcuse cu precedentul, obișnuit acum cu caligrafia. Mai întâi că se dumirise a nu avea de-a face cu criminali, ci cu „politici” și știa că cei din urmă erau oameni ca el, ca toată lumea, cărora le ajunsese cuțitul la os și zbieraseră o înjurătură la o coadă de alimente sau aiurea. Al doilea motiv ce-l făcuse să se grăbească era legat de sergentul-major care-l însoțea și care-i căzuse cu tronc de când hălăduiau împreună pe străzi în căutarea unor borfași care se încăpățâneau să nu le iasă-n cale niciodată. Îi potrivea documentul în față, să-l poată citi și el.

Acela își repezi privirile verzi-albăstrui către foaie și o străbătu cu lăcomie. Apoi se adresă stăpânului ei, cu un nod în gât ce-i subție glasul până la a-l face caraghios:

– Dumneata ești Nea Nicolae?

Îl privea cu un amestec de uimire, de spaimă și de respect.

Zărnă încuviință. Nu știa dacă era cazul să se bucure sau să se teamă. Scrută chipul neînsemnat de arsurile anilor, nici ale încercărilor vieții ce uneori îmbunătățesc oamenii, alteori îi înrăutățesc. Citi pe el o uluire naivă și, în felul ei, entuziastă, de copil căzut în lumea maturilor, fără să se fi așteptat la una ca asta. Era ras jupuit și obraji îi plesneau de hrană mâncată cu o plăcere dusă până la îmbuibare.

Subofițerul nu-i putu susține examinarea. Se năpusti să-i dea niște explicații nesolicitate, de parcă el ar fi fost cel prins cu mâța-n sac și ar fi voit să se disculpe:

– Ai aflat că Nea Costică, anul trecut, după ce ți-a murit bătrânul, i-a dăruit casa și a ridicat una nouă acolo, pentru ai lui? A murit tatăl mamei, să fie anul

acușica...

Era din Otopeni și el. Mai mult, erau un fel de rude, milițianul cu eliberatul. Și-i părea rău tânărului cu pistolul la brâu că așa stăteau lucrurile în sat și se grăbea să i le împărtășească frățeste.

Pușcăriașul simți că-i fugea pământul de sub picioare. I se răciseră palmele și fruntea. Subsuorile secretaseră stropi lichizi ca gheața ce-i lunecau cu grabă pe coastele descărnate, sub cămașă. I se făcu rău și se lăsă greu pe soțul lui: așadar, toată așteptarea îi fusese zadarnică; nu-și mai putea îmbrățișa părintele. Îi revăzu figura de obicei nerasă, acoperită de țepi albi de la pomeți până la mărul lui Adam de îi aspreau privirile cenușii.

Globii oculari ai vestitorului se umeziseră. Îi înapoie biletul de eliberare și-l duru că Nea Nicolae nu scoase nici o vorbă. Privi la cei doi recruți ce-i însoțeau, ca și când ar fi. intenționat să le explice că el n-avea nici o vină pentru toate acelea, însă căutăturile lor scormoneau vitrina magazinului de încălțăminte „Cerbul”. Sergentul-major se simțea singur. Ar fi plecat și el cu cei doi foști deținuți. Dar nu se putea. Datoria lui era să prindă hoți. Și ce i-ar mai fi prins acum, după ce dăduse omului acela vești atât de rele! Dar unde să-i fi găsit? Cum am mai spus-o, nu-i văzuse niciodată la față.

*

Până la stația tramvaiului 3, cei doi nu mai scoaseră nici un cuvânt. Erau răvășiți. Ambii din aceeași pricină: vestea ce tăbărâse ca o piatră căzută din senin peste Nicolae. Ion i-ar fi spus un cuvânt de mângâiere, de încurajare, dar interiorul gurii îi era sleit, simțea că-l zgâria pe gât, de parcă ar fi înghițit scrum fără să bage de seamă; limba îi era umflată și grea, ca înțepată de viespi. Pricepea că oricât îi apropiaseră suferințele comune, fiecare continua să-și ducă singur crucea mai departe. Doar rugăciunea i-ar fi putut face bine, ca la Târgu-Ocna, însă nu era cu putință să îngenuncheze alături, pe caldarâm, la Buzești, să-și împreuneze palmele și să-și înalțe sufletele spre Dumnezeu.

O doamnă cu aspect sărăcăcios și ten plumburiu îi tot iscodea din priviri de când sosiseră în stație. Se apropie de ei cu băgare de seamă, să nu intre în raza de atenție a celorlalți pietoni care-și așteptau tramvaiul.

Șopti, când ajunse în preajma lor:

– Veniți de „acolo“?

Rostirea îi era prea plină de înțeles ca să mai existe îndoială asupra a ce intenționa să zică. De altfel, nu se temea că nu pricepeau spusele ei eliptice, așa că adăugă:

– Am auzit c-au început să dea drumul „politicilor”. Pe Cornel... – rosti dumneaei și numele de familie –, nu l-ați întâlnit? E băiatul meu.

Lui Nicolae nici nu-i revenise cheful să vorbească, nici nu auzise de respectivul deținut. Ianolide, după o scurtă tăcere ce lăsa impresia că se concentra să-și amintească, nu o lămurii. Totuși, ceea ce grăi avea menirea să-i întărească femeii încrederea:

– Eliberează toți deținuții politici, doamnă.

Între pleoapele femeii sclipi o nădejde strălucitoare pe care Ion o suporta anevoie; își întoarse privirile către tramvaiul roșu și galben murdar ce se hurduca într-un zgomot sinistru metalic, cum se apropia clătinat pe șine. Avea numărul dorit de ei.

Își luară rămas bun și se suiră în clasa a doua.

După ce cumpărare bilete, se retraseră pe platforma din față care era goală. Ion își deschise buzele albite și uscate. Spuse:

– Cornel a murit acum doi ani.

Nicolae constată în sinea lui cât de aproape se situa – prin cele tocmai aflate privitor la propriul său părinte – de acea necunoscută. Ba avu tăria să recunoască în sinea sa: „Pentru o mamă e și mai greu...”

*

Pe la 6 dimineața ajunseră, în sfârșit, în strada Sandu Aldea, în dreptul porții căutate. Îndărătul ei ar fi trebuit să locuiască mătușa lui Ion. Măcar dânsa o mai fi trăit? Ianolide n-avea curajul să verifice asta personal. Intră Nicu. Sună. Într-un târziu, apărură un bătrânel de peste 70 de ani, scund, pirpiriu, cu un ușor tremur al trupului și al glasului. Înapoia sa, o bătrânică. Nicolae o măsură curios și hrănit de speranță. Îi era greu să-i compună trăsăturile, deoarece era ascunsă în întunericul vestibulului și-și ținea plecată bărbia ascuțită, preocupată fiind să-și lege șnururile capotului tras pe mâneci în grabă când îi trezise cu soneria.

– Mă iertați că vă deranjez atât de devreme. Aveți cumva un nepot pe nume Ion?

Ambii își înălțară brusc căutătura. Pârjolea.

Străinul continuă, luând uitătura lor drept o confirmare:

– Probabil că ați auzit: li se dă drumul deținuților politici. Eu am ieșit mai devreme și am venit să vă vestesc că vine și el curând.

– Pofțiți, pofțiți înăuntru! – se repezică cei doi să-l apuce de mâini și să-l tragă peste prag. Am auzit și noi! Îl așteptăm. Nu știam dacă mai trăiește. Ne gândeam că s-o fi prăpădit. Vine?! L-ați văzut? Ați vorbit cu el? Vine de-adevărat?!

Nicolae nu se lăsă tras. Pupilele nu i se desprindeau de un sertar deschis al unui scrin. Arăta cumplit de gol, în umbra ce-l înfășură. Se scutură. Izbuti să reintre în împrejurarea vizitei sale acolo și să scape de obsesia aceea nătângă. Socoti că-i pregătise destul și că le putea încredința vestea cea mare:

– Vine. A venit. L-am adus cu mine. E afară.

Dădu fuga în stradă, lăsându-i năuci. Într-o clipită era înapoi, grăbindu-l pe Ion, care prinsese puteri nebănuite și era împins din urmă ca de un șuvoi.

– Îți mulțumesc! Îți mulțumesc!

Repeta întruna cele două cuvinte găfâite care nu reușeau să cuprindă nimic din valul de fericire ce-i umfla pieptul până aproape de pierderea cunoștinței. Parcă ar fi intrat într-un sertar imens, cald ca un cuib clădit pentru niscaiva pui de pasăre zburătoare, ce se închidea, cu el ghemuit înăuntru într-o întunecime atât de caldă, încât s-ar fi confundat cu o lumină dintr-acelea văzute doar în străfundul inimii.

